

Svobodová, Iva

Morfologie současného portugalského jazyka. II, Sloveso

Morfologie současného portugalského jazyka. II, Sloveso 1. vyd. Brno:
Masarykova univerzita, 2014

ISBN 978-80-210-7041-7; ISBN 978-80-210-7044-8 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131246>

License: [CC BY-NC-ND 3.0 CZ](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/cz/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220902

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Morfologie současného portugalského jazyka II

Sloveso

Iva Svobodová

Masarykova univerzita

Brno 2014

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Morfologie současného portugalského jazyka II

Sloveso

Iva Svobodová

Masarykova univerzita
Brno 2014

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Dílo bylo vytvořeno v rámci projektu Filozofická fakulta jako pracoviště excelentního vzdělávání: Komplexní inovace studijních oborů a programů na FF MU s ohledem na požadavky znalostní ekonomiky (FIFA), reg. č. CZ.1.07/2.2.00/28.0228 Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

© 2014 Masarykova univerzita

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte autora-Neužívejte dílo komerčně-Nezasahujte do díla 3.0 Česko (CC BY-NC-ND 3.0 CZ). Shrnutí a úplný text licenčního ujednání je dostupný na: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/cz/>.

Této licenci ovšem nepodléhají v díle užitá jiná díla.

Poznámka: Pokud budete toto dílo šířit, máte mj. povinnost uvést výše uvedené autorské údaje a ostatní seznámit s podmínkami licence.

ISBN 978-80-210-7041-7 (brož. vaz.)

ISBN 978-80-210-7042-4 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-7043-1 (online : ePub)

ISBN 978-80-210-7044-8 (online : Mobipocket)

Obsah

1. ÚVOD	8
2. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA SLOVESA	9
3. GRAMATICKÉ KATEGORIE SLOVESA	10
3.1. ČÍSLO	10
3.2. OSOBA	10
3.3. ZPŮSOB	12
3.3.1. Slovesná modalita	12
3.3.2. Modus	14
3.3.2.1. Indikativ a modální slovesa	16
3.3.2.2. Konjunktiv a modální slovesa	18
3.3.2.3. Imperativ	19
3.4. ČAS	21
3.5. ROD	23
3.6. VID	25
3.6.1. Typologie slovesného vidu	26
3.6.2. Vidový rozdíl mezi ser/estar a jejich vidové hodnoty	28
3.6.3. Vid – perifrastické konstrukce	30
3.6.4. Fázové významy povahoslovesného děje	31
3.6.4.1. Fázové vazby s ingresivním významem	31
3.6.4.2. Perifrastické vazby s významem durativním	32
3.6.4.3. Perifrastické vazby s významem terminativním	32
3.6.5. Kvantitativní významy povahoslovesného děje	33
3.7. SLOVESA FINITNÍ A NEFINITNÍ	34
3.7.1. Morfematická struktura portugalského verba finita	34
3.8. SLOVESA PRAVIDELNÁ, NEPRAVIDELNÁ, DEFEKTIVNÍ A SLOVESA S NADBYTEČNÝMI TVARY	36
3.9. SLOVESA HLAVNÍ A POMOCNÁ	38
4. PŘEHLED SLOVESNÝCH ČASU V PORTUGALŠTINĚ	39

5. OZNAMOVACÍ ZPŮSOB	41
5.1. ČAS PŘÍTOMNÝ	42
5.1.1. Morfematická struktura	42
5.1.1.1. Slovesa pravidelná	42
5.1.1.2. Slovesa pravidelná s pravopisnou změnou.	42
5.1.1.3. Nepravidelná slovesa	45
5.1.2. Sémantický rozbor přítomného času	54
5.2. IMPERFEKTUM	56
5.2.1. Morfematická struktura	56
5.2.1.1. Slovesa pravidelná.	56
5.2.1.2. Slovesa nepravidelná	56
5.2.2. Sémantický rozbor imperfekta	58
5.3. ČAS MINULÝ JEDNODUCHÝ	60
5.3.1. Morfematická struktura	60
5.3.1.1. Slovesa pravidelná	60
5.3.1.2. Slovesa pravidelná s pravopisnou změnou	60
5.3.1.3. Nepravidelná slovesa	62
5.3.2. Sémantický rozbor jednoduchého času minulého	65
5.4. ČAS MINULÝ SLOŽENÝ	69
5.4.1. Morfematická struktura	69
5.4.1.1. Slovesa s pravidelným přičestím	69
5.4.1.2. Slovesa s nepravidelným přičestím	70
5.4.1.3. Slovesa s dvojím přičestím.	72
5.4.2. Sémantický rozbor minulého času složeného	75
5.4.3. Postavení klitických a zvrtných zájmen	77
5.5. ČAS PŘEDMINULÝ	78
5.5.1. Čas předminulý jednoduchý	78
5.5.1.1. Morfematická struktura	78
5.5.1.2. Slovesa pravidelná	78
5.5.1.3. Slovesa nepravidelná	78
5.5.2. Čas předminulý složený	83
5.5.2.1. Morfematická struktura	83
5.5.2.2. Sémantický rozbor předminulého času	83

5.6. ČAS BUDOUCÍ	85
5.6.1. Morfemická struktura	85
5.6.1.1. Slovesa pravidelná	85
5.6.1.2. Slovesa nepravidelná	85
5.6.2. Sémantický rozbor času budoucího jednoduchého.	86
5.6.3. Substituce budoucího času jednoduchého.	90
5.7. ČAS BUDOUCÍ SLOŽENÝ	91
5.7.1. Morfemická struktura	91
5.7.2. Sémantický rozbor budoucího složeného času	91
5.8. KONDICIONÁL JEDNODUCHÝ	94
5.8.1. Morfemická struktura	94
5.8.1.1. Slovesa pravidelná	94
5.8.1.2. Slovesa nepravidelná	94
5.8.2. Sémantický rozbor kondicionálu jednoduchého	95
5.8.3. Substituce kondicionálu jednoduchého	97
5.9. KONDICIONÁL SLOŽENÝ	99
5.9.1. Morfemická struktura	99
5.9.2. Sémantický rozbor složeného kondicionálu.	99
5.9.3. Substituce minulého kondicionálu	100
5.10. POSTAVENÍ KLITICKÝCH ZÁJMEN	101
5.11. SOUSLEDNOST ČASOVÁ INDIKATIVNÍ	102
6. KONJUNKTIV	105
6.1. KONJUNKTIV PŘÍTOMNÉHO ČASU	108
6.1.1. Morfemická struktura	108
6.1.1.1. Slovesa pravidelná	108
6.1.1.2. Slovesa pravidelná s pravopisnou změnou.	108
6.1.1.3. Slovesa nepravidelná	111
6.1.2. Sémantický rozbor konjunktivu přítomného času	119
6.1.2.1. Typ větně nekongruenční	119
6.1.2.2. Typ větně kongruenční.	120
6.1.2.3. Typ souvětně kongruenční	121

6.1.2.4. Typ souvětňě nekongruenční	124
6.1.2.4.1. Vedlejší věty vztažné	124
6.1.2.4.2. Vedlejší věty adverbiální	125
6.2. KONJUNKTIV MINULÉHO ČASU	129
6.2.1. Morfematická struktura	129
6.2.2. Sémantický rozbor konjunktivu minulého času	129
6.2.2.1. Typ větňě kongruenční	129
6.2.2.2. Typ souvětňě kongruenční	129
6.2.2.2.1. Futurální význam konjunktivu minulého	131
6.2.2.3. Typ souvětňě nekongruenční	132
6.2.2.3.1. Vedlejší věty vztažné	132
6.2.2.3.2. Vedlejší věty adverbiální	132
6.2.2.3.3. Futurální význam konjunktivu minulého času	134
6.3. KONJUNKTIV IMPERFEKTA	136
6.3.1. Morfematická struktura	136
6.3.1.1. Slovesa pravidelná	136
6.3.1.2. Slovesa nepravidelná	137
6.3.2. Sémantický rozbor konjunktivu imperfekta	141
6.3.2.1 Typ větňě kongruenční	141
6.3.2.2. Typ souvětňě kongruenční	142
6.3.2.3. Typ souvětňě nekongruenční	146
6.3.2.3.1. Vedlejší věty vztažné	146
6.3.2.3.2. Vedlejší věty adverbiální	147
6.3.3. KONJUNKTIV IMPERFEKTA/PERFEKTA V TYPU SOUVĚTNĚ KONGRUENČNÍM	150
6.4. KONJUNKTIV PŘEDMINULÉHO ČASU	152
6.4.1 Morfematická struktura	152
6.4.2. Sémantický rozbor konjunktivu předminulého času	152
6.4.2.1. Typ větňě nekongruenční	152
6.4.2.2. Typ větňě kongruenční	152
6.4.2.3. Typ souvětňě kongruenční	153

6.4.2.4. Typ souvětňně nekongruenční	154
6.4.2.4.1. Vedlejší věty vztažné	154
6.4.2.4.2. Vedlejší věty adverbiální	155
6.4.2.4.3. Futurální význam konjunktivu předminulého času	156
6.5. KONJUNKTIV BUDOUCÍHO ČASU	158
6.5.1. Morfematičká struktura	158
6.5.1.1. Slovesa pravidelná	158
6.5.1.2. Slovesa nepravidelná	159
6.5.2. Sémantický rozbor konjunktivu budoucího	163
6.5.2.1. Typ souvětňně nekongruenční	163
6.5.2.1.1. Vedlejší věty vztažné	163
6.5.2.1.2. Vedlejší věty adverbiální	164
6.6. KONJUNKTIV BUDOUCÍHO ČASU SLOŽENÉHO	167
6.6.1. Morfematičká struktura	167
6.6.2. Sémantický rozbor konjunktivu budoucího času složeného	167
6.6.2.1. Typ souvětňně nekongruenční	167
6.6.2.1.1. Vedlejší věty vztažné	167
6.6.2.1.2. Vedlejší věty adverbiální	168
6.7. SOUSLEDNOST ČASOVÁ KONJUNKTIVNÍ	170
7. MODÁLNÍ IMPERATIV	173
8. NEURČITÉ SLOVESNÉ TVARY	175
8.1. TVARY INFINITNÍ	175
8.2. GERUNDIUM	179
8.3. PARTICIPIUM	181
9. TERMINOLOGIE	182
10. CVIČENÍ	185
11. Klíč k řešení	191
Bibliografie	197

1. ÚVOD

Skripta Morfologie současného portugalského jazyka II jsou určena zejména posluchačům portugalštiny ÚRJL FFMU v Brně, kteří navštěvují přednášky a semináře portugalského jazyka a jazykovědy. Mohou je však využít také posluchači jazykových škol se základními znalostmi portugalštiny nebo například zájemci o obecnou jazykovědu. Naším cílem je totiž poskytnout podrobný popis portugalského slovesa jak v souladu s normativní mluvnicí portugalského jazyka, tak v jakési abstraktnější rovině, tedy z hlediska povahy jazykového systému.

K takovému popisu jazyka, který by byl přijatelný pro české či slovenské posluchače, nás výrazně inspirovala lingvisticky interpretační *Mluvníci španělského jazyka*, kterou napsali autoři doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D. a prof. PhDr. Bohumil Zavadil CSc. Jejich metodologie a terminologický aparát, kterého zde částečně využíváme, nám totiž poskytuje obecný, systematický, přehledný a jasný model popisu jednoho románského jazyka v kontextu české lingvistiky.

Při metodologickém popisu vycházíme však především z dostupných portugalských gramatik, jako jsou *Gramática da Língua Portuguesa*, *Nova Gramática do Português Contemporâneo* a *Gramática do Português*. Mimo tyto zdroje však používáme obecnělingvistické práce a výsledky jazykových výzkumů českých romanistů, hispanistů a portugalistů: PhDr. Jana Hricsiny, Ph.D., PhDr. Jaroslavy Jindrové, Ph.D., Mgr. Petry Svobodové, Ph.D., Joaquina Ramose LL.M.Dr, Mgr. Petra Stehlíka, Ph.D., Mgr. Ivo Buzka, Ph.D, Mgr. Jana Budi a Mgr. Metoděje Poláška. V části týkající se obecné charakteristiky slovesných kategorií vycházíme především z obecně lingvistických prací a monografií prof. PhDr. Adolf Erharta, DrSc. („Základy jazykovědy“) a prof. PhDr. Františka Čermáka, DrSc. („Úvod do obecné jazykovědy“).

Autorka děkuje zvláště recenzentce Mgr. Petře Svobodové Ph.D. z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za vytvoření cenných podnětů a zdrojů, ale také za velmi cenné připomínky, které přispěly ke zdokonalení této publikace jak po stránce obsahové tak po stránce formální. Děkuji ale také své rodině za toleranci, pochopení a za poskytnutí harmonického rodinného zázemí, bez něhož by tato skripta nebyla možná.

2. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA SLOVESA

Slovesa neboli verba jsou denominátory¹, které vyjadřují procesuálně pojatý děj, stav, změnu stavu či událost. Jeho základními gramatickými kategoriemi jsou: **osoba, číslo, čas, způsob, vid a rod**. Jsou slovním druhem, který disponuje v mnoha jazycích největším počtem morfologických tvarů a realizuje se v něm největší počet gramatických kategorií.

Sloveso plní ve větě syntaktickou funkci **predikátoru** a tvoří „základní konstitutivní prvek věty“², který se shoduje s podmětem v osobě a čísle.

Slovesné tvary se z hlediska struktury dělí na určité a neurčité. **Tvary určité** (finitní) jsou takové slovesné tvary, které morfologicky vyjadřují základní slovesné gramatické kategorie. Týká se jich veškerá slovesná flexe (konjugace). **Tvary neurčité** (nefinitní) nevyjadřují tyto základní gramatické kategorie a proto jsou někdy označovány za tzv. „kvaziverba“.³ S finitními tvary je spojuje sémantická povaha, kdy oba typy mají schopnost pojmenovávat procesy a vyjadřovat relativní časové významy (současnost a předčasnost, ale u tranzitivních⁴ sloves také vidovost odvíjející se od povahy předmětu). Mezi neurčité slovesné tvary patří v portugalštině **infinitiv, gerundium a participium**.

V následujících kapitolách bude věnována pozornost jednotlivým slovesným kategoriím, které budou popsány jak z hlediska tvaroslovného, tak z hlediska významoslovného. Tvaroslovný popis se bude týkat morfologické, tedy výrazové struktury slovesa, zatímco ve významoslovném popisu se zaměříme na významy gramatických kategorií, které jsou těmito morfologickými tvary vyjadřovány.

1 „Primární funkcí denominátorů (slovních druhů základních) je pojmenovávat různé vědomím zpracované elementy skutečnosti, jejich vlastnosti, příznaky a procesy. Jeho významová báze je dána povahou prvku pojmenovávané reality a jeho funkční příznak je pak dán příslušnou syntaktickou funkcí. (Zavadil, Čermák: 2011:139).

2 Tamtéž.

3 Zavadil, Čermák (2010:200).

4 Tranzitivní sloveso je sloveso, které přijímá předmět, který může být také signalizátorem vidu dokonalosti a nedokonalosti: *pít vodu x vypít sklenku vody*.

3. GRAMATICKÉ KATEGORIE SLOVESA

3.1. ČÍSLO

Mezi slovesné kategorie portugalského slovesa patří číslo, působ, čas, vid a rod. Číslo (numerus) slovesa je nejčastěji rozlišené do singuláru (jednotného čísla) a plurálu (množného čísla).

3.2. OSOBA

Osoba (persona) „naznačuje povahu a počet participantů dané situace a je zprostředkována osobním zájmenem, koncovkou slovesa nebo obojím“⁵. Gramatická kategorie osoby vychází z tzv. subjektivní deixe, kde se rozlišuje/í osoba/y totožná/é s mluvícím subjektem (*já/my*), osoba/y přítomná/é zúčastněná/é na hovoru (*ty/vy*) a osoba/y blízká/é (*on, ona, oni*). Se subjektivní deixí je spojeno časové a lokální určení, které se realizuje z hlediska mluvčí osoby (*já-tady-tento-ten*). Tyto deiktické morfémy lokální se realizují buď jako příslovce (*zde, tam, apod*), nebo jako ukazovací zájmeno (*tento, tamten, ten*). Třetí osoba pak není odkazovací a nepatří tak k zájmenům v užším smyslu.⁶

Vztah mezi singulárním a plurálním zájmenem nelze chápat jako obdobu vztahu mezi singulárním a plurálním tvarem substantiva. „*My* není zmnožené *já=já+já+já*, ale zahrnuje v sobě složky *nejá* (*já+on+ty*)“⁷.

V portugalštině má sloveso tři osoby, které se vztahují přímo ke gramatické osobě, která má funkci podmětu. Přestože jsou slovesné morfologické exponenty osoby dostatečné k identifikaci osoby a čísla, používá se zájmen podmětných často *tam*, kde není dostatečně rozlišena 1. a 3. osoba plurálu nebo v případě osobního infinitivu, který slouží jako kondenzátor vedlejších vět a jehož podmět je odlišný od věty vedlejší:

É bom ela falar com o médico. „Bylo by dobré, aby si promluvila s lékařem.“

Podmětné zájmeno **eu** kongruuje se slovesem v první osobě jednotného čísla.

Podmětné zájmeno **tu** kongruuje se slovesem v druhé osobě jednotného čísla. Používá se při tykání; jeho použití se vyskytuje v jazyce familiárním a neoficiálním. V brazilské

5 Čermák (1994:111).

6 Erhart (2011:99).

7 Erhart (2011:98).

portugalštině je oslovení pomocí *tu* dialektologicky vymezeno, a to především na oblasti jižní Brazílie.

Gramatická 3.osoba jednotného čísla je zastoupena jak nominativními tvary *ele, ela*, tak oslovovacími tvary v jednotném čísle *você* nebo *o senhor* a *a senhora* (také ve spojení s jinými tituly). Přestože tyto oslovovací formule jsou významově osobou druhou, kongruují se slovesem ve 3.osobě jednotného čísla:

O senhor podia dizer-me as horas? „Pane, mohl byste mi říci, kolik je hodin?“;

Nominativní přízvučné zájmeno *nós* kongruuje se slovesem v 1.osobě množného čísla.

Zájmeno *vós* kongruuje se slovesem ve tvaru druhé osoby množného čísla. Toto vykácké zájmeno, které se původně používalo pro oslovení jedné nebo více osob, je v současné portugalštině vnímáno jako knižní a archaické. Dodnes se však dochovalo v severních portugalských dialektech (u hranic se Španělskem, v oblasti Beiry a Trás-os-Montes⁸) nebo také v liturgických, slavnostních a obřadných textech. Jde o periferní jev, s nímž dostupné gramatiky a učebnice již nepočítají. Přesto jej však zahrnujeme do flekčních paradigmat všech sloves a časů.

Gramatická 3.osoba množného čísla je zastoupena jak nominativními tvary *eles, elas*, tak oslovovacími tvary v množném čísle *vocês, os senhores* a *as senhoras* (popřípadě ve spojení s jinými tituly). Přestože tyto oslovovací formule jsou významově druhou osobou množného čísla, kongruují se slovesem ve 3.osobě množného čísla:

Os senhores podem entrar. „Pánové, můžete jít dále.“

8 Svobodová (2011: 156–157).

3.3. ZPŮSOB

3.3.1. Slovesná modalita

Zatímco slovesným modem (port. *modo verbal*) se míní gramatická kategorie obsažená v konkrétním tvaru slovesa, pak slovesnou modalitou (port. *modalidade*) se míní abstraktnější sémantická kategorie implikující vztah mluvčího k obsahu promluvy (modalita subjektivní) nebo vztah obsahu promluvy k realitě a její situaci (modalita objektivní).⁹ Jde o komplexní jev, který zásadně spoluutváří význam věty.

Pojem modalit je v různých jazycích (i velmi blízkých) často definován rozdílně. Je to způsobeno tím, že modalitu lze vyjadřovat velmi variabilními jazykovými prostředky, takže i pod samotný pojem mohou spadat odlišné skutečnosti. Jednotlivé typy modalit se v různých výpovědích navzájem kombinují, což vytváří dosti složitou významovou strukturu.

Z hlediska propozice věty, vyjadřující různé mody, se rozlišují 4 druhy modalit:

- **modalita skutečností** – vyjadřuje protiklad reálnosti či nereálnosti výroku;
- **modalita voluntativní** – vyjadřuje, zda je realita věty nutná, možná nebo záměrná;
- **modalita postojová** – vyjadřuje postoj mluvčího k výpovědi;
- **modalita jistotní** – vyjadřuje míru přesvědčení mluvčího o platnosti vyjadřovaného děje.

Skutečností modalita modifikuje obsah výpovědi na základě toho, zda je vyjadřovaný děj **reálný** (konstatovaný) nebo **nereálný** (hypotetický). Hypotetické děje lze dále rozčlenit na děje **možné** (potenciální) a **nemožné** (ireálné).¹⁰ V portugalské se skutečností modalita primárně vyjadřuje protikladem indikativu a konjunktivu, v češtině pak protikladem indikativu a kondicionálu¹¹. Imperativ (rozkazovací způsob) je v tomto případě obvykle chápán vůči realitě jako indiferentní (tj. rozkaz se nijak nevyjadřuje k tomu, zda je daná skutečnost reálná).

Voluntativní modalita modifikuje obsah výpovědi na základě toho, zda je vyjadřovaný děj nutný, možný nebo záměrný. Vyjadřuje tedy „stupeň realizovatelnosti“ děje. Pomocí voluntativní modalit se vyjadřují tři základní postoje k výpovědi:

1. nutnost, u níž se dále rozlišuje:

krajní nutnost (debitiv) – *dever* „muset“;

záhodnost (hortativ) – *ter que* „mít povinnost“;

2. možnost (fakultativ, permisiv, posibilitiv) – *poder* „mocht“;

3. vůli (volitiv) – *querer* „chtít“.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Ševčíková (2009:13)

¹¹ Tamtéž.

Modalita postojová je vyjádřením komunikačního záměru mluvčího. Obvykle se komunikační záměry rozdělují do následujících kategorií: oznámení, otázka, žádost, rozkaz, přání. Postojovou modalitu lze vyjádřit **přímo a nepřímě**.¹²

Přímé vyjádření postojové modalitty spočívá v přímém performativním užití (sloves), která vyjadřují danou komunikační funkci, tj. použitím daného slovesa děj nepopisujeme, ale vykonáváme nějaký ilokuční akt (žádost, příkaz, návrh, prohlášení, omluva atd.).

<i>Que tal se fôssemos à praia hoje?</i>	„Co kdybychom šli dnes na pláž?“
<i>Sugiro tomarmos um café na esplanada.</i>	„Navrhuji, abychom zašli na kávu na zahrádku.“

Nepřímé vyjádření postojové modalitty je obsah projevu v rozporu s jeho formou. Nepřímé prostředky volí mluvčí z různých důvodů, jako je například zdvořilost, takt, zastření nebo záměr. Tak v následující větě jde formálně sice o otázku, ale jejím smyslem není zjištění nějaké informace, nýbrž výzva k určité činnosti.

<i>Poderia dar-nos um exemplo?</i>	„Mohl byste uvést nějaký příklad?“

Jednotlivými prostředky lze ve výpovědi odstínit různé stupně zdvořilosti:¹³ kromě imperativu (*Ajuda-me a fazer as arrumações!* „Pomoz mi udělat úklid.“) existují i následující možnosti vyjádření žádosti:

- performativní formule: *Pedia-te para me ajudares a fazer arrumações.* „Požádal bych tě, abys mi pomohl s úklidem.“
- tázací forma s významem žádosti: *Vais ajudar-me a fazer as arrumações?* „Pomůžeš mi s tím úklidem?“
- žádost oslabená užitím záporu: *Não queres ajudar-me a fazer as arrumações?* „Nechceš se mi pomoci s úklidem?“
- žádost oslabená užitím kondicionálu: *Podias ajudar-me a fazer as arrumações?* „Mohl bys mi pomoci s úklidem?“
- žádost oslabená kombinací záporu a kondicionálu: *Não podias ajudar-me a fazer as arrumações?* „Nemohl bys mi pomoci s úklidem?“

Jistotní nebo také **pravděpodobnostní modalita** vyjadřuje míru přesvědčení mluvčího o platnosti vyjadřovaného děje. Děj může být: jistý, pravděpodobný, možný, nepravděpodobný atd. Jistotní modalita se v portugalštině vyjadřuje především následujícími prostředky:¹⁴

¹² Ševčíková (2009:15–16).

¹³ Ševčíková (2009:152).

¹⁴ Ševčíková (2009:20).

- **lexikálně:**

- epistemickými predikátory – přímo některými slovesy – *duvidar, supor, reccear*, atd;
- epistémickými partikulemi – použitím modálních částic – *talvez, se calhar, sem dúvida*, atd.
- spojením slovesa *být* s některými modálními adjektivy – *ser provável, ser impossível*, atd.;
- modálními slovesy v epistémické funkci – *Já deve estar ali*. “Už tam musí být.”;

- **gramaticky:**

- futurem: *Será verdade*. “Bude to asi pravda.”
- kondicionálem: *Teria vinte anos*. “Tehdy měl asi dvacet let.”
- konjunktivním způsobem slovesa ve větě nezávislé: *Talvez seja assim*. “Asi tomu tak je.”
- konjunktivním způsobem slovesa ve větě závislé, který je ovlivněn přítomností epistemických predikátorů v hlavní větě.

Z hlediska modální logiky se rozlišuje především modalita *deontická, alethická* a *epistemická*. **Modalita alethická** či **aristotelická** (modalidade alética ou aristotélica) funguje na úrovni stavu věcí: implikuje vyvozování závěru, vyplývání domněnky z nějaké skutečnosti či z nějakých okolností (např: *O almoço já deve estar pronto*. „Oběd musí být už hotový.“). **Modalita deontická** pak spočívá ve vyjádření nutnosti, popřípadě příkazu, kterým se mluvčí nebo posluchač zavazuje k uskutečnění děje (např: *Trata disso*. „Zaříd to.“). **Modalita epistemická** znamená, že jde o známou informaci či pevnou domněnku (*Deve ser assim*„Je to jistě tak.“).

3.3.2. Modus

Zatímco modus je gramatickou kategorií verba vyjadřující povahu jeho děje podle vztahu k realitě nebo k mluvčímu, pak modalita je pojem sémantický, zahrnující oblast významu, respektive výrazu postoje mluvčího k obsahu promluvy, věty, zvláště vzhledem k realitě a k jejím podmínkám.

Funkcí slovesného způsobu, zvaného také **slovesný modus**, je vyjádřit slovesný děj „jako reálný (konstatovaný), podmíněně závislý, nebo vůlí někoho příkazovaný a tvoří takto součást širší sémantické **kategorie modality**.“¹⁵

Slovesné modusy jsou v portugalštině tři: **indikativ** (oznamovací způsob), **konjunktiv** (v některých románských jazycích zvaný také **subjunktiv**) a **imperativ** (rozkazovací způsob). V dřívějších pojetích však patřil ke slovesným způsobům také kondicionál, tedy podmiňovací způsob.

¹⁵ Čermák (1994:113).

Mimo tyto modální významy však existují ještě další, které se v portugalštině mohou vyjádřit a existují tzv. „parazitně“.¹⁶ Základní sémantický protiklad, který se do výběru slovesného způsobu promítá, je například také reálnost/skutečnost *versus* ireálnost/hypotetičnost. V portugalštině pak sehrává důležitou roli také opozice neutrálnost *versus* subjektivnost, která je vyjádřena opozicí indikativ *versus* konjunktiv. Konjunktiv vyjadřuje také význam probabilitivní (pravděpodobnostní) a deziderativní (optativní).

Inventář modů může být v některých jazycích větší. V řečtině existuje tzv. **optativ** (způsob přací), mongolština a japonština má tzv. **potenciál** (s významem snad/možná/pravděpodobně) a tzv. **imperceptiv** (označující nezaručený děj, který mluvčí nemůže dosvědčit). V arabštině existuje například tzv. **jusiv**, což je imperativ 1.os.pl. a **energicus** (vyjadřující emocionální ujištění, že něco nastane). Dále v různých jazycích může existovat způsob zvaný obligatornost děje, dubitativ či permisiv, exhortativ a exklamativ, prekativ, benediktiv či preskriptiv, admirativ, atd.¹⁷

Modus se odvíjí od samotné lexikální povahy sloves. V rovině věty je nutné odlišovat větu nezávislou a závislou. Ve větách nezávislých se mohou uplatňovat všechny tři způsoby. Hovoříme zde o **modech větných** (tematických či syžetových¹⁸ - „*modalidade de re*“).

Indikativ: <i>O meu filho estuda.</i>	„Můj syn studuje.“
Imperativ: <i>Vem cá!</i>	„Pojď sem!“
Konjunktiv: <i>Oxalá esteja bom tempo amanhã!</i>	„Kéž bude zítra pěkné počasí!“

Slovesné mody se vyskytují také v rovině souvětí, a proto je nutné znát i „příslušnou rovinu organizační výstavby výpovědi.“¹⁹ Hovoříme zde o **modech souvětých** (také přímo modální kongruence) neboli o **souvětích přímo/nepřímo modálních** (nepřímo modální kongruence).

Pro souvětí přímo modální je charakteristické to, že modální část věty, tzn. sloveso věty hlavní (modus), přímo ovlivňuje povahu diktálního děje (zvané diktum - „*modalidade de dicto*“). B. Zavadil hovoří o tzv. „modální kongruenci“²⁰, kdy v hlavní větě existují slovesa i neslovesné výrazy modálního charakteru, která přímo ovlivňují modus vedlejší obsahové (kompletivní) věty, jak ukazují následující příklady:

*O Senhor Embaixador **afirmou** que **participará** da inauguração do festival.*
 (hlavní věta: *afirmar* → vedlejší věta: **indikativ**)
 „Pan velvyslanec **potvrdil**, že se zúčastní slavnostního zahájení festivalu.“

16 Zavadil, Čermák (2010:251).

17 Tamtéž.

18 Knettlová (2009:163).

19 Zavadil, Čermák (2010:253).

20 Zavadil, Čermák (2010:257).

O *Senhor Embaixador* ***lamenta*** que ***não possa*** participar da inauguração do festival.
(hlavní věta: *lamentar* → vedlejší věta: **konjunktiv**)

„Pan velyslanec **lituje**, že se nebude moci zúčastnit slavnostního zahájení festivalu.“

V případě vedlejších vět adjektivních a adverbálních se pak hovoří o **souvětech nepřímě modálních**,²¹ kdy vedlejší věta podřadná je adverbální nebo vztažná. V nich sice existuje souvislost mezi myšlenkovými obsahy obou částí souvětím, ale nejde o souvislost modálního charakteru. Modalita se v takové vedlejší větě vyskytuje vlastně jen proto, že její predikátor vždy musí kategorii modu nějak vyjadřovat. To vytváří možnost formalizovaného používání jednotlivých modů²² Tato formalizace modů ve vedlejší větě spočívá v tom, že modálnímu významu neodpovídají vždy modální formy. Zde hraje rozhodující roli při výběru správného způsobu faktor reálnosti či non-reálnosti děje (u vedlejších vět příslovečných) nebo u vedlejších vět adjektivních určitost pojetí antecedentu související rovněž s potencionálním pojetím děje.

Slovesa a slovesné výrazy modálního charakteru přímo ovlivňující použití slovesného způsobu ve větě vedlejší zde rozdělíme do dvou skupin. Do první skupiny sloves jsou zahrnuty ty slovesné a neslovesné výrazy, které ve vedlejší větě vyžadují použití indikativu. Ve druhé skupině pak zmiňujeme ta modální slovesa, která vyžadují v diktální části souvětí použití konjunktivu.

3.3.2.1. Indikativ a modální slovesa

Oznamovací způsob (indikativ) je způsobem nejméně příznakovým z hlediska vyjádření vztahu mluvčího k propozičnímu obsahu věty, k posluchači či k referentu. Proto také věty jednoduché a věty vedlejší substantivní faktivní mají indikativ.

Indikativ morfologicky vyjadřuje modální význam reálný. U souvětí přímo modálních se pak používá v nezávislých vedlejších větách, kdy modální část věty je zastoupena následujícími slovesy: *verba dicendi*, *verba sentiendi*, *verba percipiendi*, neosobní výrazy reálnosti, neslovesné výrazy jistoty a také nemotivní slovesné výrazy.

❖ **Verba dicendi** (port. *verbo dicendi*):

jsou slovesa udávající nejrůznější způsoby sdělení informace, tedy slovesa sémanticky související se slovesem *dizer* „říci, říkat“, *afirmar* „potvrdit“, *advertir* „upozornit“, *escrever* „psát“, *falar* „mluvit“, *chamar* „volat“, *responder* „odpovědět“, *telefonar* „telefonovat“, atd. Jejich modální význam není jednoznačně reálný: mohou obsahovat sdělení jak reálná tak volní²³:

21 Zavadil, Čermák (2010:266).

22 Tamtéž.

23 Zavadil, Čermák (2010:260).

Srovnej:

indikativ	konjunktiv
<i>Digo que ele não vai para casa.</i>	<i>Digo que ele não vá para casa.</i>
Říkám, že nejde domů.	Říkám, aby nešel domů.

Mimo tato slovesa zde patří také slovesa tázací (port. *verbos de inquirição*): *investigar* „vyšetřovat“, *pedir* „žádat“, *perguntar* „ptát se“.

❖ **Verba declarandi** (port. *verbos declarativos*)

jsou slovesa vyjadřující sdělení s obsahem jednoznačně reálným a pravdivým, aniž by bylo zároveň činěno jeho posuzování. V mnoha jazycích je ekvivalentní indikativu. Nemohou vyjadřovat vůli, jako v předchozím případě. Do této skupiny sloves patří například: *acrescentar* „dodat“, *afirmar* „potvrdit“, *assegurar* „zajistit, ujistit“, *concluir* „učinit závěr“, *confessar* „přiznat se“, *declarar* „prohlásit“, *decidir* „rozhodnout“, *observar* „pozorovat“, *proclamar* „prohlásit“, *prometer* „slíbit“.

❖ **Verba sentiendi** (port. *verbos epistémicos/verbos de actividade mental*)

jsou slovesa duševní činnosti, která vyjadřují epistemickou modalitu, tedy způsob vyjadřující vědění a poznání bez subjektivního hodnocení či jiné emotivní složky. Jsou-li v kladném tvaru, většinou vyžadují použití indikativu ve vedlejší větě. Ve tvaru záporném však obvykle vyžadují ve větě vedlejší přítomnost konjunktivu. Do této skupiny patří slovesa, jako jsou například: *achar/pensar* „myslet si“, *calcular* „počítat, předpokládat“, *certificar* „potvrdit“, *compreender/entender* „rozumět, chápat“, *conhecer* „znát“, *considerar* „zvažovat“, *crer* „věřit“, *informar-se* „informovat se“, *julgar* „domnívat se“, *pensar* „myslet si“, *prever/pressupor/supor* „předpokládat“, *saber* „vědět, znát, umět“. Patří zde také neemotivní psychologická slovesa typu: *esquecer-se* „zapomenout“, *lembrar-se/recordar-se* „vzpomenout si“.

❖ **Verba percipiendi** (port. *verbos perceptivos*)

jsou slovesa smyslového vnímání, k nimž patří například: *ouvir* „slyšet“, *escutar* „poslouchat“, *olhar* „dívat se“, *ver* „vidět“, *sentir* „cítit“, apod.²⁴

❖ **Neosobní výrazy reálnosti**

vyjadřují jistotu o realizaci děje²⁵: *está certo* „je jisté“, *é evidente* „je evidentní“, *é verdade (que)* „je pravda, že“, *ter a certeza* „mít jistotu“, apod.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

❖ **Neslovesné výrazy jistoty**²⁶

ter a certeza de que „mít jistotu, že“, *estar certo de que* „mít jistotu, že“, *não ter dúvidas de que* „nemít pochybnosti o tom, že“, *ser o facto que* „být fakt(em), že“, apod.

3.3.2.2. **Konjunktiv a modální slovesa**

Konjunktivní způsob (konjunktiv nebo také **subjunktiv**)²⁷ (port. *conjuntivo*/braz. *subjuntivo*) morfológicky vyjadřuje modální význam ireálný, potencionální. Používá se jak v nezávislých tak vedlejších větách, kdy modální část věty je zastoupena slovesnými i neslovesnými výrazy potencionálnosti, výrazy s modálním významem reálným v záporu, výrazy s modálním významem volním a výrazy s modálním významem hodnotícím.

❖ **Vlastní výrazy potencionálnosti**²⁸ (port. *expressões de probabilidade*) jsou výrazy vyjadřující nejistotu nebo možnost realizace děje diktálního slovesa²⁹. Patří k nim výrazy jako: *duvidar* „pochybovat“, *esperar* „očekávat/doufat“, *é provável* „je pravděpodobné“, *negar* „popřít“, *é possível* „je možné“, apod.

❖ **Výrazy s modálním významem volním**³⁰ (port. *verbos volitivos*) zahrnují výrazy vyjadřující:

▫ **subjektivní vůli**

- žádací a práci: *pedir* „(po)žádat“, *suplicar* „prosit, žadonit“, *solicitar* „žádat“, atd.
- výrazy práci: *desejar* „přát si“, *querer* „chtít“, *esperar* „doufat“, *preferir* „dát přednost/raději“, *pretender* „zamýšlet, hodlat“, *querer* „chtít“, atd.,
- slovesa kauzativní (*verbos mandativos / causativos*) jako jsou *mandar/ deixar fazer* „nechat udělat“, *fazer com* „zapřičinit, způsobit“, *ordenar* „nařít“, atd.;
- výrazy intenční: *tencionar* „zamýšlet, hodlat“, *esforçar-se por* „snažit se o“, *tentar* „snažit se“, atd.;

▫ **objektivní vůli**

- výrazy nutnostní: *é necessário*, *é preciso*, *é urgente*, *é indispensável*, *precisar*, *necessitar* (i některá *slovesa dicendi* mají význam nutnostní (viz výše).

❖ **Výrazy s modálním významem hodnotícím**³¹ (port. *verbos/expressões avaliativos/as*) vyžadují většinou konjunktivní tvar diktálního slovesa, jehož děj může být nejen imaginární, nýbrž i reálný, probíhající ve skutečnosti. Odtud také jeho název *verbos facti-*

26 Tamtéž.

27 V portugalštině evropské se používá pojmu “conjuntivo”, v portugalštině brazilské pak “subjuntivo”.

28 Zavadil, Čermák (2010:261).

29 Terminologie podle Ch. Ballyho (1942, 1944).

30 Zavadil, Čermák (2010:263).

31 Zavadil, Čermák (2010:264).

vos. K těmto slovesům patří: *alegrar* „potěšit“, *arrepender-se (de)* „litovat (čeho)“, *é bom que* „je dobré, že“, *é melhor que* „je (bylo by) lepší, aby“, *estar contente com/por* „být spokojen s/že“, *estar desesepado* „být zoufalý“, *lamentar* „litovat“, *ter medo* „mít strach“, *recear* „obávat se“, *aborrecer* „nudit, otravovat“, *comover* „dojmout“, *desagradar* „nepotěšit“, *desculpar* „omluvit se“, *desgostar* „nelíbit se“, *desinteressar* „nezajímat“, *detestar* „odmítat“, *emocionar* „dojmout“, *entristecer* „rozesmutnět“, *evitar* „vyvarovat se“, *gostar* „líbit se“, *impressionar* „dojmout“, *incomodar* „obtěžovat“, *interessar* „zajímat“, *maçar* „otravovat“, *ofender* „urazit“, *perdoar* „odpustit“, *perturbar* „otravovat“, *preocupar* „mít starosti“, *reprovar* „kárat“, *supreender* „překvapit“ atd.

3.3.2.3. Imperativ

Imperativ neboli rozkazovací způsob je způsob, kterým mluvčí vyjadřuje, že si přeje realizaci či nerealizaci děje. Ať už v jeho základní podobě, či spolu s modifikujícími částicemi, intonací v mluveném projevu a interpunkcí v projevu psaném, lze u imperativu diferencovat jemné odstíny výzvy. Ta může být kategorická/nekategorická, naléhavá/nenaléhavá, silná/slabá, zainteresovaná/nezainteresovaná, zavazující/nezavazující³². V každé komunikační situaci jde pokaždé o jinou komunikační funkci v závislosti na vztazích mezi mluvčím a recipientem na jedné straně a mluvčím a obsahem sdělení na straně druhé. Podle toho pak funkčně rozlišujeme rozkaz, příkaz, povel, varování, prosbu, radu, návrh, instrukce, návod, doporučení, nabídku, pozvání, vybidnutí, přání či reklamu.

Imperativ není sémanticky omezen jen na příkaz (event. zákaz v záporu), ale je též součástí modality dispoziční. Imperativ je zastoupen v různých rejstřících jazyka a různých stylech různou měrou. V zásadě panuje shoda mezi gramatikami, že největší výskyt imperativu najdeme v běžném rozhovoru, a to mnohem častěji než v jazyce psaném. Vyplývá to především z interaktivní povahy komunikační situace rozhovoru – její účastníci navíc používají i jiné, neverbální prostředky komunikace³³.

V zásadě se rozkazovací způsob dělí na kladný (imperativo afirmativo) a záporný (imperativo negativo).

Kladný rozkazovací způsob má dva vlastní tvary pro osobu jednotného a množného čísla (tu/vós). Pro ostatní osoby (nós, você, vocês) se používají tvary konjunktivní.

osoba/číslo	sg.	pl.
1	-	ANDEMOS! Konjunktivní tvar.
2	ANDA! Imperativní tvar.	ANDAI! Imperativní tvar.
3	ANDE! Konjunktivní tvar.	ANDEM! Konjunktivní tvar.

³² Grepl (1995: 598).

³³ Huddleston (2002: 221).

Záporný rozkazovací způsob nemá vlastní tvary, proto používá konjunktivních tvarů, a to u všech slov.

osoba/číslo	sg.	pl.
1	-	NÃO ANDEMOS! Konjunktivní tvar.
2	NÃO ANDES! Konjunktivní tvar.	NÃO ANDEIS! Konjunktivní tvar.
3	NÃO ANDES! Konjunktivní tvar.	NÃO ANDEM! Konjunktivní tvar.

3.4. ČAS

Ve slovesné gramatické kategorii času (tempus), (portugalsky *tempo*) existují časy reálné, ontologické, a časy morfologické. Mezi nimi nemusí být vždy shoda, to znamená, že morfologické časy ne vždy vyjadřují čas reálný: například čas budoucí nemusí vždy vyjadřovat budoucnost, přítomnost se nemusí vždy vyjadřovat morfologickým časem přítomným, atd.

Reálné časy vychází z ontologického poznání vyplývajícího z časové osy, která je rozdělena bodem přítomnosti na minulost a budoucnost. Počet morfologických časů je pak u každého jazyka různý. Některé jazyky morfologický čas vůbec nemají³⁴, jiné jazyky mají jen některé z nich.

Často chybí v jazycích například morfologické futurum³⁵ a morfologický kondicionál. Jde totiž o časy s ireálnou, neskutečnou povahou, která je podmíněná a nebývá vnitřně členěná. Tam, kde tyto morfologické formy časů chybí, bývá futurum vyjadřováno prostou kombinací slovesa s adverbium času anebo zastupováno formami přítomny.³⁶

Přítomný čas vyjadřující aktuálnost či aktuální platnost je vyjádřen tvarem slovesa v přítomny (prézens = přítomný čas) a také nebývá dále členěný.

Minulý čas je naopak časem, který je poměrně bohatě vnitřně členěn, což vyplývá také z jeho povahy.³⁷ Minulost je totiž nejlépe poznatelná a tím pádem i složitější. Bývá morfologicky vyjádřena několika slovesnými časy: préteritum³⁸, plusquamperfektum³⁹, imperfektum⁴⁰, perfektum⁴¹, aorist⁴², atd.

Z hlediska logického tedy můžeme časy rozdělit na verifikovatelné (časy minulé a přítomny) a neverifikovatelné, kterým je čas budoucí. Existuje také bezpříznakový čas, kde je tato složka neutralizována. Jde o tzv. gnomický prezent, který vyjadřuje obecně platné pravdy a nadčasové děje a vztahy, např: *Os médicos conhecem bem a anatomia do homem.* „Lékaři dobře znají anatomické složení těla.“

V portugalské lingvistice je gramatický čas vnímán jako lineární uspořádání děje směrem od minulosti k budoucnosti. Tím, že existují tři hlavní samostatné časy (minulý, přítomný a budoucí), je možné hovořit o předčasnosti, simultánnosti a následnosti děje

34 Například v laoštině nebo v čínštině.

35 Například ve finštině.

36 Tamtéž.

37 Čermák (2004:111).

38 Minulý čas.

39 Předminulý čas.

40 Nedokonavý čas minulý.

41 Minulý čas dokonavý.

42 Aorist označuje u některých jazyků jednoduchý minulý čas, který nevyjadřuje žádné zvláštní vidové charakteristiky. Tím se liší od jiných časů minulých, jako je imperfektum, perfektum či plusquamperfektum. Do dnešní doby se aorist zachoval v bulharštině.

vzhledem k bodu výpovědi. V souvětí jsou pak rozlišovány časy samostatné, které se nachází ve větě hlavní, a časy relativní, které se vyskytují ve větách vedlejších a jejich platnost je určována v závislosti na času věty řídící. Pokud je ve větě minulý čas, pak věty relativní vykazují zvláštní posloupnost: tzv. souslednost časovou (*consecutio temporum*) a to v obou dvou slovesných způsobech.

Časová lokalizace předpokládá tedy existenci tří základních bodů na časové ose:

1. bod výpovědi (podle B. Zavadila také „výpovědní událost“), který je shodný s okamžikem výpovědi a určuje osu tzv. aktuální temporální roviny hlavních gramatických časů⁴³ (*A Maria vive no Porto*. „Marie žije v Portu.“);
2. bod události, který je shodný s časem události a předchází nebo následuje po bodu výpovědi (*O Pedro saiu*. „Petr odešel.“);
3. bod referenční, který slouží jako čas, prostřednictvím něhož je událost situována a který implikuje vzájemné časové souvislosti (*O Pedro já tinha saído quando a Maria telefonou*. „Petr již nebyl doma, když Marie zatelefonovala.“).

Tyto základní časové významy pak vytvářejí primární temporální perspektivu, v jejímž rámci rozlišujeme tři vztahy: vztah současnosti (paralelní perspektiva), vztah následnosti (prospektivní perspektiva) a vztah předčasnosti (retrospektivní perspektiva).⁴⁴

O všech časech a způsobech bude podrobně pojednáno ve 4.–8. kapitole.

43 Zavadil, Čermák (2010:272).

44 Tamtéž.

3.5. ROD

Kategorie slovesného rodu/ genus verbi (tzv. diateze) je typ vztahu mezi sémantickými participanty věty a syntaktickými funkcemi, zvl. mezi subjektem (podmětem) a objektem (předmětem). Rozlišujeme v něm činitele/konatele děje, zvaného „agens“, od trpného objektu, cíle manipulovaného dějem, zvaného „patiens“ (trpítel děje).

Genus verbi je dvojího druhu. První typ se nazývá **diateze aktivní** a v ní má činitel funkci podmětu a trpítel funkci předmětu. Ve větě „*Petr píše dopis.*“ je Petr agens a dopis patiens. Druhým typem je **diateze pasivní**, kdy činitel má funkci agenta trpného rodu a patiens má funkci podmětu. Ve větě „*Dopis byl napsán Petrem.*“ je Petr agentem trpného rodu a dopis zůstává patiensem, přičemž však plní funkci podmětu.

Kromě toho existují také věty neosobní, tzv. **impersonální**, kde není vyjádřen agens (činitel). Příkladem této impersonální diateze mohou být věty, jako „*Staví se domy.*“, „*Na nádraží se krade.*“ nebo „*V Česku se pije hodně piva.*“. Absenci (popřípadě nevyjádření) agentu ve větě se říká také **deagentnost**.

Dalšími stupni diateze je například **reflexivita a reciprocita**. **Reflexivita** vyjadřuje zvratnost, tedy vlastnost některých zájmen a sloves vyjadřovat vztah agense i patiense k téže entitě (např.: česat se si, *obracet se*). **Reciprocitou** se pak rozumí sémanticko-syntaktický vztah vzájemnosti vyjadřovanými zájmeny (*cumprimentar-se* „*zdravit se*, *amar-se* „*mít se rád s někým*“) nebo v některých jazycích i slovesy (anglické *meet*).

Portugalskou diatezi lze vyjádřit analyticky nebo synteticky.

Analytickou diatezi v portugalštině vyjadřují **participiální konstrukce**, a to pomocí verba (sloveso *ser* nebo *estar*) s příčestím trpným. Syntetickou diatezi pak vyjadřuje reflexivní pasívum a to pomocí tzv. **mediální konstrukce**⁴⁵ se zvratným zájmenem „*se*“:

Participiální konstrukce obsahují pomocné sloveso **být** a příčestní trpné (participium) významového slovesa. Pomocné sloveso má dva ekvivalenty: ***ser/estar***, u nichž je však nutno rozlišit funkci pomocného slovesa od funkce slovesa kopulativního:

O rapaz é muito distraído. „Chlapec je velmi roztržitý“ *ser = sloveso kopulativní*
O rapaz está a ser distraído pelos seus companheiros.
 „Chlapec je rozptylován svými spolužáky.“ *ser = sloveso pomocné*

Pomocné sloveso „*ser*“ vytváří ve spojení s participiem významového slovesa děje stabilní, které nejsou úplné celistvé a nemají jasný koncový bod. Nazývají se také **děje atelické**. Celkový nedokonavý význam této konstrukce „vyplývá z časových a modálních významů pomocného slovesa *ser*, které vyjadřují dlouhodoběji pojaté stavy a děje.“⁴⁶ Větě: *Os livros de Milton Hatoum são traduzidos para diversas línguas.* by pak odpovídal překlad: „Knihy Miltona Hatouma jsou překládány do různých jazyků.“

⁴⁵ Teminologie podle Zavadil, Čermák (2010: 332-334).

⁴⁶ Zavadil, Čermák (2010: 332).

Pomocné sloveso „*estar*“ vyjadřuje **děje telické**. tzn. děje úplné, celistvé a s jasným koncovým bodem. Věte: *Os livros de Milton Hatoum estão traduzidos para diversas línguas.* by pak odpovídal překlad: „Knihy Milтона Hatouma **jsou přeloženy** do různých jazyků.“

Je nutné ale přihlídnout k tomu, že rezultativní perifráze *estar+participium* vyjadřuje stav, který je výsledkem předcházejícího děje a jejich časový význam je zpravidla posunut o jednu časovou vrstvu směrem k budoucnosti ve srovnání s časem perifráze „*ser + participium*“, která vyjadřuje pojetí dějové.⁴⁷ V minulém čase se proto vidový charakter (rezultativnost x dějovost) do participiální konstrukce nemusí vždy promítnout.

Pomocné sloveso SER.*A casa foi construída.*

„Dům byl postaven.“

O livro foi editado.

„Kniha byla vydána.“

A comida foi preparada.

„Jídlo bylo připraveno.“

Pomocné sloveso ESTAR.*A casa está construída.*

„Dům je postaven.“

O livro está editado.

„Kniha je vytištěna.“

A comida está preparada.

„Jídlo je nachystáno.“

Vidový rozdíl obou participiálních konstrukcí se v minulém čase vyjádří opozicí imperfektního a perfektního času slovesa *ser*:

As casas foram construídas em madeira.

„Domy byly postaveny ze dřeva.“ (rezultativnost v minulosti)

As casas eram construídas em madeira.

„Domy byly stavěny ze dřeva.“ (gnomický minulý čas)

As casas já estão construídas.

„Domy jsou již postaveny.“ (rezultativnost v přítomnosti)

Vzhledem k tomu, že rezultativní konstrukce *estar+ participium* je konstrukcí telickou, její výskyt ve funkci rezultativního trpného rodu není zcela přijatelný ve tvaru imperfekta. Imperfektum totiž je časem nedokonavým v minulosti. Pokud se tato rezultativní konstrukce vyskytne v imperfektu, pak v kontextu časové závislosti, jak uvidíme v kapitole (5.2.2. Sémantický rozbor imperfekta).

A nakonec existují **konstrukce mediální**, nebo **mediopasivní**, které „mají reflexivní tvar, ale neodpovídá jim reflexivní obsah. Mediální konstrukce vyjadřují pasivní formou aktivně pojatý proces nebo stav spontánně vzniklý v subjektu“⁴⁸: *A porta fechou-se.* „Dvěře se zavřely.“; *A janela abriu-se.* „Okno se otevřelo.“; *O comboio atrasou-se.* „Vlak měl zpoždění.“; *O computador avariou-se.* „Počítač se pokazil“.

47 Zavadil, Čermák (2010:332).

48 Zavadil, Čermák (2010:334).

3.6. VID

Vid v obecném slova smyslu existuje v těch jazycích, kde lze sloveso tzv. *perfektivizovat* (převádět do vidu dokonavého), *imperfektivizovat* (převádět do vidu nedokonavého) nebo vytvářet tzv. *iterativitu* (opakování děje). Tak tomu bylo v starosemistských jazycích a také v raném vývojovém stadiu indoevropských jazyků. V pozdějším vývoji indoevropských jazyků však vid ustupuje do pozadí a z původních vidových tvarů a velice často staly časové slovesné (temporální) tvary.

„Ve slovanských jazycích vid hraje důležitou úlohu, většinu sloves lze převádět z jedné třídy do druhé přidáním prefixů (viděl, uviděl), nebo sufixu (kopat x kopnout, nést x nosit x nosívat). Germánským jazykům kategorie vidu úplně chybí. V románských jazycích splynul vid s časem v jedinou gramatickou kategorii, „kdy křížením s kategorií vidu a uplatněním rysu minulost/přítomnost a předčasnost/rezultativnost vznikly složité systémy slovesných časů, typické zejména pro řečtinu a latinu.“⁴⁹

Přestože existuje řada názorů na to, jak definovat vid, my budeme vycházet z pojetí Zavadila a Čermáka, kteří v tomto ohledu rozlišují vid v pravém slova smyslu (z hlediska perfektivnosti a konkluzivnosti) a vid z hlediska povahy slovesného děje (tedy z hlediska fázovosti a kvantitivnosti děje).

Výrazové slovo tvorné prostředky vidu se v portugalštině vyjadřují tzv. „*kumulativně*“. „Amalgamují se časové a modální významy v jednotlivých *modotemporálních* paradigmatech, přičemž *modotemporální* významy jsou aspektově příznakové (jednoznačně perfektivní nebo neperfektivní), jiné jsou aspektově bezpříznakové (mohou být chápány jak perfektivně, tak imperfektivně).“⁵⁰ Temporální přítomný čas například vždy implikuje aspektový gramém imperfektivní. Jde o „proces předkládaný jako současný s okamžikem výpovědní události.“⁵¹ Probíhá tedy kurzivně a to i v případě transpozice přítomného významu do minulosti. *Estou em casa*. „Jsem doma.“; *Estava em casa quando chegaste*. „Byl jsem doma, když jsi přišel.“, atd.

K dokonavým časům patří v portugalštině čas minulý jednoduchý, předminulý jednoduchý, předminulý složený a budoucí složený. K nedokonavým časům pak patří čas minulý složený, přítomný a imperfektivní. Jako aspektově indiferentní pak mohou být chápány jednoduchý budoucí čas a kondicionál. Vid se také odvíjí od způsobu. Například složený čas minulý je v indikativu imperfektivní, zatímco v konjunktivním tvaru se perfektivizuje.

V portugalštině se uplatňuje při popisu slovesného vidu princip tzv. *vidové typologie*. Vid v portugalštině poskytuje informace nejen o konkluzivní či nekonkluzivní povaze, ale také o dynamičnosti, statičnosti, homogenosti a době trvání děje. Zatímco čas je

49 Erhart (2001:93).

50 Zavadil, Čermák (2010:312).

51 Tamtéž.

pojat jako lineární uspořádání atomických (momentálních) a neatomických (intervalových) jednotek, které mohou za sebou následovat nebo se časově překrývat, pak vid umožňuje subatomický⁵² náhled na vnitřní strukturu dané situace.

3.6.1. Typologie slovesného vidu

Distribuce perfektivnosti a imperfektivnosti je v portugalštině jiná než v češtině. Pro portugalštinu je typické odlišení vidu v pravém slova smyslu od tzv. perifrastických opisů, čili kategorie povahy slovesného děje (viz kapitola 3.6.2. a 3.6.3.).

V portugalštině je asi nejdůležitější dělení vidu na **události** (port. *eventos*) a **body** (port. *pontos*), **procesy** (port. *processos*) a **stavy** (port. *estados*).

Události (port. *eventos*) mají telickou povahu, to znamená, že spějí ke konci a mají výsledný bod. **Telické** události jsou v portugalštině dvojího druhu: **kulminované procesy** (port. *processos culminados*) a **kulminace** (port. *culminações*). Jde o heterogenní události, což znamená, že v každém okamžiku predikace nedochází ke stejnému výslednému jevu. Kulminovaný proces v sobě zahrnuje delší trvání a výsledný stav, zatímco kulminace implikují velmi krátké dovršení děje. Ve větě:

A Maria escreveu o relatório. „Marie napsala zprávu.“ (*kulminovaný proces*)

je výsledkem kulminovaného procesu *psát zprávu* to, že je *zpráva napsána*. Kulminovaný proces tedy není homogenní, tzn. v každém okamžiku, kdy Marie psala zprávu, nebyla zpráva napsána.

Ve větě druhé:

A Maria ganhou a corrida. „Marie vyhrála běžecké závody.“ (*kulminace*)

predikace zahrnuje výsledný stav, kterým je výhra závodu. Doba trvání výsledného stavu je velmi krátká, ve srovnání s kulminovaným procesem, který předpokládá delší časový interval. Kulminace je však v tomto případě heterogenní, protože v každém okamžiku, kdy Marie běžela, nebyl závod vyhrán.

Procesy (port. *processos*) jsou atelické povahy, nejsou tedy konkluzivní. Stejně jako události jsou ale dynamické. Spolu se stavy mají společnou vlastnost, a to že neimplikují výsledný stav a že jsou homogenní. To znamená, že v každém okamžiku predikace se uskutečňuje stejná činnost - v každém bodě procesu probíhal ten stejný proces.

A Maria trabalhou. „Marie pracovala.“ (*proces*)

Stavy (port. *estados*) jsou také atelické, homogenní povahy a neimplikují rezultativ-

⁵² Pojem *subatomický* je zde použitý v obecném významu náhledu na vnitřní strukturu jazykových jevů.

nost. Tím mají blízko k procesům. Rozdíl mezi procesy a stavy spočívá v tom, že procesy jsou dynamické, zatímco stavy dynamické nejsou. Stavy se mohou dělit na fázové (*estado faseável*) a nefázové (*estado não faseável*). Fázové stavy nemusí být ucelené, tzn., že mohou být přerušeny a mohou se proto vyskytovat také v progresivních konstrukcích (*estar+a+infinitiv*). Typ nefázový (*estado não faseável*) se však vzhledem ke své stabilní povaze v progresivní konstrukci vyskytovat nemůže:

É simpático.	x	<i>Está a ser simpático.</i>
„Je sympatický.“	x	„Je moc hodný.“
(fázová trvalá vlastnost)	x	(progresivní vazba – právě v tuto chvíli)
É um rapaz alto.	x	* <i>Está a ser alto.</i>
(nefázová trvalá vlastnost)	x	*(progresivní vazba není možná)

Existují také tzv. **body** (pontos), u nichž se nerozlišuje telická či atelická povaha. Body jsou časově dále nedělitelné a tímto krátkým časovým rozmezím mají blízko ke kulminaci. Liší se však od ní v tom, že neimplikují výsledný stav:

<i>A Maria ganhou a corrida. (kulminace)</i>	→	výsledný stav: <i>A corrida está ganha.</i>
„Marie vyhrála běžecké závody“	→	„Závody jsou vyhrány.“
<i>A Maria espirrou. (bod)</i>	→	*výsledný stav: * <i>A Maria está espirrada.</i>
„Marie si kýchlá.“	→	„*Marie je vyhrána.“

Přehled vidových typů a jejich vlastností:

	rys:	dynamický	telický	delší doba trvání	má výsledný stav	homogenní
UDÁLOSTI	proces	+	-	+	-	+
	kulminovaný proces	+	+	+	+	-
	kulminace	+	+	-	+	-
	bod	+	-/+?	-	-	-
STAVY	stav	-	-	+	-	+

Slovesný vid je v portugalštině ovlivněn také lexikální povahou slovesa. Podle lexikálně-vidového typu bychom slovesa mohli rozdělit do následujících skupin:

❖ Slovesa statická vyjadřující **stavy**:

- slovesa vyjadřující existenci: *haver/ existir/ ser* „být, existovat“;
- lokativní statická slovesa: *morar/ residir* „bydlet“;
- posesivní slovesa: *ter* „mít“, *pertencer* „patřit“;
- epistemická slovesa: *saber* „vědět“;

- sloveso smyslového vnímání: *ver* „vidět“;
- psychologická nekauzativní slovesa: *gostar* „líbit se, mít rád“.
- ❖ Slovesa procesuální vyjadřující **procesy**:
 - metereologická slovesa: *chover* „pršet“, *nevar* „sněžit“;
 - inergativní slovesa: *chorar* „plakat“, *dançar* „tancovat“;
 - pohybová slovesa: *correr* „běhat“, *nadar* „plakat“;
 - tranzitivní slovesa, s nímž se v předmětné funkci pojí podstatné jméno hromadné nebo látkové: *comer doces* „jíst sladkosti“, *pintar quadros* „malovat obrázky/obrazy“, *beber água* „pít vodu“.
- ❖ Slovesa vyjadřující **kulminovaný proces**:
 - slovesa kauzativní⁵³ a agentivní⁵⁴, a to zejména v jednom z minulých časů dokonavých, kde předmět nebo jiný syntaktický člen vyjadřuje výsledný stav: *destruir as colheitas* „zničit úrodu“, *dar o quadro ao filho* „dát obrázek synovi“, *comprar o quadro* „koupit obraz“, *arrumar o livro* „uklidit knihu“, *escrever um romance* „napsat román“, atd.
- ❖ Slovesa vyjadřující **kulminaci** jsou slovesa jednočlenná (mající pouze podmět), která vyjadřují pohyb, výskyt, zánik, změnu stavu, kauzativní slovesa v mediálním syntetickém trpném rodě a podobně: *chegar tarde* „přijít pozdě“ (výsledek: *estar atrasado* „přijít pozdě/mít zpoždění“), *murchar* „uvadnout, zvadnout“ (výsledek: *estar murcho* „být zvadlý“); *falecer* „umřít“ (výsledek: *estar morto* „být mrtvý“); *rejuvenescer* „omládnout“ (výsledek: *estar mais jovem* „vypadat mladší“); *partir-se* „rozbít se“ (výsledek: *estar partido* „být rozbitý“) atd.;
- ❖ Slovesa vyjadřující **body** jsou pak slovesa jako *espirrar* „kýchnout“, *suspirar* „vzdechnout“, apod.

3.6.2. Vidový rozdíl mezi *ser/estar* a jejich vidové hodnoty

Základní rozdíl mezi slovesem *ser* a *estar* spočívá v ontologii vyjadřující dvě základní vlastnosti: časovou ohraničenost (teličnost) a neohraničenost (ateličnost), jak již bylo zmíněno v kapitole 3.5.

Pro srovnání uvedme příklady:⁵⁵

<i>O João é português.</i>	„Jan je Portugalec.“	* <i>O João está português.</i>
<i>Esse erro é frequente.</i>	„Ta chyba je častá.“	* <i>Esse erro está frequente.</i>
<i>A Joana está adoentada.</i>	„Jana je nemocná.“	* <i>A Joana é adoentada.</i>

53 Kauzativní slovesa jsou přechodná slovesa znamenající „(z)působit, aby se dál děj základního slovesa“, př. působit, aby voda vřela – *vařit*; způsobit, aby panenka seděla – *posadit* aj.

54 Agentivní slovesa (tj. ta, jejichž subjekt je prototypickým činitelem): dát, uklidit, zazpívat, atd.

55 Všechny uvedené příklady sloves jsou z Gramática da Língua Portuguesa (1993:98).

Essa flor está murcha. „Ta květina je zvadlá.“ **Essa flor é murcha.*

Sloveso *ser* je slovesem atelické povahy. V prvních dvou větách je spojeno s adjektivy, které vyjadřují trvalé, konstantní vlastnosti, které mohou být fázové i nefázové (viz předchozí kapitola 3.6.1.), jako je rasa, národnost, fyzická a fyziologická dlouhodobější vlastnost. Definiční vlastnosti, jako jsou například adjektiva *ingénua*, *bondoso*, *cruel*, *negro*, *alto*, označují trvalou vlastnost. Trvalé vlastnosti jsou vrozené a souvisí s vnitřní charakteristikou. Nelze je tedy časově ohraničit žádným časovým určením:

O João é português há cinco dias.* /Esse erro é humano há cem anos.*

Sloveso *estar* vzhledem ke své telické povaze je kompatibilní pouze s adjektivy, která vyjadřují dočasné a přechodné vlastnosti telické povahy. Například adjektivum *morto* neoznačuje trvalý stav, ale změnu stavu či přechod (živý → mrtvý). Má tedy rezulta-tivní povahu a je kompatibilní s adjektivy vyjadřujícími vlastnosti přechodné a psy-chologické stavy časově ohraničené např. adverbii *às vezes* „občas“, *hoje* „dnes“, *ontem* „včera“, atd.

Někdy lze použít oba dva predikátory, přičemž se mění význam časové ohraničenosti. Následující věty **A** s výrazem *alto* a *professor* vyjadřují vlastnosti a povolání trvalého charakteru a vyžadují použití slovesa *ser*. Ve větách **B** jde o časově časově ohraničené vlastnosti či jevy, a proto vyžadují sloveso *estar*.

A (sloveso ser)	B (sloveso estar)
<i>O João é gordo.</i>	<i>O João está gordo.</i>
„Jan je tlustý.“	„Jan je (nějak) tlustý.“ ⁵⁶
<i>O Luís é professor em Beja.</i>	<i>O Luís está professor em Beja.</i>
„Luís pracuje jako učitel ve města Beja.“	„Luís nyní pracuje jako učitel v Beji.“
<i>A Maria é bonita.</i>	<i>A Maria está bonita hoje.</i>
„Marie je pěkná dívka.“	„Marii to dnes sluší.“
<i>Ele é feliz.</i>	<i>Ele está feliz por receber a prenda.</i>
„On je šťastný.“	Je šťastný, protože dostal dárek.“

Konstrukce se slovesem *ser* vyjadřující permanentní stav či gnomické děje jsou nekompatibilní s perifrastickým opisem progresivním označující průběhovou děje v přítomnosti: *estar+a+infinitiv*:

<i>Existem fantasmas.</i>	„Duchové existují.“	* <i>Estão a existir fantasmas.</i>
<i>Chega ao aeroporto.</i>	„Přijíždí na letiště.“	<i>Está a chegar ao aeroporto.</i>
<i>O João é muito alto.</i>	„Jan je velmi vysoký.“	* <i>O João está a ser muito alto.</i>
<i>O Pedro é simpático.</i>	„Petr je sympatický.“	<i>O Pedro está a ser simpático comigo.</i>

3.6.3. Vid – perifrastické konstrukce

V romanistické gramatické tradici se často setkáváme s tím, že se nedostatečně rozlišuje povaha slovesného děje od slovesném vidu. Zatímco však se pod pojem aspektu zahrnuje obdoba slovanského vidu z hlediska perfektivního či imperfektivního pojetí děje (tzv. konkluzivnosti), pak u povahy slovesného děje, která bývá zahrnována pod pojem *Aktionsart*, jsou zahrnovány jeho fázové a kvantitativní významy. Zatímco vid z hlediska konkluzivnosti je v portugalštině vyjadřován modotemporálně, pak fázové a kvantitativní významy jsou vyjádřeny perifrastickými konstrukcemi.

Srovnáme následující dvě konstrukce:

<i>Falei com o Pedro.</i>	„Promluvil jsem si s Pedrem.“
<i>Comecei a falar com o Pedro.</i>	„Začal jsem mluvit s Pedrem.“
<i>Costumo ler cada dia.</i>	„Obvykle každý den čtu.“

Zatímco v první konstrukci je vyjádřen prostřednictvím minulého času vid dokonavý – ukončený proces, a to za pomoci perfektivního minulého času, pak ve větě druhé je implikována sémantická složka fázová, konkrétně pak počátek děje. Ve třetí konstrukci je pak obsažena kvantitativní složka repetitivnosti či habituálnosti děje.

Pokud jde o strukturu povahy slovesného děje, obvykle se zde rozlišují významy fázové a významy kvantitativní.

Významy fázové postihují tři základní fáze: *ingresivnost* (tzn. počáteční fáze), *durativnost* (tzn. průběhová fáze) a *terminativnost* (tj. koncová fáze). Ingresivní a terminativní fáze mají pontuální povahu, proto vyjadřují pontuální vid (body). Durativnost má povahu kurzivní. Může se tedy týkat procesů i událostí atelických.

Významy kvantitativní pak označují kvantitativní povahu děje – tedy to, je-li děj habituální, repetitivní nebo gnomický.

Velkým přínosem pro typologii perifrastických vazeb fázových je dizertační práce J. Jindrové „Fázové perifráze v portugalštině“ (2012), kde je velmi podrobně znázorněna fázovost jednotlivých premorfologických útvarů označujících ingresivnost, durativnost a terminativnost děje. Autorka se zevrubně věnuje analýze jednotlivých konstrukcí z hlediska vidu v slovanském slova smyslu, z hlediska výskytu a frekvence těchto konstrukcí v jednotlivých časech. Výsledky její dizertační práce si zčásti dovoluujeme použít v následující kapitole, kde budou fázové perifrastické vazby rozděleny na ingresivní, durativní a terminativní.

56 Volný překlad.

3.6.4. Fázové významy povahoslovesného děje

3.6.4.1. Fázové vazby s ingresivním významem

J. Jindrová rozdělila vazby s významem ingresivnosti na inminentní, dispozitivní, iniciální, inceptivní.⁵⁷

Význam **inminentní ingresivnosti** postihuje vlastní proces v okamžiku, který počáteční fázi bezprostředně předchází.⁵⁸ Do této skupiny patří perifrastické vazby: *estar para + infinitiv*, *estar prestes a + infinitiv*, *andar para + inf*, *estar a ponto de + infinitiv*.⁵⁹

<i>Estou prestes a sair de casa.</i>	„Za chvíli odejdu z domu.“
<i>Estava a ponto de marcar um golo.</i>	„Už jsem málem dal gól...“
<i>Eu andei para morrer.</i>	„Měla jsem smrt na jazyku ...“
<i>Estamos para ir embora.</i>	„Už se chystáme odejít.“ ⁶⁰

Význam **dispozitivní ingresivnosti** je chápán „jako bezprostředně zamýšlený proces, k jehož realizaci je agens bezprostředně odhodlán“.⁶¹ „Na rozdíl od předchozí kategorie se zde předpokládá agens s vlastní vůlí (omezuje se tedy na subjekty životné)“⁶². Typickými vazbami vyjadřujícími tento význam jsou: *ir+infinitiv* nebo *ir+a+infinitiv*.⁶³

<i>O que é que eu ia a dizer...?</i>	„Co jsem to chtěl říct...?“

Vazby s významem **iniciální ingresivnosti** jsou v portugalštině nejhodnější. Je pro ně charakteristické „přesné označení skutečného začátku daného procesu“⁶⁴. K těm nejčastějším patří *começar a + infinitiv*, *passar+a+infinitiv*, *pôr-se a + infinitiv*, *meter-se a + infinitiv*, *deitar a + infinitiv*, *desatar a + infinitiv*, atd.

<i>Começa a chover.</i>	„Začíná pršet.“
<i>Passou a assumir a função de presidente.</i>	„Nastoupil do funkce prezidenta.“
<i>A Ana desatou a espirrar. ...</i>	„Anna začala kýchat ...“
<i>Pus-me a tocar o piano.</i>	„Začal jsem hrát na piano.“
<i>O rapaz meteu-se a estudar.</i>	„Ten kluk se pustil do studia.“

57 Jindrová (2012:33).

58 Tamtéž.

59 Jindrová (2012:36–45).

60 Tamtéž.

61 Jindrová (2012: 45) *apud* Zavadil, Čermák (2010:317).

62 Tamtéž.

63 Podle výsledků dizertační práce J. Jindrové (2012) je předložka „a“ v této vazbě fakultativní.

64 Jindrová (2012: 47).

Vazby s významem inceptivní ingresivnosti „charakterizují děj jako počáteční v řadě jiných dějů, tj. předcházející jiným dějům“⁶⁵ K těmto vazbám patří konstrukce *começar por+infinitiv* a *principiar por+infinitiv*, kde infinitiv může být nahrazen také gerundiem. Ve vazbě s gerundiem se mohou vyskytovat i jiná pomocná slovesa (například *iniciar*).

Começámos por repetir a matéria da aula passada
„Nejdříve jsem zopakovali látku z minulé hodiny.“

Sampras iniciou servindo um ás...
„Sampras na začátku hry vynesl eso... „

3.6.4.2. Perifrastické vazby s významem durativním

Perifrastické vazby s významem durativním mohou být vyjádřeny v portugalštině vazbou *estar+a+infinitiv* (vyjadřuje progresivní význam právě probíhajícího děje), dále vazbami *estar+gerundium*, *ir + gerundium* (s retrospektivním významem, který zahrnuje také nějakou dobu před bodem přítomným), konstrukcemi *continuar a + infinitiv*, *continuar + gerundium* (v brazilské portugalštině), *seguir a + infinitiv*, *seguir + gerundium*, *proseguir + gerundium*, *ficar a + infinitiv* a *ficar + gerundium* (v brazilské portugalštině), (vyjadřují kontinuitivní význam), *andar a + infinitiv*, *andar + gerundium* (v brazilské portugalštině), *viver a + infinitiv* a *viver + gerundium* (v brazilské portugalštině), (vyjadřují význam durativní distributivní - který není sledován v celém jeho průběhu, ale pouze v daných dílčích intervalech.).

<i>Estamos a estudar.</i>	„Právě studujeme.“
<i>Vamos falando de tudo.</i>	„Postupně si ovšem povídáme.“
<i>Continuamos a trabalhar.</i>	„Pokračujeme v práci.“
<i>A Ana anda a queixar-se.</i>	„Anna si stále stěžuje.“

3.6.4.3. Perifrastické vazby s významem terminativním

Poslední skupinou perifrastických konstrukcí s významem fázovosti tvoří vazby vyjadřující závěrečnou fázi slovesného děje. V současné evropské portugalštině existuje celá řada konstrukcí s významem terminativním. Typickými vazbami jsou *deixar de + infinitiv*, *parar de + infinitiv* a *acabar de+infinitiv* (egresivní terminativnost se slabým retrospektivním charakterem), popřípadě *terminar+por+infinitiv* nebo *acabar+por+infinitiv*.

<i>Deixei de fumar.</i>	„Přestal jsem kouřit.“
<i>Para de dizer asneiras.</i>	„Přestaň říkat hlouposti.“
<i>Acabei de falar com o João.</i>	„Právě jsem mluvil s Janem.“

⁶⁵ Jindrová (2012: 88) apud Zavadil, Čermák (2010:319).

3.6.5. Kvantitativní významy povahoslovesného děje

Významy kvantitativní pak zahrnují dva dílčí významy: repetitivní a habituální. V portugalštině repetitivní význam spočívá v opětovném, znovu vykonávaném ději, který je vyjádřen vazbou *voltar a + infinitiv*.

Não voltei a vê-lo.

„Víckrát jsem ho neviděl.“

Repetitivní kvantita má pak dva podvýznamy: iterativní (valor aspectual iterativo – opětovací násobenost), jako například u sloves *saltitar, dormirar, bebericar*; a frekventativní (valor aspectual frequentativo – opakovací násobenost), který je daný zejména cirkumstativem jako *muitas vezes, frequentemente*).

Fomos muitas vezes a Portugal.

„Často jsme jezdili Portugalska.“

Habituální význam pak spočívá v tom, že děj je charakterizován jako děj obvykle vykonávaný. V portugalštině, stejně jako v jiných jazycích, existuje rozdíl mezi habituálními a gnomickými ději. Zatímco habituální děje se vyjadřují vazbou *costumar + infinitiv, ser costume, ser habitual*, pak gnomická vidová hodnota spočívá v universální platnosti, kdy podmínkem bývá často vlastní jméno v generickém významu se slovesem v přítomném čase.

Costumo deitar-me tarde.

„Obvykle chodím pozdě spát.“

Os checos bebem muita cerveja.

„Češi pijí hodně piva.“

3.7. SLOVESA FINITNÍ A NEFINITNÍ

Z hlediska morfologického budeme slovesa dělit na slovesa časovaná (neboli finitní), slovesa nečasovaná (nefinitní). Zatímco slovesa finitní vyjadřují výše zmíněné slovesné kategorie, pak slovesa nefinitní tyto kategorie postrádají. K nominálním tvarům sloves, které jsou až na výjimky dialektologického použití amorfní, patří gerundium, participium a infinitiv.

3.7.1. Morfematická struktura portugalského verba finita

Z hlediska morfematické struktury může být portugalské sloveso rozloženo na dvě části: lexikální základ a gramatický formant.

Lexikální základ, **lexematém**, je „nositelům věcného významu slovesného tvaru“⁶⁶ a má dvě části: kořenový básový morfém (*salt* - „skákat“), k němuž může být připojen eventuálně i morf deriváční (*salt-it* „poskakovat“).

Gramatický formant, tzv. **gramatém**, je „nositelům gramatických významů a funkcí slovesného tvaru“⁶⁷. Gramatém může být jednoduchý (je tvořen jedním exponentem, např. *fal-o* „mluvím“) nebo lineráně složený (tvořený více exponenty, např. *fal-a-s* „mluvíš“).

Lexematém od gramatému je většinou zřetelně oddělen tzv. morfematickým švem, jako například u *fal-o*, *fal-a-s*, atd.⁶⁸

Pro portugalské finitní sloveso jsou příznačné dva způsoby vyjádření gramatických významů: lineární a kumulativní. „Při **lineárním vyjádření** se morfy kladou vedle sebe, přičemž každý exponent je monosémický“.⁶⁹ Znamená to, že se morfy kladou aglutinačně vedle sebe a každý z nich vyjadřuje jen jeden kategoriální, gramatický, význam. Ve slovese *pint-a-ndo* „malujete, malujíc“ exponent *-a* vyjadřuje význam 1. třídy a exponent *-ndo* pak vyjadřuje funkci gerundia. **Kumulativní vyjádření** je mnohem častější a znamená to, že jeden exponent představuje několik gramatických významů. Ve tvaru *fal-ei* exponent *-ei* vyjadřuje kumulativně⁷⁰ 4 gramatické významy: 1. indikativ; 2. minulý čas dokonavý 3. 1. osoba; 4. jednotné číslo.

Podle rozsahu se morfologické tvary dělí na tvary syntetické, které jsou zvané také simplexní, (jednoduché či jednoslovné) a tvary komplexní (víceslovné), které jsou analytické.

66 Tamtéž.

67 Tamtéž.

68 V případech, kde se *lexematém* a *gramatém* prolínají z důvodu fonetického vývoje, hovoříme o morfematickém uzlu (ver *-ve-er*), *apod.*

69 Zavadil, Čermák (2010:201).

70 Pro pojem kumulativně existuje také výraz *amalgovaně*.

Syntetické tvary mohou vykazovat několik typů struktur: amorfní (bez koncovky⁷¹-és „jsi“, *há* „je“, *vem* „přichází“, *sei* „vím“, *diz* „říká“), monomorfní (s jednou koncovkou: *fal-o* „mluvím“, *fal-ei* „mluvila jsem“); dimorfní (se dvěma koncovkami: *fal-a-s* „mluvíš“, *fal-a-ste* „mluvil/a jsi“), trimorfní (se třemi koncovkami: *fal-a-ria-s* „mluvila jsi“, *compr-á-va-mos* „kupovali jsme“).

Slovesné tvary se podle výrazových a významových kritérií zařazují do souborů zvaných flekční paradigmatata. Souboru slovesných paradigmat se říká „paradigmatika slovesa“⁷². Slovesa, která ve své paradigmaticitě vykazují stejné morfematické vlastnosti, vytvářejí „paradigmatický typ“⁷³.

71 Koncovka je také zvána *desinenciální exponent* (Zavadil, Čermák: 2010: 201)

72 Zavadil, Čermák (2010:202).

73 Tamtéž.

3.8. SLOVESA PRAVIDELNÁ, NEPRAVIDELNÁ, DEFektivní A SLOVESA S NADBYTEČNÝMI TVARY

Z hlediska variant ve flekčním paradigmatu, k nimž může docházet v rámci jednotlivých slovesných konjugačních tříd, se slovesa dělí na slovesa pravidelná, nepravidelná, defektivní a slovesa s nadbytečnými tvary (abundantní).

Pravidelná slovesa se časují podle konjugačních paradigmat, přičemž nevykazují žádné pravopisné změny v kořeni nebo v příponě. V portugalštině existují tři konjugační paradigmata. Slovesa končící na koncovku **-ar** spadají pod paradigma **první** konjugační třídy, kde nám bude vzorem sloveso *andar* „chodit“. Slovesa končící na koncovku **-er** spadají pod paradigma **druhé** konjugační třídy, kde použijeme jako vzor sloveso *viver* „žít“. Slovesa končící na koncovku **-ir** spadají pod paradigma **třetí** konjugační třídy a zde budeme jako vzor používat sloveso *partir* „odejít“.

Do pravidelných sloves patří také slovesa s pravopisnými změnami, které se časují pravidelně podle flekčních paradigmat, ale vykazují z fonetických důvodů nějakou pravidelnou změnu.

Nepravidelná slovesa vykazují změnu buď v kořeni (*trazer* „přinést“ – *trago* „(při)nesu“ – *trouxe* „přinesl jsem“ – *traria* „přinesl by(bych)“) nebo v příponě (*querer* „chtít“ – *quis* „chtěl jsem“). Největší počet změn ve flekčním konjugačním systému vykazuje jednoduchý čas minulý. K nepravidelnostem ale dochází velice často také v první osobě přítomného času, nebo také v participijních tvarech. Z toho plyne, že ne všechny tvary nepravidelných sloves jsou nepravidelné. Podle toho, ve kterém tvaru k nepravidelnostem dochází, se dělí slovesa do jednotlivých skupin. Obecně lze hovořit o třech skupinách sloves:

1. Ke změnám dochází v přítomném čase indikativu, konjunktivu a imperativu.
2. Ke změnám dochází v minulém a předminulém čase jednoduchém indikativu, v imperfektu a futuru konjunktivu.
3. Ke změnám dochází v budoucích časech indikativu (včetně kondicionálu).

U nepravidelných sloves může docházet k alternaci samohláskové, souhláskové a k alternaci diftongizací.

Kromě těchto tří skupin sloves existují také následující nepravidelná slovesa: *ser* „být“, *estar* „být“, *saber* „vědět“, *dar* „dát“, *haver* „být, existovat“, *querer* „chtít“ a *ir* „jít“, jejichž časované tvary v minulém čase jednoduchém a v předminulém čase jsou většinou odlišné od tvaru kořenu.

V následujících kapitolách však nebude o nepravidelných slovesech pojednáno podle slovesných skupin. U podrobného rozboru každého času a způsobu bude o nepravidelnosti sloves pojednáno samostatně.

Defektní slovesa jsou slovesa, která nemají komplexní verbální flexi a postrádají některé tvary. Většinou je gramatiky dělí na osobní, neosobní a slovesa s jednou osobou:

Slovesa defektní s jednou osobou zahrnují slovesa onomatopeická (*zumbir* „bzučet“, *ladrar* „štěkat“, *rosnar* „příst (o kočce)“, *galopar* „cválat“, *trotar* „klusat“, *coaxar* „kvákat“), která se vyskytují pouze ve třetí osobě.

Slovesa defektní neosobní jsou slovesa meteorologická jako například *nevar* „sněžit“, *amanhecer* „svítat“, *alvorecer* „rozednit se, svítat“, *chover* „pršet“, *trovejar* „hřmít, hromovat“. Některá slovesa ve svých původních významech mohou být konjugačně komplexní, zatímco v přenesených významech či v ustálených spojeních mohou být defektivní: *haver* „být“ a *fazer* v časovém významu (*faz cinco anos* „před pěti lety“) mohou být používána pouze ve třetí osobě v nepřeneseném významu. Patří zde také objektivní nutnostní a volitivní slovesa, jako jsou *convém que* „je vhodné, aby“, *basta/chega que* „postačit, aby“ a dále neosobní výrazy jako: *tratar-se de* „jednat se o“, apod.

Slovesa defektivní osobní jsou slovesa, kterým, chybí jedna osoba, a to z důvodů eufonických. Většina těchto sloves náleží do třetí konjugační třídy. Patří sem:

- a. slovesa, která se používají pouze v těch tvarech, v nichž je zachována tematická samohláska *i*. Například u slovesa *colorir* „barvit“ se používají tvary: *colorimos*, *coloris*, *coloria*, *colorira*, *colorisse*, *coloriria*, nikoli však tvary: **colores*, **colore*, **coloro*, **colorem*, atd. Do této skupiny patří slovesa: *abolir* „zrušit“, *adir* „přidat, připojit“, *banir* „vyhnat, vypovědět, vymýtit“, *delinquir* „prohřešit se, provinit se“, *demolir* „zničit, zdemolovat“, *embair* „podvádět, klamat“, *extorquir* „vydírat“, *falir* „zbankrotovat“, *florir* „kvést“, *munir* „opatřit, vystrojit“, *remir* „vykoupit, osvobodit, spasit“, *renhir* „hádat se“, *retorquir* „odvětit“.
- b. sloveso *precaver-se* „vystříhat se čeho, chránit se před čím“, které se používá pouze v těch tvarech, kde je zachován přízvuk mimo kořen: *precavemo-nos*, *precavei-vos*, *precavi-me*, atd...
- c. sloveso *reaver* „získat zpět“ se používá pouze v těch tvarech, kde je zachováno *v* a kde je zachován přízvuk mimo kořen. Nepoužívají se tedy 1.2.3. os. sg a 3. os. pl.

Obecně se ale defektní slovesa většinou nahrazují slovesy nedefektivními, která mají obdobný význam. Tak například místo *abolir* se často používá *anular*, sloveso *acrescentar* se pak používá častěji místo *adir*, sloveso *ralhar* místo slovesa *renhir*, *recuperar* místo *reaver*, *abrir falência* místo *falir*, *acautelar-se* místo *precaver-se*, apod.

Absence některých tvarů může být chápána jako „důsledek snahy vyhnout se disonanci (např. ABOLIR – *eu ABOLO) nebo jako snaha vyhnout se nebezpečí splynutí daného tvaru s již existujícím tvarem slovesa používaného frekventovaněji (např. FALIR – *eu FALO – mohlo by dojít k záměně s 1.os.j.č. přítomného času prostého slovesa FALAR).“⁷⁴ Jindy zase neúplnost flexe některých sloves vychází ze samotné sémantiky

74 Svobodová, P. (2011:34-35) apud Bechara [1999] 2001: 226).

slovesa a z faktu, že v mimojazykové realitě jsou daná slovesa s jinými než třetími osobami významově neslučitelná.⁷⁵

Slovesa s nadbytečnými tvary („*verbos abundantes*“) jsou naopak ta slovesa, která v některém ze svých tvarů disponují dvěma a v některých případech i třemi variantami. Tyto varianty pak mohou, ale nemusí být ekvivalentní. Ekvivalentní varianty se objevují zejména u sloves, která disponují dvojím časováním, např. sloveso *construir* „stavět“, kde 2. a 3. os. j. č a 3.os.pl. má dvě varianty: *construis – constróis, ele construi – constrói, eles construem – constroem*. Nebo například *ouvir* a *emergir* „vynořit se“ mají tyto tvary v 1.os.: *emirjo/emirjo* nebo *oiço/ouço*.

Nadbytečnost slovesných tvarů se však vyskytuje především u sloves, která mají dva (a více) tvarů participií. Participijní varianty však nejsou ekvivalentní, protože každá z nich má jinou funkci a kontext použití. Participia tvořená přidáním pravidelné koncovky (např. *aceitar – aceitado*) se používají při tvoření složených slovesných časů, tj. v kombinaci s pomocným slovesem *ter*, zatímco participia tvořená nepravidelně (např. *aceitar – aceite/aceito/aceita*) se používají při tvoření trpného rodu, tj. v kombinaci s pomocnými slovesy *ser/estar*.)⁷⁶

3.9. SLOVESA HLAVNÍ A POMOCNÁ

Slovesa se z hlediska syntaktického mohou také dělit na slovesa hlavní a pomocná. **Hlavní slovesa** (*verbos principais*) jsou ta, která určují význam slovesného spojení. Jsou tedy významově samostatná. **Pomocná slovesa** (*verbos auxiliares*) jsou slovesa, která se připojují k plnovýznamovým slovesům a tvoří slovesné složené časy (pomocné sloveso *ter* nebo *haver*), trpný rod (pomocná slovesa *ser, estar, andar, ficar, apod*) nebo perifrastické konstrukce (*começar a, acabar de*) či modální konstrukce (*poder, ter que, dever, haver-de*).

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Svobodová, P. (2012:35).

4. PŘEHLED SLOVESNÝCH ČASU V PORTUGALŠTINĚ

Připomeňme si, že v portugalštině jsou tři reálné časy, tj. minulost, přítomnost a budoucnost.

V portugalské lingvistice je gramatický čas vnímán jako lineární uspořádání děje směrem od minulosti k budoucnosti. Tím, že existují tři hlavní samostatné časy (minulý, přítomný a budoucí), je možné hovořit o předčasnosti, simultánnosti a následnosti děje vzhledem k bodu výpovědi. V souvětí jsou pak rozlišovány časy samostatné, které se nachází ve větě hlavní, a časy relativní, které se vyskytují ve větách vedlejších a jejich platnost je určována v závislosti na času věty řídící. Pokud je ve větě minulý čas, pak se věty relativní vykazují zvláštní posloupnost: souslednost časovou (*consecutio temporum*) a to v obou dvou slovesných způsobech.

Nejvíce vnitřně členěným časem je pak minulý čas. Vyplývá to z jeho povahy, zejména pak z toho, že minulost je nejlépe poznatelná, tím pádem i složitější. Aktuálnost/aktuální platnost je vyjádřena tvarem slovesa v přítomnosti (prézens = přítomný čas), který nebývá dále členěný. Budoucí čas vyjadřuje budoucnost/následnosti vzhledem k aktuální výpovědní události. Tou může být přítomnost nebo minulost. Vztahuje-li se čas budoucí k výpovědní události v přítomnosti, hovoříme o budoucím čase v pravém slova smyslu. Pokud se však vztahuje k výpovědní události v minulosti, hovoříme o budoucím čase pretéřitním.

VERBA FINITA

		Jednoduché časy	Složené časy
i n d i k a t i v	PŘÍTOMNÝ ČAS	PŘÍTOMNÝ ČAS (presente)	-----
	MINULÝ ČAS	JEDNODUCHÝ MINULÝ ČAS (pretérito perfeito simples)	SLOŽENÝ MINULÝ ČAS (pretérito perfeito composto)
		JEDNODUCHÝ PŘEDMINULÝ ČAS (pretérito mais-que-perfeito simples)	SLOŽENÝ PŘEDMINULÝ ČAS (pretérito mais-que-perfeito composto)
		IMPERFEKTUM (imperfeito)	-----
	BUDOUCÍ ČAS	JEDNODUCHÝ BUDOUCÍ ČAS (futuro simples)	PŘEDBUDOUCÍ ČAS (futuro composto)
		JEDNODUCHÝ KONDICIONÁL (condicional simples)	SLOŽENÝ KONDICIONÁL (condicional composto)

		jednoduché časy	složené časy
k o n j u n k t i v	PŘÍTOMNÝ ČAS	PŘÍTOMNÝ ČAS (presente do conjuntivo)	
	MINULÝ ČAS	IMPERFEKTUM (imperfeito do conjuntivo)	MINULÝ ČAS (pretérito do conjuntivo) PŘEDMINULÝ ČAS (mais-que-perfeito do conjuntivo)
	BUDOUCÍ ČAS	JEDNODUCHÝ BUDOUCÍ ČAS (futuro simples do conjuntivo)	PŘEDBUDOUCÍ ČAS (futuro composto do conjuntivo)

VERBA INFINITA

INFINITIV	PROSTÝ (infinitivo simples) OSOBNÍ (infinitivo pessoal)	PROSTÝ SLOŽENÝ (infinitivo composto) OSOBNÍ SLOŽENÝ (infinitivo pessoal composto)
PŘÍČESTÍ		MINULÉ (particípio passado)
GERUNDIUM	JEDNODUCHÉ (gerúndio simples)	SLOŽENÉ (gerúndio composto)

5. OZNAMOVACÍ ZPŮSOB

Oznamovací způsob (indikativ) (viz výše: 3.3.2.1.) je způsobem nejméně příznakovým z hlediska vyjádření vztahu mluvčího k propozičnímu obsahu věty, k posluchači či k referentu. Proto také věty jednoduché a věty vedlejší substantivní faktivní mají indikativ.

Indikativ morfologicky vyjadřuje modální význam reálný. U souvětí přímo modálních se pak používá v nezávislých vedlejších větách, kdy modální část věty je zastoupena následujícími slovesy: verba dicendi, verba sentiendi, verba percipiendi, neosobní výrazy reálnosti, neslovesné výrazy jistoty a také neemotivní slovesné výrazy.

❖ **Verba dicendi** (port. *verbo dicendi*):

dizer „říci, říkat“, *afirmar* „potvrdit“, *advertir* „upozornit“, *escrever* „psát“, *falar* „mluvit“, *chamar* „volat“, *responder* „odpovědět“, *telefonar* „telefonovat“, atd.

❖ **Verba declarandi** (port. *verbos declarativos*)

acrescentar „dodat“, *afirmar* „potvrdit“, *assegurar* „zajistit, ujistit“, *concluir* „učinit závěr“, *confessar* „přiznat se“, *declarar* „prohlásit“, *decidir* „rozhodnout“, *observar* „pozorovat“, *proclamar* „prohlásit“, *prometer* „slíbit“, atd.

❖ **Verba sentiendi** (port. *verbos epistémicos/verbos de actividade mental*)

achar/pensar „myslet si“, *calcular* „počítat, předpokládat“, *certificar* „potvrdit“, *compreender/entender* „rozumět, chápat“, *conhecer* „znát“, *considerar* „zvažovat“, *crer* „věřit“, *informar-se* „informovat se“, *julgar* „domnívat se“, *pensar* „myslet si“, *prever/pressupor/supor* „předpokládat“, *saber* „vědět, znát, umět“. Patří zde také neemotivní psychologická slovesa typu: *esquecer-se* „zapomenout“, *lembrar-se/recordar-se* „vzpomenout si“, atd.

❖ **Verba percipiendi** (port. *verbos perceptivos*)

ouvir „slyšet“, *escutar* „poslouchat“, *olhar* „dívat se“, *ver* „vidět“, *sentir* „cítit“, apod.

❖ **Neosobní výrazy reálnosti**

está certo „je jisté“, *é evidente* „je evidentní“, *é verdade (que)* „je pravda, že“, *ter a certeza* „mít jistotu“, apod.

❖ **Neslovesné výrazy jistoty**⁷⁷

ter a certeza de que „mít jistotu, že“, *estar certo de que* „mít jistotu, že“, *não ter dúvidas de que* „nemít pochybnosti o tom, že“, *ser o facto que* „být fakt(em), že“, apod.

⁷⁷ Tamtéž.

5.1. ČAS PŘÍTOMNÝ

5.1.1. Morfematická struktura

5.1.1.1. Slovesa pravidelná

Přítomný čas se tvoří u pravidelných sloves odtržením koncovek *-ar, -er, -ir* od lexematému a připojením následujících gramatémů:

U sloves končících na **-ar**:

-o	-amos	andar	ando	andamos
-as	-ais		andas	andais
-a	-am		anda	andam

U sloves končících na **-er**:

-o	-emos	viver	vivo	vivemos
-es	-eis		vives	viveis
-e	-em		vive	vivem

U sloves končících na **-ir**:

-o	-imos	partir	parto	partimos
-es	-is		partes	partis
-e	-em		parte	partem

5.1.1.2. Slovesa pravidelná s pravopisnou změnou

Některá slovesa vykazují v přítomném čase z fonetických důvodů **pravopisné změny**. Ty jsou způsobené zejména tím, že se k bazovému morfému končícímu na konsonant *c/g* připojuje samohláskový exponent, který ovlivňuje jeho realizaci. Tyto pravopisné změny se většinou týkají jen první osoby jednotného čísla (pokud jde o konsonantickou změnu), přičemž v ostatních osobách toto sloveso nevykazuje žádné jiné pravopisné změny. U některých sloves může také docházet ke grafickému označení přízvuku nad dvojhláskami.

Pravopisná změna c ► ç

U sloves končících na **-er**:

conhecer	
conheço	conhecemos
conheces	conheceis
conhece	conhecem

Stejnou pravopisnou změnu vykazují také slovesa *adoecer* „onemocnět“ (1.os.sg. ► *adoeço*), *agradecer* „poděkovat“ (1.os.sg. ► *agradeço*), *convencer* „přesvědčit“ (1.os.sg. ► *convenço*), *entristecer* „zesmutnět“ (1.os.sg. ► *entristeço*), *estabelecer* „stanovit“ (1.os.sg. ► *estabeleço*), *estremecer* „třást se“ (1.os.sg. ► *estremeço*), *favorecer* „podpořit“ (1.os.sg. ► *favoreço*), *merecer* „zasloužit si“ (1.os.sg. ► *mereço*), *oferecer* „nabídnout“ (1.os.sg. ► *ofereço*), *parecer* „zdát se“ (1.os.sg. ► *pareço*), *perecer* „zahynout“ (1.os.sg. ► *pereço*), *pertencer* „patřit“ (1.os.sg. ► *pertenço*), *tecer* „tkát“ (1.os.sg. ► *teço*), *torcer* „kroutit“ (1.os.sg. ► *torço*), *vencer* „přemoci, porazit“ (1.os.sg. ► *venço*).

Pravopisná změna g ► j

U sloves končících na *-er/-ir*: „

dirigir	
dirijo	dirigimos
diriges	dirigis
dirige	dirigem

Tuto pravopisnou změnu vykazují také následující slovesa: *abranger* „zahrnout“ (1. os. sg. ► *abranjo*), *afligir* „zarmoutit“ (1.os.sg. ► *aflijo*), *atingir* „dosáhnout“ (1.os.sg. ► *atinjo*), *cingir* „opásat“ (1.os.sg. ► *cinjo*), *corrigir* „opravit“ (1.os.sg. ► *corrijo*), *exigir* „vyžádat“ (1.os.sg. ► *exijo*), *fugir* „utéci“ (1.os.sg. ► *fujo*), *proteger* „chránit“ (1.os.sg. ► *protejo*), *tingir* „barvit“ (1.os.sg. ► *tinjo*).

Pravopisná změna kmenu *gui, gue* ► *go*

K této změně dochází u sloves končících na *-guir* a *-guer*, která se v **1.osobě jednotného čísla** přítomného času oznamovacího způsobu mění na „**go**“: *distingo* (od *distinguir* „rozlišit“), *ergo* (od *erguer* „vztyčit“), *extingo* (od *extinguir* „uhasit“), *soergo*, (od *soerguer* „vztyčit“) atd.

Přízvuk u sloves s kmenovými dvojhláskami

Některé kmenové dvojhlásky mají přízvuk na první samohlásce, jiné na druhé samohlásce. Do první skupiny patří: *desmaiar* „omdlít“, *ensaiar* „zkoušet“, *causar* „zapříčinit“, *amiudar* „drobit“, *enviuvar* „ovdovět“.

desmaiar	
desmaio	desmaiamos
desmaias	desmaiais
desmaia	desmaiam

Do druhé skupiny pak patří slovesa s přízvukem na druhé samohlásce, který je také graficky označen v 1. 2. 3. os. j.č. a ve 3.os.pl.: *enraizar* „zakořenit, zapustit kořeny“,

saudar „zdravit“, *ajuizar* „soudit“, *arruinar* „ničit“, *europaizar* „poevropštit“, *reunir* „sejít se“ a *proibir* „zakázat“.

enraizar	
enraízo	enraizamos
enraízas	enraizais
enraíza	enraízam

saudar	
saúdo	saudamos
saúdas	saudais
saúda	saúdam

ajuizar	
ajuízo	ajuizamos
ajuízas	ajuizais
ajuíza	ajuízam

arruinar	
arruíno	arruinamos
arruínas	arruinais
arruína	arruínam

europaizar	
europaízo	europaizamos
europaízas	europaizais
europaíza	europaízam

reunir	
reúno	reunimos
reúnes	reunis
reúne	reúnem

proibir	
proíbo	proibimos
proíbes	proibis
proíbe	proíbem

5.1.1.3. Nepravidelná slovesa

1. Slovesa ukončená na *-ear*

U těchto sloves se mění samohláska *-e-* na dvohlásku *ei* v přízvučné slabice.

passear	
passeio	passeamos
passeias	passeais
passeia	passeiam

Stejně se časují ve všech osobách i dále uvedená slovesa, u nichž zmiňujeme pouze 1.os.sg (tvary v ostatních osobách jsou shodné s flekcí vzorového slovesa): *alhear* „odcizit“ (1.os.sg. ► *alheio*), *ansiar* „dychtit, toužit“ (1.os.sg. ► *anseio*), *bambolear* „vrávorat“ (1.os.sg. ► *bamboleio*), *basear* „zakládat“ (1.os.sg. ► *baseio*), *cear* „večeřet“ (1.os.sg. ► *ceio*), *golpear* „bušit“ (1.os.sg. ► *golpeio*), *homenagear* „vzdát hold“ (1.os.sg. ► *homenageio*), *incendiar* „zapálit (požár)“ (1.os.sg. ► *incendeio*), *nomear* „jmenovat“ (1.os.sg. ► *nomeio*), *pentear* „česat“ (1.os.sg. ► *penteio*), *recear* „bát se“ (1.os.sg. ► *receio*), *remediar* „opravit“ (1.os.sg. ► *remedeio*), *saborear* „ochutnávat“ (1.os.sg. ► *saboreio*), *chatear* „otravovat“ (1.os.sg. ► *chateio*), atd.

2. Slovesa ukončená na *-iar*

U slovesa *odiar* "nenávidět" se mění samohláska *-i-* na dvohlásku *ei*:

odiar „nenávidět“	
odeio	odiamos
odeias	odiais
odeia	odeiam

Většina sloves ukončených na *-iar* jsou však pravidelná: „*abreviar*“ zkrátit, *adiar* „odložit“, *afiar* „brousit“, *copiar* „opsat“, *denunciar* „udat“, *depreciar* „opovrhovat“, *desviar* „svést z cesty“, *enviar* „poslat“, *financiar* „financovat“, *apreciar* „ocenit“, *asociar* „hvízdát“, *caluniar* „pomluvit“, *contrariar* „odporovat“, *confiar* „důvěřovat“, *iniciar* „začít“, *negociar* „vyjednávat“, atd.

3. Slovesa se změnou kmenové samohlásky v přízvučné slabice

3.1. U některých sloves na **-ir** se kmenové **-e-** mění na **-i-** v 1. os.sg.:

vestir „obléci se“ -e- ► -i-	
visto	vestimos
vestes	vestis
veste	vestem

Stejným způsobem se časují: *advertir* „upozornit“ (1. os. sg. ► *advirto*), *competir* „sou-
těžit“ (1. os. sg. ► *compito*), *conferir* „udělit“ (1. os. sg. ► *confiro*), *mentir* „lhát“ (1. os. sg.
► *mintto*), *preferir* „dát přednost“ (1. os. sg. ► *prefiro*), *referir* „referovat“ (1. os. sg. ►
refiro), *seguir* „následovat“ (1. os. sg. ► *sigo*), *sentir* „cítit“ (1. os. sg. ► *sinto*), *divertir*
„bavit se“ (1. os. sg. ► *divirto*), *emergir* „čnit“ (1. os. sg. ► *emirjo/emerjo*), *servir* „sloužit“
(1. os. sg. ► *sirvo*), *repetir* „opakovat“ (1. os. sg. ► *repito*), *sugerir* „navrhnout“ (1. os. sg.
► *sugiro*), atd.

3.2. U sloves na **-ir** se může změnit kmenové **-o-** na **-u-** v 1. os. sg. :

cobrir „krýt“ -o- ► -u-	
cubro	cobrimos
cobres	cobris
cobre	cobrem

Stejným způsobem se časují: *descobrir* „odhalit“ (1. os. sg. ► *descubro*), *dormir* „spát“
(1. os. sg. ► *durmo*), *tossir* „kašlat“ (1. os. sg. ► *tusso*).

3.3. U sloves na **-ir** se může měnit kmenové **-u-** na **-o-** ve 2.os.sg. a ve 3. os. sg. a.pl.:

acudir „přiběhnout“ -u- ► -o-	
acudo	acudimos
acodes	acudis
acode	acodem

Stejným způsobem se časují: *consumir* „spotřebovat“ (nepravidelné tvary 2.os.sg. a 3.os.
sg.a pl. jsou: *consomes, consome, consomem*), *cuspir* „plivat“ (nepravidelné tvary jsou: *cospes,
cospe, cospem*), *fugir* „utéci“ (nepravidelné tvary jsou: *foges, foge, fogem*), *sacudir* „třást“

(nepravidelné tvary jsou: *sacodes, sacode, sacodem*), *subir* „stoupat“ (nepravidelné tvary jsou: *sobes, sobe, sobem*), *sumir* „zmizet“ (nepravidelné tvary jsou: *somes, some, somem*), atd.

Většina sloves s kmenovým **u** se však časuje pravidelně: *assumir* „ujmout“, *cumprir* „plnit“, *iludir* „oklamat“, *nutrir* „živit“, *presumir* „předpokládat“, *suprir* „nahradit“, *surgir* „vystat“, *unir* „sjednotit“, *zumbir* „bzučet“, *zunir* „svištět“, atd.

3.4. U sloves na **-ir** se může měnit kmenové **-i-** na **-e-** ve 2. os. sg. a ve 3.os. sg. a pl.:

<i>frigir</i> „smažit“ -i- ► -e-	
frijo	frigimos
freges	frigis
frege	fregem

4. Slovesa se změnou *e/es* na *-is/ i* ve 2. a 3. os. sg.

4.1. Slovesa ukončená na *-oer* mají tvary ukončené na **-is /-i** ve 2.a 3.os.sg.:

<i>moer</i> „mlít“	
môo	moemos
móis	moeis
mói	moem

Stejným způsobem se časují: *condoer-se* „smilovat se“, *corroer* „nahlodávat“, *esmoer* „přežvykovat“, *remoer* „přemílat“, *doer* „bolet“, *roer* „hryzat“, atd.

4.2. Slovesa ukončená na *-uir* mají tvary ukončené na **-is /-i** ve 2.a 3.os.sg.:

<i>atribuir</i> „přisoudit“	
atribuo	atribuímos
atribuís	atribuís
atribui	atribuem

Stejně se časují také následující slovesa: *concluir* „uzavřít“, *contribuir* „přispět“, *diminuir* „zmenšit“, *incluir* „zahrnout“, *possuir* „vlastnit“, *restituir* „restituovat“, *substituir* „nahradit“, *excluir* „vyloučit“, *usufruir* „užívat“, atd.

Sloveso *construir* „konstruovat, stavět“ může mít jak pravidelné tak nepravidelné časování:

<i>construir</i> „přisoudit“ (běžnější)		<i>construir</i> „přisoudit“ (méně obvyklé)	
construo	construímos	construo	construímos
constróis	construís	construis	construís
constrói	constroem	construi	construem

Ve slovese *arguir* „obviňovat“ je tvar 2. – 3.os.sg. ukončený na **-is/-i** a ve 2. os. sg. a ve 3. os. sg. a pl. se mění **-gu-** mění na **-gú-**:

<i>arguir</i> „obviňovat“	
arguo	arguimos
argúis	arguis
argúi	argúem

4.3. Slovesa zakončená na **-air**:

Slovesa zakončený na **-air** jsou nepravidelná ve 2.a 3.os.sg., kde mají zakončení na **-is/-i**.

<i>cair</i> „padat“	
caio	caímos
caís	caís
cai	caem

Stejně se časují: *abstrair* „abstrahovat“ (nepravidelné tvary jsou: *abstrais*, *abstrai*), *atrain* „přitáhnout“ (nepravidelné tvary jsou: *atrais*, *atrain*), *extrair* „vytěžit“ (nepravidelné tvary jsou: *extrais*, *extrai*), *contrair* „stáhnout“ (nepravidelné tvary jsou: *contrais*, *contrai*), *recair* „znovuupadnout do“ (nepravidelné tvary jsou: *recais*, *recai*), *sair* „odejít“ (nepravidelné tvary jsou: *sais*, *sai*), *trair* „zradit“ (nepravidelné tvary jsou: *trais*, *trai*), atd.

5. Slovesa zakončená na **-uzir** a **-azer**

Tato slovesa mají ve tvaru 3.os.sg. zkrácený tvar (bez koncové samohlásky **-e**)

<i>conduzir</i> „řídít“	
conduzo	conduzimos
conduzes	conduzis
conduz	conduzem

<i>aprazer</i> „líbit se“	
aprazo	aprazemos
aprazes	aprazeis
apraz	aprazem

Stejně se časují také následující slovesa: *aduzir* „uvést“ (3.os.sg. ► *aduz*), *deduzir* „vyvodit“ (3.os.sg. ► *deduz*), *introduzir* „uvést“ (3.os.sg. ► *introduz*), *produzir* „vyrobit“ (3.os.sg. ► *produz*), *reproduzir* „rozmnožit“ (3.os.sg. ► *reproduz*), *seduzir* „svést“ (3. os. sg. ► *seduz*), *traduzir* „přeložit“ (3.os.sg. ► *traduz*), *jazer* „ležet“ (3.os.sg. ► *jaz*), *adjazer* „setrvat u“ (3.os.sg. ► *adjaz*), *desprazer* „nelíbit se“ (3.os.sg. ► *despraz*), *comprazer* „vyhovět“ (3.os.sg. ► *compraz*), atd.

6. Slovesa s nepravidelnou 1. osobou jednotného čísla

<i>medir</i> „měřit“	
meço	medimos
medes	medis
mede	medem

<i>ouvir</i> „slyšet“	
ouço/oiço	ouvimos
ouves	ouvis
ouve	ouvem

<i>pedir</i> „žádat“	
peço	pedimos
pedes	pedis
pede	pedem

<i>valer</i> „mít ceny“	
valho	valemos
vales	valeis
vale	valem

<i>perder</i> „ztratit“	
perco	perdemos
perdes	perdeis
perde	perdem

<i>poder</i> „moci“	
posso	podemos
podes	podeis
pode	podem

<i>caber</i> „vlézt se“	
caibo	cabemos
cabes	cabeis
cabe	cabem

Stejně se časují i slovesa odvozená: *ouvir* → *entreouvir* „zaslechnout“ (1. os. sg. ► *entreouço*), *pedir* → *impedir* „zabránit“ (1. os. sg. ► *impeço*), *pedir* → *despedir* „propustit“ (1. os. sg. ► *despeço*), *pedir* → *expedir* „zaslat“ (1. os. sg. ► *expeço*), *valer* → *desvaler* „nepodporovat“ a *valer* → *equivaler* „rovnat se“ (1. os. sg. ► *desvalho*, *equivalho*).

7. Slovesa s nepravidelnou 1. os.sg. a 2. a 3 os.pl

<i>crer</i> „věřit“	
creio	cremos
crês	credes
crê	crêem

<i>ler</i> „číst“	
leio	lemos
lês	ledes
lê	lêem

<i>rir</i> „smát se“	
rio	rimos
ris	rides
ri	riem

<i>ver</i> „vidět“	
vejo	vemos
vês	vedes
vê	vêem

Podle těchto sloves se časují také sloves odvozená: *crer* → *descrer* „nevěřit“ (*descreio, descrês, descrê, descremos, descredes, descrêm*), *ler* → *reler* „znovu číst“ (*releio, relês, relê, relemos, reledes, relêem*), *rir* → *sorrir* „usmívat se“ (*sorrio, sorris, sorri, sorrimos, sorrides, sorriem*), *ver* → *antever* „předcházet“ (*antevejo, antevês, antevê, antevemos, antevedes, antevêem*), *ver* → *entrever* „zahlédnout“ (*entrevejo, entrevês, entrevê, entrevemos, entrevedes, entrevêem*), *ver* → *prever* „předvídat“ (*prevejo, prevês, prevê, prevemos, prevedes, prevêem*), *ver* → *rever* „znovu vidět“ (*revejo, revês, revê, revemos, revedes, revêem*) a *ver* → *prover* „vybavit, zásobit se“ (*provejo, provês, provê, provemos, provedes, provêem*).

8. Ostatní slovesa s nepravidelností v přítomném čase

<i>dar</i> „dát“	
dou	damos
dás	dais
dá	dão

Sloveso *circundar* „objíždět, obcházet“, odvozené od slovesa *dar*, se však časují pravidelně.

<i>estar</i> „být“	
estou	estamos
estás	estais
está	estão

<i>haver</i> „být, mít“	
hei	havemos
hás	haveis
há	hão

<i>ir</i> „jít“	
vou	vamos
vais	ides
vai	vão

<i>dizer</i> „říct“	
digo	dizemos
dizes	dizeis
diz	dizem

Stejným způsobem se časují také odvozeniny: *condizer* „být v souladu“ (1. os. sg. ► *condigo*; 3. os. sg. ► *condiz*), *contradizer* „protiředit“ (1. os. sg. ► *contradigo*; 3. os. sg. ► *contradiz*), *desdizer* „popřít“ (1. os. sg. ► *desdigo*; 3. os. sg. ► *desdiz*), *entredizer* „říkat pro sebe“ (1. os. sg. ► *entredigo*; 3. os. sg. ► *entrediz*), *maldizer* „proklínat“ (1. os. sg. ► *maldigo*; 3. os. sg. ► *maldiz*), *predizer* „předvídat“ (1. os. sg. ► *predigo*; 3. os. sg. ► *prediz*), *redizer* „znovu opakovat“ (1. os. sg. ► *redigo*; 3. os. sg. ► *rediz*), atd.

<i>fazer</i> „dělat“	
faço	fazemos
fazes	fazeis
faz	fazem

Stejným způsobem se časují také odvozeniny: *desfazer* „rozdělat“ (1. os. sg. ► *desfaço*; 3. os. sg. ► *desfaz*), *malfazer* „škodit“ (1. os. sg. ► *malfaço*; 3. os. sg. ► *malfaz*), *perfazer* „obnášet“ (1. os. sg. ► *perfaço*; 3. os. sg. ► *perfaz*), *refazer* „předělat“ (1. os. sg. ► *refaço*; 3. os. sg. ► *refaz*), *satisfazer* „vyhovět“ (1. os. sg. ► *satisfaço*; 3. os. sg. ► *satisfaz*), atd.

<i>trazer</i> „přinést“	
trago	trazemos
trazes	trazeis
traz	trazem

<i>querer</i> „chtít“	
quero	queremos
queres	quereis
quer	querem

<i>requerer</i> „žádat“	
requeiro	requeremos
requeres	requereis
requer	requerem

<i>saber</i> „vědět“	
sei	sabemos
sabes	sabeis
sabe	sabem

<i>pôr</i> „položít“	
ponho	pomos
pões	pondes
põe	põem

Stejným způsobem se časují také odvozeniny: *antepor* „dát přednost“ (*anteponho, antepões, antepõe, antepomos, antepondes, antepõem*), *apor* „připojit“ (*aponho, apões, apõe, apomos, apondes, apõem*), *decompor* „rozložit“ (*decomponho, decompões, decompõe, decompomos, decompondes, decompõem*), *expor* „vyložit“ (*exponho, expões, expõe, expomos, expondes, expõem*), *impor* „vnutit“ (*imponho, impões, impõe, impomos, impondes, impõem*), *indispor* „rozčilit“ (*indisponho, indisponões, indisponõe, indisponomos, indisponondes, indisponõem*), *opor* „postavit do cesty“ (*oponho, opões, opõe, opomos, opondes, opõem*), *pressupor* „předpokládat“ (*pressuponho, pressupões, pressupõe, pressupomos, pressupondes, pressupõem*), *repor* „nahradit“ (*reponho, repões, repõe, repomos, repondes, repõem*), *sobrepôr* „položít na sebe“ (*sobreponho, sobrepões, sobrepõe, sobrepomos, sobrepondes, sobrepõem*), *supor* „předpokládat“ (*suponho, supões, supõe, supomos, supondes, supõem*) a *transpor* „překročit“ (*transponho, transpões, transpõe, transpomomos, transpondes, transpõem*), atd.

<i>ser</i> „být“	
sou	somos
és	sois
é	são

<i>ter</i> „mít“	
tenho	temos
tens	tendes
tem	têm

Stejným způsobem se časují také odvozeniny: *abster-se* „zdržet se“ (*abstenho-me, absténs-te, abstém-se, abstemo-nos, abstende-vos, abstêm-se*), *conter* „obsahovat“ (1. os.sg. *contém*, 3.os.sg. *contêm*), *deter* „zadržet“ (*detenho, deténs, detém, detemos, detendes, detêm*), *entreter* „bavit“ (*entretenho, entreténs, entretém, entretemos, entreten-des, entretêm*), *manter* „udržet“ (*mantenho, manténs, mantém, mantemos, mantendes, mantêm*), *obter* „získat“ (*obtenho, obténs, obtém, obtemos, obtendes, obtêm*), *reter* „zadržet“ (*retenho, reténs, retém, retemos, retendes, retêm*), *suster* „podepřít“ (*sustenho, susténs, sustém, sustemos, sustendes, sustêm*), atd.

<i>vir</i> „přijít“	
venho	vimos
vens	vindes
vem	vêm

Podobně se časuje také *advir* „přihodit se“ (3.os.sg. *advém*, 3.os.sg. *advêm*), *contravir* „odvětit“ (*contravenho, contravéns, contravém, contravimos, contravindes, contravêm*), *porušit*, *intervir* „zasáhnout“ (*intervenho, intervéns, intervém, intervimos, intervindes, intervêm*) a *provir* „pocházet“ (*provenho, provéns, provém, provimos, provindes, provêm*).

5.1.2. Sémantický rozbor přítomného času

Temporální význam přítomného času charakterizuje děj jako současný, s výpovědní událostí.⁷⁸ Přítomným časem se vyjadřují:

a) děje probíhající v přítomnosti („o presente momentâneo“):

Moro em Brno. „Žiji v Brně.“ / Sinto-me melhor. „Cítím se lépe.“;

b) děje iterativní/habituální („o presente habitual/frequentativo“), které se často nacházejí ve spojení s frekvenčním příslovcem *às vezes* „někdy“, *normalmente* „obvykle“, *habitualmente* „obvykle“, *sempre* „vždy“, *todos os anos* „každoročně“, *todos os dias* „každý den“, apod.

Esqueço-me sempre do nome do pastel. „Vždy zapomenu, jak se jmenuje ten zákusek.“;

⁷⁸ Zavadil, Čermák (2010:275).

- c) **děje gnómické** („*o presente gnómico*“), což jsou všeobecně platné skutečnosti, obsahující obecná tvrzení, která přesahují časově výpovědní událost.
O mel pode causar alergia. „Med může způsobovat alergii.“;
- d) **děje minulé** („*presente narrativo*“). V tomto případě jde o tzv. **historický přítom.**
 V tomto případě se přítomný čas používá k tzv. „temporální aktualizaci“⁷⁹,
No ano seguinte publica o seu último romance.
 „O rok později vydal svůj poslední román.“
- e) **děje budoucí** („*presente futuro*“) je z hlediska stylistického asertivnějším vyjádřením jistoty, že se uskuteční děj budoucí. Často také nahrazuje rozkazovací způsob.
Vou a Portugal no próximo ano. „Příští rok pojedete do Portugalska.“
Agora estudas, está bem? „Teď se uč, ano?“

Časové rozpětí přítomného může být tedy různé, často i časově neohraničené. Přítomný čas vyjadřuje atélické události, procesy a stavy fázové i nefázové. Pouze v některých případech se děj vyjádřený přítomným časem vztahuje přímo k bodu výpovědní události. Je to například tehdy, když je součástí tzv. performativní výpovědi⁸⁰ nebo je-li pro aktuální durativnost použita fázová perifráze *estar+a+infinitiv* („*presente progressivo*“), která charakterizuje děj jako aktuálně probíhající.

A criança está a chorar. „Dítě pláče.“
Prometo que não vou dizer nada a ninguém. „Slibuji, nikomu nic neřeknu.“

79 Tamtéž.

80 **Performativní věty** jsou např: *Slibuji, že to zařídím; Radím vám, abyste to nedělal; Chtěl bych vás poprosit za prominutí.* Jako performativní se označuje sloveso *prosit*, *blahopřát*, *slibovat*, *varovat* ve tvaru 1. osoby (singulár nebo plurál) indikativu (řídčeji kondicionálu přítomného), který charakterizuje určitou verbální činnost mluvčího a zároveň to, že tuto činnost právě provádí. Například *Prosim vás za prominutí. Prosil bych vás o prominutí.*

5.2. IMPERFEKTUM

5.2.1. Morfematická struktura

5.2.1.1. Slovesa pravidelná

Imperfektum (port. *imperfecto*) se tvoří u pravidelných sloves odtržením koncovek *-ar-*, *-er-*, *-ir* od infinitivu a připojením imperfektních exponentů k lexematickému základu. U sloves zakončených na *-er* a *-ir* je flekční paradigma stejné:

U sloves končících na *-ar*:

-ava	-ávamos	andar	andava	andávamos
-avas	-áveis		andavas	andáveis
-ava	-avam		andava	andavam

Slovesa končící na *-er*.

-ia	-íamos	viver	vivia	vivíamos
-ias	-íeis		vivias	vivíeis
-ia	-iam		vivia	viviam

U sloves končících na *-ir*:

-ia	-íamos	partir	partia	partíamos
-ias	-íeis		partias	partíeis
-ia	-iam		partia	partiam

5.2.1.2. Slovesa nepravidelná

Slovesa, která mají nepravidelné časování v imperfektním čase, jsou následující: *pôr*, *ser*, *ter* a *vir*. Také slovesa odvozená vykazují stejnou nepravidelnost v konjugaci a jsou uvedena vždy pod tabulkou příslušného slovesa.

<i>pôr</i> „položít“	
punha	púnhamos
punhas	púnheis
punha	punham

Stejně se časují take slovesa odvozená⁸¹: *antepor* „dát přednost“ (1.os.sg. ► *antepunha*), *apor* „připojit“ (1.os.sg. ► *apunha*), *decompor* „rozložit“ (1.os.sg. ► *decompunha*), *expor* „vyložit“ (1.os.sg. ► *expunha*), *impor* „vnutit“ (1.os.sg. ► *impunha*), *indispor* „rozčilit“ (1.os.sg. ► *indispunha*), *opor* „postavit do cesty“ (1.os.sg. ► *opunha*), *pressupor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *pressupunha*), *repor* „nahradit“ (1.os.sg. ► *repunha*), *sobrepopor* „položít na sebe“ (1.os.sg. ► *sobrepunha*), *supor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *supunha*), *transpor* „překročit“ (1.os.sg. ► *transpunha*), atd.

<i>ser</i> „být“	
era	éramos
eras	éreis
era	eram

<i>ter</i> „mít“	
tinha	tínhamos
tinhas	tínheis
tinha	tinham

Podobně se časují take slovesa odvozená⁸²: *abster-se* „zdržet se“ (1.os.sg. ► *abstinha-me*), *conter* „obsahovat“ (1.os.sg. ► *continha*), *deter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *detinha*), *entreter* „bavit“ (1.os.sg. ► *entretinha*), *manter* „udržet“ (1.os.sg. ► *mantinha*), *obter* „získat“ (1.os.sg. ► *obtinha*), *reter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *retinha*), *suster* „podepřít“ (1.os.sg. ► *sustinha*), atd.

<i>vir</i> „přijít“	
vinha	vínhamos
vinhas	vínheis
vinha	vinham

Podobně se časují take slovesa odvozená⁸³: *advir* „přihodit se“ (1.os.sg. ► *advinha*), *contravir* „odvětit, porušit“ (1.os.sg. ► *contravinha*), *intervir* „zasáhnout“ (1.os.sg. ► *intervinha*), *provir* „pocházet“ (1.os.sg. ► *provinha*), atd.

81 V závorce uvádíme jen 1.osobu jednotného čísla. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle modelového (základního) slovesa.

82 Viz pozn.81.

83 Viz pozn.81.

5.2.2. Sémantický rozbor imperfekta

Imperfektum se překládá do češtiny obvykle jako nedokonavé sloveso. „Charakterizuje děj predikátoru jako předcházející před výpovědní událostí, aspektově imperfektivní, bez vztahu k přítomnosti. Má tedy temporální význam neaktuální.“⁸⁴

Imperfektum se používá pro vyjádření:

a) **atélických událostí a stavů**, tedy dějů časově neohrazených:

Não me lembrava de nada. „Na nic jsem si nevzpomínal.“;

b) **repetitivních dějů a událostí**, které se v minulosti v pravidelných intervalech opakovaly, ale nezasahují do výpovědní události, tzn., že mohou implikovat možnou terminativnost a mají pluralizační povahu, jak ukazuje následující schéma:

c) **procesuálně pojatých okolností děje**, tedy k popisu okolností, vlastností a stavů v minulosti, které časově přesahují děj druhé věty. Imperfektum má kurzivní povahu a v češtině se obvykle používá v překladu často nedokonavé sloveso:

Tinha treze anos quando emigrámos do país. „Bylo mi třináct let, když jsme emigrovali.“
Era meia-noite quando alguém bateu a porta. „Byla půlnoc, když někdo zaklepal.“

Zavadil, Čermák navrhuje kontrolní otázku pro čas imperfektní: „*Co se přitom dělo?*“ Zatímco pro čas perfektní dokonavý by mohl mít kontrolní otázku „*co se přitom stalo?*“.⁸⁶

[délka děje č.1 > délka děje č. 2.]:

←-----děj č. 1. ----->	←-----Bylo mi třináct let----->
↑d	když
↑ě	jsem
↑j	poprvé
↑č.	letěl
↑2	letadlem.;

d) současně probíhajících **kopréteritních kurzivních atelických dějů**⁸⁷.

Enquanto o João lia, a Teresa tocava piano. „Zatímco si Jan četl, Tereza hrála na piáno.“

⁸⁴ Zavadil, Čermák (2010:282).

⁸⁵ VÚ je zkratka výpovědní události, tedy momentu, kdy je vyslovena výpověď (obsah promluvy).

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Zavadil, Čermák (2010:286).

[délka děje č.1 = délka děje č. 2.]:

←-----děj č. 1.-----→

←-----děj č. 2.-----→

←-----*Enquanto o João lia*,-----→

←-----*a Teresa tocava piano.*-----→

e) zdvořilého nebo **skromného přání**:

Preferia falar com o senhor Silva. „Raději bych mluvil s panem *Silvou*.“ ;

f) **podmiňovacího způsobu**, a to v mluvené i psané evropské portugalštině, kde zcela jednoznačně převažuje a nemá hodnotu nižšího stylu. V brazilské portugalštině je tento jev však velmi neobvyklý.

Dava-te mais dinheiro, mas não tenho. „Dal bych ti více peněz, ale nemám.“;

g) **souslednosti časové**, v rámci které vyjadřuje současnost vzhledem k větě hlavní minulém čase. V češtině se však použije přítomný čas.

←-----**Disse** (Řekl),-----→

←-----**que estava** doente (že je nemocen)-----→

h) **aktuální durativnosti v minulosti** za pomoci časové transpozice perifrastické vazby *estar+a+infinitiv*, která charakterizuje děj jako aktuálně probíhající v momentě, kdy se odehrál děj druhé věty. V češtině se často používá výrazu „zrovna“.

Estava a tomar banho quando telefonaste. “Zrovna jsem se koupal, když jsi volal.“

[délka děje č.1. ≥ délka děje č. 2.]:

←-----durativní děj progresivní.1-----→

←-----*Estava a tomar banho*-----→

↑d

↑

↑ě

↑quando

↑j

↑telefonaste.

↑č.

↑

↑2

5.3. ČAS MINULÝ JEDNODUCHÝ

5.3.1. Morfemická struktura

5.3.1.1. Slovesa pravidelná

Minulý čas jednoduchý (port. *pretérito perfeito simples*) se tvoří u pravidelných sloves odtržením koncovek *-ar,-er,-ir* od infinitivu a připojením následujících perfektních exponentů:

1. konjugační třída (slovesa zakončená na *-ar*)

-ei	-ámos⁸⁸	andar	andei	andámos
-aste	-astes		andaste	andastes⁸⁹
-ou	-aram		andou	andaram

2. konjugační třída (slovesa zakončená na *-er*)

-i	-emos	viver	vivi	vivemos
-este	-estes		viveste	vivestes
-eu	-eram		viveu	viveram

3. konjugační třída (slovesa zakončená na *-ir*)

-i	-imos	partir	parti	partimos
-iste	-istes		partiste	partistes
-iu	-iram		partiu	partiram

5.3.1.2. Slovesa pravidelná s pravopisnou změnou

Stejně jako u přítomného času i u času minulého vykazují některá slovesa pravopisné změny a to z fonetických důvodů pro to, aby si uchovala stejnou výslovnost kmenových souhlásek. Tyto pravopisné změny se týkají zejména tvarů 1. os. sg.

88 Podle nového pravopisu (AO90) je v 1. os. pl. grafické označení přízvuku fakultativní. My však doporučujeme, aby se stále označoval. V indikativu přítomného času se samohláska *a* bez grafického přízvuku realizuje jako střední středová (neboli polozavřená) samohláska. V minulém čase jednoduchém se však realizuje jako nízká samohláska, tedy otevřená. Přízvuk je zde foneticko-fonologicky relevantní. Je schopný rozlišit vokalizkou kvalitu a potažmo temporální význam slovesa.

89 Slovesné tvary v minulém čase jednoduchém vykazují v portugalštině tu zvláštnost, že tvar druhé osoby množného čísla se používá místo druhé osoby jednotného čísla: např. *falastes* místo *falaste*, *partistes* místo *partiste*, atd. Jde o jev rozšířený po celém Portugalsku a není omezen pouze na venkovní oblasti, ale objevuje se také ve městech. (Svobodová, P. 2011: 156–157; 161–163).

Pravopisná změna c ► qu

tocar	
toquei	tocámos
tocaste	tocastes
tocou	tocaram

Do této skupiny patří slovesa *aplicar* „použít, aplikovat, přiložit“ (1.os.sg. ► *apliquei*), *arrancar* „vytrhnout“ (1.os.sg. ► *arranquei*), *atacar* „zaútočit“ (1.os.sg. ► *ataquei*), *certificar* „potvrdit“ (1.os.sg. ► *certifiquei*), *complicar* „komplikovat“ (1.os.sg. ► *compliquei*), *duplicar* „zdvoujnásobit“ (1.os.sg. ► *dupliquei*), *educar* „vychovat“ (1.os.sg. ► *eduquei*), *explicar* „vysvětlit“ (1.os.sg. ► *expliquei*), *ficar* „zůstat“ (1.os.sg. ► *fiquei*), *identificar* „ztotožnit“ (1.os.sg. ► *identifiquei*), *modificar* „změnit“ (1.os.sg. ► *modifiquei*), *multiplicar* „znásobit“ (1.os.sg. ► *multipliquei*), *secar* „schnout“ (1.os.sg. ► *sequei*), *suplicar* „žadonit“ (1.os.sg. ► *supliquei*), atd.

Pravopisná změna ç ► c

começar	
comecei	começámos
começaste	começastes
começou	começaram

Do této skupiny patří slovesa *alcançar* „dosáhnout“ (1.os.sg. ► *alcancei*), *almoçar* „obědvat“ (1.os.sg. ► *almocei*), *ameaçar* „hrozit“ (1.os.sg. ► *ameacei*), *dançar* „tančit“ (1.os.sg. ► *dancei*), *realçar* „zvednout“ (1.os.sg. ► *realcei*), *troçar* „zesměšnit“ (1.os.sg. ► *trocei*), *tropeçar* „klopýtnout“ (1.os.sg. ► *tropecei*), atd.

Pravopisná změna g ► gue

chegar	
cheguei	chegámos
chegaste	chegastes
chegou	chegaram

Stejně se časují také slovesa následující: *apagar* „zhasnout, vypnout“ (1.os.sg. ► *apaguei*), *estragar* „zničit, zkazit“ (1.os.sg. ► *estraguei*), *julgar* „myslet si, domnívat se“ (1.os.sg. ► *julguei*), *ligar* „zapnout, spojit“ (1.os.sg. ► *liguei*), *mastigar* „žvýkat“ (1.os.sg. ► *mastiguei*), *negar* „popřít“ (1.os.sg. ► *neguei*), *pagar* „platit“ (1.os.sg. ► *paguei*), *jogar* „hrát“ (1.os.sg. ► *joguei*).

5.3.1.3. Nepravidelná slovesa

Slovesa s nepravidelným časem minulým mohou být rozdělena do 4 skupin:

1. slovesa, která mají shodný tvar v 1. a 3. os. sg.:

caber „vejít se“	
coube	coubemos
coubeste	coubestes
coube	couberam

Stejně se časuje také *descaber* „být nevhodný“.

saber „vědět, umět, znát“	
soube	soubemos
soubeste	soubestes
soube	souberam

haver „být/mít“	
houve	houvemos
houveste	houvestes
houve	houveram

dizer „říci“	
disse	dissemos
disseste	dissestes
disse	disseram

Stejně se časují také slovesa: *condizer* „být v souladu“ (1.a 3.os.sg. ► *condisse*), *contradizer* „protirečit“ (1.a 3.os.sg. ► *contradisise*), *desdizer* „popřít“ (1.a 3.os.sg. ► *desdisise*), *entredizer* „říkat pro sebe“ (1.a 3.os.sg. ► *entredisise*), *maldizer* „proklínat“ (1.a 3.os.sg. ► *maldisise*), *predizer* „předvídat“ (1.a 3.os.sg. ► *predisise*), *redizer* „znovu opakovat“ (1.a 3.os.sg. ► *redisise*), atd.

trazer „přinést“	
trouxe	trouxemos
trouxeite	trouxeites
trouxe	trouxeiram

querer „chtít“	
quis	quisemos
quiseste	quisestes
quis	quiseram

Pozor: sloveso *requerer* „žádat“ je slovesem pravidelným a v minulém čase mná tvary: *requeri, requereste, requireu, requeremos, requerestes, requereram*.

2. slovesa, která mají v1.os.sg. samohlásku **i** a ve 3.os.sg. samohlásku **e**:

estar „být“	
estive	estivemos
estiveste	estivestes
estive	estiveram

ter „mít“	
tive	tivemos
tiveste	tivestes
teve	tiveram

Podobně se časují slovesa *abster-se* „zdržet se“ (1 os.sg. ► *abstive-me*; 3 os.sg. ► *absteve-se*), *conter* „obsahovat“ (1 os.sg. ► *contive*; 3 os.sg. ► *conteve*), *deter* „zadržet“ (1 os.sg. ► *detive*; 3 os.sg. ► *deteve*), *entreter* „bavit“ (1 os.sg. ► *entretive*; 3 os.sg. ► *entreteve*), *manter* „udržet“ (1 os.sg. ► *mantive*; 3 os.sg. ► *manteve*), *obter* „získat“ (1 os.sg. ► *obtive*; 3 os.sg. ► *obteve*), *reter* „zadržet“ (1 os.sg. ► *retive*; 3 os.sg. ► *reteve*), *suster* „podepřít“ (1 os.sg. ► *sustive*; 3 os.sg. ► *susteve*), atd.

fazer „dělat“	
fiz	fizemos
fizeste	fizestes
fez	fizeram

Stejnou nepravidelnost vykazují slovesa *desfazer* „rozdělat“ (1 os.sg. ► *desfiz*; 3 os.sg. ► *desfez*), *malfazer* „škodit“ (1 os.sg. ► *malfiz*; 3 os.sg. ► *malfez*), *perfazer* „obnášet“ (1 os.sg. ► *perfiz*; 3 os.sg. ► *perfez*), *refazer* „předělat“ (1 os.sg. ► *refiz*; 3 os.sg. ► *refez*), *satisfazer* „vyhovět“ (1 os.sg. ► *satisfiz*; 3 os.sg. ► *satisfez*), atd.

3. slovesa, která mají v1.os.sg. samohlásku u a ve 3.os.sg. samohlásku o:

ir „jít“ / ser „být“	
fui	fomos
foste	fostes
foi	foram

poder „moci“	
pude	pudemos
pudeste	pudestes
pôde	puderam

pôr	
pus	pusemos
puseste	pusestes
pôs	puseram

Stejně se časují také: *antepor* „dát přednost“ (1 os.sg. ► *antepus*; 3 os.sg. ► *antepôs*), *apor* „připojit“ (1 os.sg. ► *apus*; 3 os.sg. ► *apôs*), *decompor* „rozložit“ (1 os.sg. ► *decompus*; 3 os.sg. ► *decompôs*), *expor* „vyložit“ (1 os.sg. ► *expus*; 3 os.sg. ► *expôs*), *impor* „vnutit“ (1 os.sg. ► *impus*; 3 os.sg. ► *impôs*), *indispor* „rozčilit“ (1 os.sg. ► *indispus*; 3 os.sg. ► *indispôs*), *opor* „postavit do cesty“ (1 os.sg. ► *opus*; 3 os.sg. ► *opôs*), *pressupor* „předpokládat“ (1 os.sg. ► *pressupus*; 3 os.sg. ► *pressupôs*), *repor* „nahradit“ (1 os.sg. ► *repus*; 3 os.sg. ► *repôs*), *sobrepor* „položít na sebe“ (1 os.sg. ► *sobrepus*; 3 os.sg. ► *sobrepôs*), *supor* „předpokládat“ (1 os.sg. ► *supus*; 3 os.sg. ► *supôs*), *transpor* „překročit“ (1 os.sg. ► *transpus*; 3 os.sg. ► *transpôs*), atd.

4. ostatní nepravidelná slovesa:

ver „vidět“	
vi	vimos
viste	vistes
víu	víram

Stejně se časují také *antever* „předvídat“, *entrever* „zhlédnout“ a *rever* „znovu vidět“. Slovesa *prover* „vybavit, zásobit“ a *desprover* „zbavit“, která se časují jako *ver* v přítomném čase indikativu a konjunktivu, jsou však v jednoduchém čase minulém pravidelná. Sloveso **prover** má tedy v minulém čase jednoduchém tvary: *provi*, *proveste*, *proveu*,

provemos, provestes, proveram; sloveso **desprover** má pak v tomto čase tvary: *desprovi, desproveste, desproveu, desprovemos, desprovestes, desproveram*.

dar „dát“	
dei	demos
deste	destes
deu	deram

Sloveso *circundar* „objíždět, obcházet“ se časuje v minulém čase jednoduchém pravidelně a má tvary: *circundei, circundaste, circundou, circundámos, circundastes, circundaram*.

vir „přijít“	
vim	viemos
vieste	viestes
veio	vieram

Slovesa odvozená vykazující tuto nepravidelnost jsou: *advir* „přihodit se“ (*advim, advieste, adveio, adviemos, adviestes, advieram*), *contravir* „odvětit, porušit“ (*contravim, contravieste, contraveio, contraviemos, contraviestes, contravieram*), *intervir* „zasáhnout“ (*intervim, intervieste, interveio, intervimos, interviestes, intervieram*), *provir* „pocházet“ (*provim, provieste, proveio, proviemos, proviestes, provieram*), atd.

Pozor: Často dochází k záměně tvarů sloves *ver* a *vir* v minulém čas jednoduchém.

vir „přijít“		ver „vidět“ (podle vzoru <i>ouvir</i> „slyšet“)	
vim	viemos	vi/ouvi	vimos/ouvimos
vieste	viestes	viste/ouviste	vistes/ouvistes
veio	vieram	viu/ouviu	viram/ouviram

5.3.2. Sémantický rozbor jednoduchého času minulého

Čas jednoduchý minulý má vidový význam perfektní a neaktuální. Sloveso v tomto čase vyjadřuje tedy děj dokonavý, který předchází výpovědní události. Jeho vidově perfektní povaha je většinou blíže určena časovými příslovci jako *ontem* „včera“, *no ano passado* „loni“, *no mês passado* „minulý měsíc“, atd.

Časem jednoduchým minulým se vyjadřují také ukončené přírodní jevy s durativní povahou. V češtině jim však většinou odpovídají tvary nedokonavé:

Ontem nevou/choveu. „Včera snežilo/pršelo.

Také děje, které měly v minulosti delší dobu trvání implikující terminativnost, se vyjadřují minulým časem jednoduchým.

portugalština	čeština
konkluzivnost → perfektní	durativnost → imperfektní

Estudou em Lisboa. „Studoval v Lisabonu“.

O Rui tocou piano. „Rui hrál na piano.“

B. Zavadil to vysvětluje tak, že: „děj aspektově pojatý jako perfektivní může implikovat různé časové rozpětí, je však prezentován celostně, globálně. Proto je nutné rozlišovat perfektivnost (aspektový význam) a durativnost (význam kategorie povahy slovesného děje). Překlad do češtiny není vždy spolehlivým vodítkem, protože obě kategorie jsou zde organizovány poněkud odlišně: povaha slovesného děje je v češtině podřízena vidu, což se projevuje v tom, že sloveso s významem nekonkluzivním nebo s durativním významem povahy slovesného děje se vyskytuje pouze v tvaru nedokonavém, dokonavý tvar nepřipouští. Proto sloveso „studovat“ má v minulém čase pouze tvary „studoval jsem“, „studoval jsi“, atd. V portugalštině se obě dvě kategorie kombinují, takže každý slovesný děj (včetně sloves s významem nekonkluzivním nebo děje sloves s durativní povahou slovesného děje), lze pojímat buď perfektivně nebo imperfektivně. Proto sloveso „*estudar*“ může znamenat i „studovat“, přestože je ukončený.“⁹⁰

V tomto ohledu je dobré si připomenout, že vyjádřit kurzivnost perfektivního děje je možné za pomoci perifrastické vazby: *estive a +infinitiv*, která nejvíce odpovídá tvaru „studoval jsem“ a vyjadřuje kurzivnost i konkluzivnost. Děj je chápán jako celostní a ohraničený většinou okolnostním určením nebo kontextem, ale implikované časové rozpětí je větší než u perfektivního děje minulého.

Srovnejme tedy:

<i>Ontem falei com o director.</i>	_____↓_____
<i>Ontem estive a falar com o director.</i>	_____ [↓↓↓↓] _____

V překladu obou vět do češtiny se tedy vidový rozdíl nemusí vždy poznat. Vzhledem k tomu, že se vidové prostředky používají v češtině často i formalizovaně, nemůžeme podle slovesného tvaru přesně povahu slovesného děje interpretovat. Takových případů, kdy se používá v češtině sloves v nedokonavém tvaru a v portugalštině ve tvaru dokonavém, je celá řada:

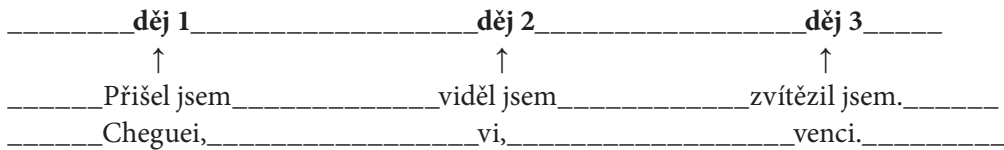
⁹⁰ Zavadil, Čermák (2010).

Srovnejme:

Portugalština (perfektní tvar)	Čeština (perfektní/imperfektní tvar)
<i>Quem to disse?</i>	„Kdo ti to řekl/říkal?“
<i>Ele perguntou se estamos em casa.</i>	„Zeptal se/ ptal se, jestli jsme doma.“
<i>O que é que cantaram?</i>	„Co zazpívali/zpívali?“
<i>Li no jornal que houve terramoto no Japão.</i>	„Přečetl jsem/četl jsem v novinách, že v Japonsku bylo zemětřesení.“

Tímto časem se také vyjadřují děje, které byly /jsou/ ukončené v dosud trvajícím období, jako je *hoje* „dnes“, *esta semana* „tento týden“, *este mês* „tento měsíc“, atd.: *Hoje já tomei o pequeno-almoço.* „Dnes jsem již snídal“.

Použití minulého času ve větách souřadných vyjadřuje sekvenci jednorázových dějů po sobě jdoucích, jako například ve větě: *Cheguei, vi, venci.* „Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem.“

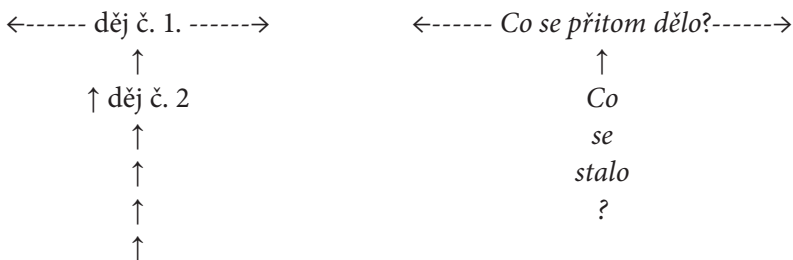

Používá se také v souvětí, kdy popis okolností, vlastností a stavů v minulosti v první větě časově přesahuje perfektně pojatý děj druhé věty: [děj č.1 > děj č. 2.]:

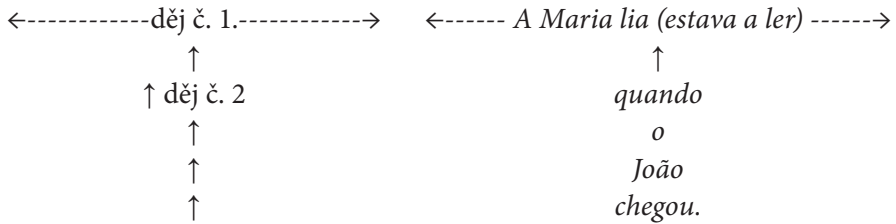
A Maria lia quando o João chegou.

„Marie si četla, když Jan přišel.“

V tomto souvětí je věta druhá chápána perfektivně, zatímco imperfektum má kurzivní povahu. Opět bychom si pro první větu mohli položit kontrolní otázku: *Co se přitom dělo?* A pro druhou větu: *Co se stalo?*⁹¹

91 Tamtéž.

Z hlediska konkluzivního je pak nutné připomenout rozdíl v následujících dvou konstrukcích, kdy perfektním minulým časem je vyjádřena terminativnost, zatímco imperfektem jeho kontinuita.

A Maria <i>estava</i> doente na semana passada.	x A Maria <i>esteve</i> doente na semana passada.
←-----→	x ←-----ISTOPI
(ainda hoje está)	x (já não está)
„Ještě minulý týden byla Marie nemocná.“	x „Marie byla minulý týden nemocná.“

5. 4. ČAS MINULÝ SLOŽENÝ

5.4.1. Morfematická struktura

5.4.1.1. Slovesa s pravidelným přičestím

V portugalštině se minulý čas složený (port. *pretérito perfeito composto*) tvoří spojením pomocného slovesa „*ter*“ v přítomném čase s přičestím trpným (port. *particípio passado*) plnovýznamového slovesa.

TENHO + přičestí	TEMOS + přičestí
TENS + přičestí	TENDES + přičestí
TEM + přičestí	TÊM + přičestí

Přičestí minulé pravidelných sloves se tvoří nahrazením infinitivních přípon **-ar, -er, -ir** příponami **-ado** u sloves na **-ar**, a **-ido** u sloves zakončených na **-er, -ir**.

slovesa na -ar	
trabalhar ► trabalhado	cantar ► cantado
começar ► começado	falar ► falado

slovesa na -er	
viver ► vivido	comer ► comido
trazer ► trazido	beber ► bebido

slovesa na -ir	
partir ► partido	aderir ► aderido
sentir ► sentido	assumir ► assumido

Slovesa pravidelná zakončená na *-air*, *-uir* v participijních tvarech mají graficky označený přízvuk na druhé samohlásce dvojhlásky:

slovesa pravidelná s pravopisnou změnou (přízvuk na „I“)					
contrair	▶	contraído	fruir	▶	fruído
sair	▶	saído	instituir	▶	instituído
cair	▶	caído	puir	▶	puído
distrair	▶	distraído	fluir	▶	fluído
retrair	▶	retraído	usufruir	▶	usufruído
atribuir	▶	atribuído	excluir	▶	excluído
concluir	▶	concluído	possuir	▶	possuído
diminuir	▶	diminuído	substituir	▶	substituído

5.4.1.2. Slovesa s nepravidelným přičestím

Některá jinak pravidelná slovesa mohou vykazovat nepravidelné participijní tvary. Týká se to také jejich odvozenin. V následující tabulce uvádíme přehled nejpoužívanějších sloves v participijním tvaru. Není to však přehled kompletní. Ten je uveden až v následující kapitole, kde jsou zahrnuta všechna slovesa s dvojným přičestím (jak pravidelným tak nepravidelným).

slovesa pravidelná s nepravidelným přičestím		
infinitiv	přičestí trpné	slovesa odvozená
abrir	aberto	desabrir „nechat čeho“ ▶ desaberto entreabrir „pootevřít“ ▶ entreaberto reabrir „znovu otevřít“ ▶ reaberto
eleger	eleito ⁹²	
entregar	entregue	entregar „odevzdat“ ▶ entregue
escrever	escrito	descrever „popsat“ ▶ descrito inscrever „vepsat, zapsat“ ▶ inscrito prescrever „předepsat“ ▶ prescrito rescrever „přepsat“ ▶ rescrito
ganhar	ganho ⁹³	reganhar „znovu získat“ ▶ reganho
gastar	gasto ⁹⁴	desgastar „rozházet, promarnit“ ▶ desgasto
pagar	pago ⁹⁵	-

slovesa nepravidelná s nepravidelným příčestím		
dizer	dito	desdizer „popřít“ ▶ desdito maldizer „zlořečit“ ▶ maldito contradizer „protiřečit“ ▶ contradito
fazer	feito	desfazer „rozdělat, rozehnat“ ▶ desfeito contrafazer „padělat, falšovat“ ▶ contrafeito refazer „znovu udělat“ ▶ refeito satisfazer „uspokojit“ ▶ satisfeito rarefazer „rozředit“ ▶ rarefeito
ver	visto	prever „předvídat“ ▶ previsto rever „znovu se podívat“ ▶ revisto
pôr	posto	compor „složit“ ▶ composto depor „uschovat, deponovat“ ▶ deposto expor „vystavovat“ ▶ exposto impor „vložit, položit, přimět“ ▶ imposto repor „nahradit, dosadit“ ▶ reposto supor „předpokládat“ ▶ suposto propor „navrhnout“ ▶ proposto
cobrir	coberto	descobrir „objevit“ ▶ descoberto encobrir „zahalit, zakrýt“ ▶ encoberto
vir	vindo	advir „přihodit se“ ▶ advindo convir „hodit se“ ▶ convindo

Poznámky:

- Z odvozenin je nutné vyřadit sloveso *prover* „opatřit, vybavit, zásobit“, které má v příčestí trpném pravidelný tvar *provido*.
- V portugalštině existuje tvar *desabrido*, který je občas mylně interpretován jako příčestí trpné slovesa *desabrir* „nechat čeho, upustit od čeho“. Sloveso *desabrir* má však nepravidelné participium *desaberto*. Tvar *desabrido* je tedy zřejmě zkráceným tvarem odvozeným od španělského *dessaborido* „hrubý, násilný, bouřlivý, drsný, nestoudný, tuhý“.
- Slovesa *ganhar*, *gastar* a *pagar* se používají pouze v nepravidelných tvarech. Pravidelné tvary *ganhado*, *pagado* a *gastado* se již v současné portugalštině nepoužívají.

92 Existuje také pravidelný participijní tvar *elegido*.

93 Existuje také pravidelný participijní tvar *ganhado*. Jeho používání je však neobvyklé.

94 Existuje také pravidelný participijní tvar *gastado*. Jeho používání je však neobvyklé.

95 Existuje také pravidelný participijní tvar *pagado*. Jeho používání je však neobvyklé.

5.4.1.3. Slovesa s dvojím přičestím

Některá slovesa mají dvě přičestí, z nichž jedno je pravidelné a druhé nepravidelné. V tomto případě se pravidelné tvary používají ve složených časech v činném rodu, zatímco nepravidelné tvary se používají ve spojení s pomocným *ser/estar*:

Temos juntado os documentos. „Spojili jsme všechny dokumenty.“

Estamos mortos. „Jsme mrtví (unavení)“,

Jde o následující slovesa:

portugalský infinitiv	význam	1.participium pravidelné	2.participium nepravidelné
<i>absorver</i>	absorbovat	absorvido	absorto
<i>aceitar</i>	přijmout	aceitado	aceito, aceite
<i>acender</i>	rozpálit	acendido	acesso
<i>afeiçoar</i>	okouzlit	afeiçoado	afecto
<i>afligir</i>	rmoutit	afligido	aflito
<i>agradecer</i>	děkovat	agradecido	grato
<i>assentar</i>	nasadit	assentado	assente
<i>atender</i>	obsluhovat	atendido	atento
<i>benzer</i>	žehnat	benzido	bento
<i>cativar</i>	zajmout	cativado	cativo
<i>cegar</i>	zaslepit	cegado	cego
<i>completar</i>	doplnit	completado	completo
<i>concluir</i>	dojít k závěru	concluído	concluso
<i>convencer</i>	přesvědčit	convencido	convicto
<i>corrigir</i>	opravit	corrigido	correcto
<i>corromper</i>	zkazit	corrompido	corrupto
<i>cultivar</i>	obdělávat	cultivado	culto
<i>defender</i>	bránit	defendido	defenso
<i>descalçar</i>	vyzout boty	descalçado	descalço
<i>dirigir</i>	vést, dirigovat	dirigido	directo
<i>dissolver</i>	rozpustit	dissolvido	dissoluto
<i>distinguir</i>	rozlišit	distinguido	distinto
<i>eleger</i>	(z)volit	elegido	eleito

<i>emergir</i>	vynořit se	emergido	emerso
<i>entregar</i>	odevzdat	entregado	entregue
<i>envolver</i>	zahrnout	envolvido	envolto
<i>enxugar</i>	osuřit	enxugado	enxuto
<i>erigir</i>	postavit, vztyřit	erigido	erecto
<i>escurecer</i>	zatemnit	escurecido	escuro
<i>expressar</i>	vyjádřit	expressado	expresso
<i>exprimir</i>	vyjádřit	exprimido	expresso
<i>expulsar</i>	vyhnat	expulsado	expulso
<i>extinguir</i>	uhasit	extinguido	extinto
<i>fartar</i>	nasytit	fartado	farto
<i>findar</i>	skonřit	findado	findo
<i>frigir</i>	řkvařit, smařit	frigido	frito
<i>ganhar</i>	vyhrát, získat	ganhado ⁹⁶	ganho
<i>gastar</i>	utratit	gastado ⁹⁷	gasto
<i>imersir</i>	ponořit	imersido	imerso
<i>imprimir</i>	tisknout	imprimido	impresso
<i>incluir</i>	zahrnout	incluído	incluso
<i>incorrer</i>	vyústit	incorrido	incurso
<i>infectar</i>	nakazit	infectado	infecto
<i>inquietar</i>	zneklidnit	inquietado	inquieto
<i>inserir</i>	vlořit	inserido	inserto
<i>isentar</i>	osvobodit od cla	isentado	isento
<i>juntar</i>	spojit	juntado	junto
<i>libertar</i>	osvobodit	libertado	liberto
<i>limpar</i>	uklidit, umýt	limpado	limpo
<i>manifestar</i>	ukázat	manifestado	manifesto
<i>murchar</i>	zvadnout	murchado	murcho

⁹⁶ Používání tohoto tvaru je v současné portugalštině velmi neobvyklé (viz poznámka 91).

⁹⁷ Používání tohoto tvaru je v současné portugalštině velmi neobvyklé (viz poznámka 92).

<i>nascer</i>	narodit se	nascido	nato, nado
<i>matar</i>	zabít	matado	morto
<i>morrer</i>	zemřít	morrido	morto
<i>ocultar</i>	schovat	ocultado	oculto
<i>omitir</i>	vynechat	omitido	omisso
<i>oprimir</i>	utiskovat	oprimido	opresso
<i>pagar</i>	platit	pagado ⁹⁸	pago
<i>perverter</i>	zkazit	pervertido	perverso
<i>prender</i>	chytit, lapit	prendido	preso
<i>pretender</i>	hodlat, zamýšlet	pretendido	pretenso
<i>repelir</i>	odpuzovat	repelido	repulso
<i>revolver</i>	převracet	revolvido	revolto
<i>romper</i>	rozbít	rompido	roto
<i>salvar</i>	zachránit	salvado	salvo
<i>secar</i>	usušit, uschnout	secado	seco
<i>segurar</i>	zajistit	segurado	seguro
<i>soltar</i>	rozvázat	soltado	solto
<i>submergir</i>	ponořit	submergido	submerso
<i>submeter</i>	podrobit	submetido	submisso
<i>sujeitar</i>	podřídít,	sujeitado	sujeito
<i>suspeitar</i>	mít podezření	suspeitado	suspeito
<i>suspender</i>	pověsit	suspendido	suspensio
<i>tender</i>	natáhnout	tendido	tenso
<i>tingir</i>	barvit	tingido	tinto
<i>vagar</i>	toulat se	vagado	vago

Poznámky:

- Slovesa *empregar* e *encarregar* tradičně vykazují přičestí ve tvaru: *empregado* a *encarregado*, avšak některé gramatiky a slovníky připouštějí také tvary: *ecarregue/empregue*;
- přičestí slovesa *romper* „rozbít“ v trpném rodě se může použít v pravidelném tvaru *rompido*. Tvar *roto* se používá jako adjektivum;

⁹⁸ Používání tohoto tvaru je v současné portugalštině velmi neobvyklé.

- tvar *morto* je participium slovesa *morrer*, ale používá se také jako participium slovesa *matar*.

infinitiv	1.participium	2.participium
<i>matar</i>	<i>matado</i>	<i>morto</i>
<i>morrer</i>	<i>morrido</i>	<i>morto</i>

Tem matado muitos animais. „Zabil mnoho zvíře.“
Os animais foram mortos. „Zvířata byla zabita“
Têm morrido muitas pessoas. „Zemřelo mnoho lidí.“
As pessoas estão mortas. „Lidé jsou mrtví.“

Tvar *impresso* má význam „potištěný (o látce)“, zatímco participium *imprimido* je pak používán ve významu „uveřejněný, vytisknutý“. Ve spojení s podstatným jménem *velocidade* „rychlost“ je slovesa *imprimir* použito v pravidelném participijním tvaru.

A velocidade é imprimida. „Rychlost je zvýšena.“

5.4.2. Sémantický rozbor minulého času složeného

Minulým časem složeným, který se obvykle překládá do češtiny nedokonavým slovesem, se vyjadřují **děje atelické repetitivní**, nedokončené, které se opakovaně uskutečňují ve stále trvajícím časovém období včetně výpovědní události, které je určeno implicitně nebo explicitně výrazem: *ultimamente/ nos últimos tempos* „poslední dobou“, *nos últimos dias* „v posledních dnech“.

___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I (VU⁹⁹)
Ela tem corrido todos os dias. „Touto dobou každý den běhá.“
Ela tem escrito uma carta todos os dias. „Poslední dobou každý den píše jeden dopis.“

Sloveso v tomto čase vyjadřuje především atelické děje, které se opakovaně uskutečňují až do výpovědní události a jsou v minulosti ohraničeny nějakou jinou událostí, zpravidla uvedenou časovým určením: „od té doby, co....“:

Desde que o bebé nasceu, não temos dormido nada.
 „Od té doby, co se narodilo to dítě, jsme se vůbec nevyspali.“

99 VU – výpovědní událost.

I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ (VU)→→

↑ **não temos dormido nada.** não temos dormido *nada*. não temos dormido *nada*.

↑

↑

Desde

que

o bebé

nasceu.

Z hlediska vidového minulý čas složený má zvláštní povahu, odlišnou od jiných románských jazyků. Zatímco v jiných románských jazycích vyjadřuje perfektivnost, v portugalštině může sice mít počátek ohraničený dokonavým dějem, ale to, co je pro něj charakteristické, je opakování děje a jeho přetrvávání ve výpovědní události. Tuto zvláštnost vykazuje minulý čas složený pouze v oznamovacím způsobu, nikoliv v konjunktivu, v němž vyjadřuje děje telické.

Je nutno podotknout, že vidová povaha tohoto času složeného souvisí také s vidovou povahou samotného slovesa. Například stavová slovesa ve složeném čase minulém ztrácí složku iterativnosti. Ve větě: *Ela tem estado doente*. „Ona je v poslední době nemocná.“ je vyjádřeno to, že stav dané nemoci trvá po určitou dobu včetně momentu přítomného, jak ukazuje následující příklad:

Ela tem estado doente. „Ona je v poslední době nemocná.“ (stav - singulární).

← (e s t a r d o e n t e) VU---→

Slovesa stavová mohou mít v tomto složeném čase minulém také iterativní význam, ale to pouze v případě, že je vyjádřen nějakým cirkumstativem iterativní povahy: *todos os dias* „každý měsíc“, *ultimamente* „poslední dobou“, *todos os meses* „každý měsíc“, atd.

Tem estado doente todos os meses. „V poslední době bývá každý měsíc nemocná“

I----- I----- I----- I----- VU →

[estar doente] - [estar doente] - [estar doente] - [estar doente]

Slovesa kulminační a procesuální mohou být použita v tomto čase, pokud je však explicitně blíže specifikován interval s přesahem či zahrnutím výpovědní události, jako například pomocí výrazů: *frequentemente* „často“, *todas as semanas* „každý týden“, *todos os meses* „každý měsíc“. Někdy může být použito místo příslovce také neurčitý kvantifikátor „muito“, který implikuje složku plurality.

Tem ganho todos os anos a maratona. „Poslední dobou vyhrává každý rok maraton.“

I— — I— I— I— I— I— I— VU→→

↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑

maratona maratona maratona maratona maratona

Tens treinado muito? „Trénovala jsi poslední dobou hodně?“

I— — I— I— I— I— I— VU→→

↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑

treinar treinar treinar treinar treinar treinar

Je třeba zdůraznit, že existuje rozdíl mezi habituálním přítomným časem e minulým složeným časem indikativu. Ten je totiž časově ohraničen, ať už explicitně nebo implicitně. Významový rozdíl mezi těmito větami tedy spočívá v rysu habituálnosti, který je typický pro čas přítomný a má univerzální charakter, zatímco věta s minulým časem složeným se týká jen časově omezeného období, které je ale v českém jazyce lepší explicitně vyjádřit.

A Maria nada todas as semanas. „Marie chodí plavat každý týden.“

← ← I— — I— I— I— I— I— VU →→

A Maria tem nadado todas as semanas.

„Marie chodí poslední dobou plavat každý týden.“

I— I— I— I— I— I— I— I— VU→→

5.4.3. Postavení klitických a zvrtných zájmen

V případě použití klitických nepřízvučných zájmen je nutné dodržovat pravidlo o postavení těchto zájmenných tvarů za pomocné sloveso *ter/haver* prostřednictvím spojovacího znaménka v kladném slovesném tvaru. Ve tvaru záporném či v případě výskytu spojek a adverbii ve větě před slovesem se zájmena antepoují:

Tenho-o feito todos os dias.

„Dělám to v poslední době každý den.“

Tem-no dito em todas as aulas.

„Poslední dobou to říká každou hodinu.“

Tem-lo¹⁰⁰ feito com raiva.

„Dělal jsi to (v poslední době) ve vzteku.“

Diz-me quem te tem treinado.

„Řekni mi, kdo tě v poslední době trénuje.“

Com quem é que se tem encontrado?

S kým se poslední dobou schází?

100 Tento tvar je tvořen nepravidelně. Více viz: Svobodová, I. Morfologie I (kapitola 7.3.3. Klitická zájmena nepřízvučná).

5.5. ČAS PŘEDMINULÝ

5.5.1. Čas předminulý jednoduchý

Čas předminulý, zvaný také plus-quam-perfektum (port. *pretérito mais-que-perfeito*), se dělí na jednoduchý (port. *pretérito mais-que-perfeito simples*) a složený (port. *pretérito mais-que-perfeito composto*).

5.5.1.1. Morfematická struktura

5.5.1.2. Slovesa pravidelná

Minulý čas se tvoří u pravidelných sloves odtržením koncovek *-ar*, *-er*, *-ir* od infinitivu a připojením následujících koncovek:

U sloves končících na *-ar*:

-ara	-áramos	andar	andara	andáramos
-aras	-áreis		andaras	andáreis
-ara	-aram		andara	andaram

U sloves končících na *-er*:

-era	-éramos	viver	vivera	vivéramos
-eras	-éreis		viveras	vivéreis
-era	-eram		vivera	viveram

U sloves končících na *-ir*:

-ira	-íramos	partir	partira	partíramos
-iras	-íreis		partiras	partíreis
-ira	-iram		partira	partiram

5.5.1.3. Slovesa nepravidelná

Slovesa nepravidelná tvoří předminulý čas od lexematického základu slovesa ve tvaru 3. os.pl. jednoduchého času minulého, jehož pretéritní koncovky *-aram*, *-eram*, *-iram* jsou nahrazeny koncovkami z paradigmat platných pro pravidelné časování plus-quam-perfekta. Slovesa s nepravidelným časem předminulým jsou stejná jako nepravidelná slovesa s časem minulým jednoduchým: *caber* „vejít se“, *poder* „moci“, *ver* „vidět“, *dar* „dát“, *estar* „být“, *haver* „být, mít“, *ir* „jít“, *dizer* „říci“, *fazer* „dělat“, *trazer* „přinést“, *querer* „chtít“, *saber* „vědět“, *pôr* „klást, položit“, *ser* „být“, *ter* „mít“, *vir* „přijít“.

101 U odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního modelu základního slovesa.

caber (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **couberam**)

caber „vejít se“	
coubera	coubéramos
couberas	coubéreis
coubera	couberam

Podobně se časují: *descaber* „být nevhodný“,

poder (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **puderam**)

poder „moci“	
pudera	pudéramos
puderas	pudéreis
pudera	puderam

ver (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **viram**)

ver „vidět“	
vira	víramos
viras	víreis
vira	viram

Slovesa *prover* „vybavit, zásobit“ a *desprover* „zbavit“ jsou v tomto čase pravidelná. Sloveso *prover* má v tomto čase tvary: *provera*, *proveras*, *provera*, *provéramos*, *provéreis*, *proveram*; sloveso *desprover* má pak tvary: *desprovera*, *desproveras*, *desprovera*, *desprovéramos*, *desprovéreis*, *desproveram*.

dar (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **deram**)

dar „dát“	
dera	déramos
deras	déreis
dera	deram

Sloveso odvozené *circundar* „obcházet, objíždět“ je však pravidelné a jeho tvary v předminulém čase jsou: *circundara*, *circundaras*, *circundara*, *circundáramos*, *circundárais*, *circundaram*.

haver (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **houveram**)

haver „být“	
houvera	houvéramos
houveras	houvéreis
houvera	houveram

ir/ser (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **foram**)

ir „jít“ / ser „být“	
fora	fôramos
foras	fôreis
fora	foram

estar (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **estiveram**)

estar „být“	
estivera	estivéramos
estiveras	estivéreis
estivera	estiveram

dizer (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **disseram**)

dizer „řící“	
dissera	disséramos
disseras	disséreis
dissera	disseram

Stejně se časují také slovesa¹⁰¹: *condizer* „být v souladu“ (1.os.sg. ► *condissera*), *contradizer* „protiředit“ (1.os.sg. ► *contradissera*), *desdizer* „popřít“ (1.os.sg. ► *desdissera*), *entredizer* „řikat pro sebe“ (1.os.sg. ► *entredissera*), *maldizer* „proklínat“ (1.os.sg. ► *maldissera*), *predizer* „předvídat“ (1.os.sg. ► *predissera*) a *redizer* „znovu opakovat“ (1.os.sg. ► *redissera*), atd.

101 U odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního modelu základního slovesa.

fazer (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **fizeram**)

fazer „dělat“	
fizera	fizéramos
fizeras	fizéreis
fizera	fizeram

Stejně se časují slovesa¹⁰¹: *desfazer* „rozdělat“ (1.os.sg. ► *desfizera*), *malfazer* „škodit“ (1.os.sg. ► *malfizera*), *perfazer* „obnášet“ (1.os.sg. ► *perfizera*), *refazer* „předělat“ (1.os.sg. ► *refizera*), *satisfazer* „vyhovět“ (1.os.sg. ► *satisfizera*), atd.

trazer (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **trouixeram**)

trazer „přinést“	
trouixera	trouixeramos
trouixeras	trouixéreis
trouixera	trouixeram

querer (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **quiseram**)

querer „chtít“	
quisera	quiséramos
quiseras	quiséreis
quisera	quiseram

Sloveso *requerer* „žádat“ je slovesem pravidelným a v předminulém čase má následující tvary: *requerera*, *requereras*, *requerera*, *requeréramos*, *requeréreis*, *requereram*.

saber (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **souberam**)

saber „vědět“	
soubera	souberamos
souberas	soubéreis
soubera	souberam

pôr (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **puseram**)

pôr „položít“	
pusera	puséramos
puseras	puséreis
pusera	puseram

Stejně se časují také slovesa¹⁰¹: *antepor* „dát přednost“ (1.os.sg. ► *antepusera*), *apor* „připojit“ (1.os.sg. ► *apusera*), *decompor* „rozložit“ (1.os.sg. ► *descompusera*), *expor* „vyložit“ (1.os.sg. ► *expusera*), *impor* „vnutit“ (1.os.sg. ► *impusera*), *indispor* „rozčilit“ (1.os.sg. ► *indisusera*), *opor* „postavit do cesty“ (1.os.sg. ► *opusera*), *pressupor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *pressupusera*), *repor* „nahradit“ (1.os.sg. ► *repusera*), *sobrepor* „položít na sebe“ (1.os.sg. ► *sobrepusera*), *supor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *supusera*), *transpor* „překročit“ (1.os.sg. ► *transpusera*), apod.

ter (3.os.pl. jednoduchého času minulého = *tiveram*)

ter „mít“	
tivera	tivéramos
tiveras	tivéreis
tivera	tiveram

Stejně se časují také slovesa¹⁰¹: *abster-se* „zdržet se“ (1.os.sg. ► *abstivera*), *conter* „obsahovat“ (1.os.sg. ► *contivera*), *deter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *detivera*), *entreter* „bavit“ (1.os.sg. ► *entretivera*), *manter* „udržet“ (1.os.sg. ► *mantivera*), *obter* „získat“ (1.os.sg. ► *obtivera*), *reter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *retivera*), *suster* „podepřít“ (1.os.sg. ► *sustivera*), apod.

vir (3.os.pl. jednoduchého času minulého = *vieram*)

vir „přijít“	
viera	viéramos
vieras	viéreis
viera	vieram

Stejně se časují také slovesa¹⁰¹: *advir* „přihodit se“ (1.os.sg. ► *adviera*), *contravir* „odvětit/porušit“ (1.os.sg. ► *contraviera*), *intervir* „zasáhnout“ (1.os.sg. ► *interviera*), *provir* „pocházet“ (1.os.sg. ► *proviera*), atd.

Pozor: Často dochází k záměně tvarů sloves *ver* a *vir* v čas předminulém.

vir		ver (zachováno pouze i podle vzoru ouvir - ouviram)	
viera	viéramos	vira/ouvira	viram/ouviram
vieras	viéreis	viras/ouviras	viraís/ouviraís
viera	vieram	vira/ouvira	viram/ouviram

5.5.2. Čas předminulý složený

5.5.2.1. Morfematičká struktura

Předminulý složený čas (port. *pretérito mais-que-perfeito composto*) se tvoří spojením pomocného slovesa „*ter*“ v imperfektu s příčestím trpným (viz kapitoly 5.4.1.1.; 5.4.1.2.; 5.4.1.3).

TINHA + příčestí	TÍNHAMOS + příčestí
TINHAS + příčestí	TÍNHEIS + příčestí
TINHA + příčestí	TINHAM + příčestí

5.5.2.2. Sémantický rozbor předminulého času

Čas předminulý jednoduchý i složený, zvaný také plusquamperfektum (port. *pretérito mais-que-perfeito*), vyjadřuje děj, který se udál před jiným dějem minulým, nebo děj, který proběhl dlouho před okamžikem výpovědi. Charakterizuje děj predikátoru jako bezprostředně předcházející nějakému okamžiku v minulosti, který je současný s dějem minulým.

O João tinha saído, quando a Maria chegou. „Jan odešel před tím, než Marie přišla.“

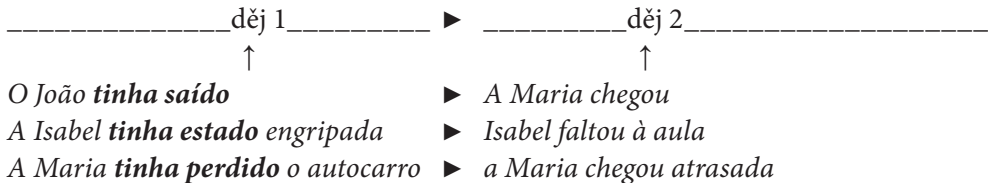
A Isabel faltou à aula porque tinha estado engripada.

„Isabel nepřišla na hodinu, protože dostala chřipku.“

A Maria chegou atrasada à aulas. Tinha perdido o autocarro.

„Marie přišla pozdě do školy. Zmeškala autobus.“

Děje vět vyznačených se odehrály před realizací děje druhé věty:

Mezi jednoduchým a složeným časem předminulým existuje stylistický rozdíl. Jednoduchý čas předminulý je v současné portugalštině obecně méně hojný. Vyskytuje se však často v psaném, literárním jazyce. Naopak složený tvar tohoto času je častý v obou jazykových stylech.

Kromě výše uvedeného významu může plus-quam-perfektum vyjadřovat děje, které se uskutečnily v dálnější minulosti, která není blíže ohraničená v předchozím mluveném či psaném kontextu.

Por várias vezes desmaiara em público. „Několikrát omdlela před lidmi.“
Alguém me tinha dito isso. „Někdo mi to řekl.“
A Ana tinha vivido em Londres. „Ana žila v Londýně.“

Jednoduchý tvar předminulého času se objevuje v takových ustálených spojeních, jako jsou: *tomara que* „kéž by“, *quem me dera que* „kéž by“, *pudera* „kéž by“,

Quem me dera que estivesse aqui. „Kéž bys byl tady.“

V psaném textu se mohou oba dva tvary v jednom souvětí střídát s tím, že mají stejnou hodnotu a význam, jsou tedy ekvivalentní: *A Ana **tinha visitado** a avó, mas não lhe **dissera nada**.* „Ana navštívila babičku, ale nic jí neřekla.“

Plus-quam-perfektum nahrazuje v souslednosti časové ve větě vedlejší minulý čas. Věta: *Vi o filme.* „Viděl jsem ten film.“ nebo: *Fiz o trabalho.* „Udělal jsem tu práci“ podléhá v nepřímé řeči časové transpozici: **minulý čas**→**předminulý čas**:

Přímá řeč:

„*Vi o filme*“: „Viděl jsem film“

Nepřímá řeč:

Ela disse que já tinha visto o filme. „Říkala, že už ten film viděla.“

Přímá řeč:

„*Fiz o trabalho*.“ „Udělal jsem tu práci.“

Nepřímá řeč:

Perguntou se tinha feito o trabalho. „Zeptala se, jestli udělala ten úkol.“

Velice často se tohoto času používá po příslovcích **nunca** „nikdy“ a **já** „již“:

*Coisas que **nunca** tinha encontrado antes.*

„Věci, se kterými se před tím nikdy nesešel.“

*Eu **já** to tinha dito.*

„Už jsem ti to říkal.“

(volně přeloženo: „Vždyť už jsem ti to říkal.“)

5.6. ČAS BUDOUCÍ

5.6.1. Morfematická struktura

5.6.1.1. Slovesa pravidelná

Čas budoucí jednoduchý, zvaný také *futurum* (port. *futuro do presente simples*/nebo jen *futuro*)¹⁰², se v portugalštině tvoří s výjimkou tří sloves pravidelně pomocí futurálních exponentů, které se připojují k infinitivním tvarům sloves. Ty jsou společné pro všechny tři konjugační skupiny.

U sloves 1.konjugační třídy (zakončených na **-ar**):

-ei	-emos	andar	andarei	andaremos
-ás	-eis		andarás	andareis
-á	-ão		andará	andarão

U sloves 2. konjugační třídy (zakončených na **-er**):

-ei	-emos	viver	vivereí	viveremos
-ás	-eis		viverás	vivereis
-á	-ão		viverá	viverão

U sloves 3. konjugační třídy (zakončených na **-ir**):

-ei	-emos	partir	partirei	partiremos
-ás	-eis		partirás	partireis
-á	-ão		partirá	partirão

5.6.1.2. Slovesa nepravidelná

U tohoto budoucího času vykazují nepravidelnost pouze tři slovesa a jejich odvozeniny: *dizer*, *fazer* a *trazer* a jejich odvozeniny.

dizer	
direi	diremos
dirás	direis
dirá	dirão

102 Gramática do Português (2013:524)

Podobně se v tomto budoucím čase časují odvozeniny od *dizer*¹⁰³: **condizer** „být v souladu“ (1.os. sg. ► *condirei*), **contradizer** „protiřečit“ (1.os. sg. ► *contradirei*), **desdizer** „popřít“ (1.os. sg. ► *desdirei*), **entredizer** „říkat pro sebe“ (1.os. sg. ► *entredirei*), **maldizer** „proklínat“ (1.os. sg. ► *maldirei*), **predizer** „předvídat“ (1.os. sg. ► *predirei*), **redizer** „znovu opakovat“ (1.os. sg. ► *redirei*), atd.

fazer	
farei	faremos
farás	fareis
fará	farão

Takto se časují také odvozeniny od slovesa *fazer*¹⁰³: **desfazer** „rozdělat“ (1.os. sg. ► *desfarei*), **malfazer** „škodit“ (1.os. sg. ► *malfarei*), **perfazer** „obnášet“ (1.os. sg. ► *perfarei*), **refazer** „předělat“ (1.os. sg. ► *refarei*), **satisfazer** „vyhovět“ (1.os. sg. ► *satisfarei*).

trazer	
trarei	traremos
trarás	trareis
trará	trarão

5.6.2. Sémantický rozbor času budoucího jednoduchého

Budoucí čas jednoduchý se používá především k vyjádření budoucích *futurálních*¹⁰⁴ dějů, tedy dějů následných k výpovědní události.

Serão dadas mais informações às 23 horas. „Více informací bude poskytnuto ve 23 hodin.“

Budoucí čas spadá jednoznačně svou modotemporální povahou do sféry probabilitivnosti. Jeho modotemporální význam „stojí na hranici reálnosti a potencionálnosti, protože jde o děj dosud nerealizovaný, o pouhý předpoklad jisté realizace děje do obsahové sféry probabilitivnosti.“¹⁰⁵ Tomuto jevu se říká *intersémie*.¹⁰⁶ Obecně se *intersémie* rozumí vztah mezi výrazem a významem, který je u futura asymetrický. „*Intersémie* spočívá v tom, že vedle hlavního (centrálního) invariantního významu výrazového exponentu se k témuž exponentu periferně (sekundárně) vztahuje ještě jiný invariantní

103 U odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. Ostatní osoby se časují podle flekčního modelu základního slovesa.

104 Zavadil, Čermák (2010:297)

105 Tamtéž.

106 Tamtéž.

význam¹⁰⁷. Neutralizuje se v něm výrazově-významová opozice dvou původně autonomních výrazových prostředků: tím prvním je význam času budoucího a ten druhý vyjadřuje pravděpodobnost v přítomnosti. Dochází zde ke kontaminaci mezi vnitřními složkami dvou znaků: výrazová forma jednoho znaku se spojuje s významem znaku druhého.¹⁰⁸

Pravděpodobnost v přítomnosti však lze v portugalštině vyjádřit nejen použitím budoucího času, ale také lexikálně, a to za pomoci modálního adverbia *provavelmente, se calhar, talvez*, apod.

Mentirá./ Estará a mentir./ Provavelmente está a mentir. „Pravděpodobně lže.“

Někteří lingvisté jsou názoru, že indikativu futura je vyhrazen pouze sém probabilitativu prézentu, tedy pravděpodobnosti v přítomném čase. V českém překladu je tato probabilitativní sémantická složka vyjádřena lexikálně za pomoci modálních adverbí: *asi, zřejmě, možná*, atd.

A rapariga terá 20 anos. „To děvče **má asi** dvacet let.“

Kromě modálního významu probabilitativního však futurum vykazuje ještě jeden další modální význam, a to imperativní. Tento význam má i český imperativ. Jako příklad uvádíme část z Desatera přikázání:

<i>Não matarás!</i>	„Nezabiješ!“
<i>Não tomarás o nome do Senhor teu Deus em vão.</i>	„Neber jméno boží nadarmo.“
<i>Não adulterarás.</i>	„Neposmilníš.“
<i>Não furtarás.</i>	„Nepokradeš.“
<i>Não dirás falso testemunho contra o teu próximo.</i>	„Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému.“

Intersémie futura je příčinou vzniklých domněnek, že významové zatížení budoucího času má stejný důsledek, jako ve španělštině, kde je prokázána: „zřetelná tendence k přenesení funkce významu futura na opisný výrazový exponent *ir+infinitiv*“. Znamená to tedy, že perifrastická konstrukce *ir + infintitiv* vyjadřující původně bezprostřední budoucnost se stává univerzálním futurálním časem, který vykazuje jak význam časové proximity tak význam indikativu futura.¹⁰⁹

Zatím však je možné hovořit o jisté tendenci, kterou nelze absolutně potvrdit ani vyvrátit. V současné portugalštině se indikativu futura stále používá pro vyjádření temporálního významu futurálního. V tomto ohledu by se dalo říct, že indikativ futura

107 Tamtéž.

108 Zavadil, Čermák (2010:298).

109 Příklady byly přejaty z Gramática do Português (2013:526).

ve významu budoucího času se vyskytuje především ve spisovné formální mluvené i psané portugalštině. V portugalštině mluvené (neoficiální) by však bylo možné charakterizovat jej jako příznakový, hyperkorektní až nezvyklý. Úzus tohoto času je ovlivněn takovými sociolingvistickými faktory, jako je například zeměpisný původ mluvčího (předpokládají se zde totiž také diatopické rozdíly) či rodinné prostředí (v některých rodinách, kde se dbá na používání spisovné jazykové normy, je použití budoucího času obvyklé), apod.

Obdobná tendence je patrná i ve španělštině, kde je pražští romanisté B. Zavdil a P. Čermák vysvětlují následujícím způsobem:

„Tato tendence je projevem spontánního tíhnutí systému k pravidelnosti a rovnováze. Částečná rovnováha se tím získává (odstraňuje se neutralizace¹¹⁰, opozice mezi mody se nevyhraňuje), na druhé straně se však vytváří nová závada, protože se zároveň neutralizuje opozice „indikativ postprézentu“ x indikativ futura“. Tím vzniká v langovém systému nový zdroj napětí a nová potřeba terapie. Výslednicí takovýchto proti sobě působících tendencí je stav nestabilní rovnováhy v systému. Obecný poznatek z toho vyplývající je ten, že systém neustále tíhne k vyváženosti a dokonalé pravidelnosti, avšak v úplné podobě jich nikdy nedosahuje. Uvedená polarizace funkcí je pouhá tendence, nikoli hotová skutečnost.“¹¹¹

Na výskyt tohoto jevu upozorňují jak gramatiky portugalského jazyka¹¹², tak některé dílčí studie.¹¹³ J. Hricsina se dokonce zmiňuje o cyklickém charakteru těchto tendencí: *ir* v perifrastické konstrukci *ir* + *infinitiv* ztrácí svůj původní sém pohybu, aby vyjádřil děj postprézentní. Posléze ztrácí však i tento postprézentní význam, a vyjadřuje děj budoucí s tím, že se opozice postprézentní x budoucí neutralizuje.

Ir (sloveso pohybové) ► **Ir** + infinitiv (význam postprézentní)
► **Ir** + infintiv (význam budoucí)

Obdobná tendence existuje tedy i u tvaru budoucího času, který se sice zachovává, ale u něhož dochází také k významovému posunu: původní význam ustupuje do pozadí a do popředí se dostává význam modální – probabilitivní.

Irá (futuraální temporální význam) ► **Irá** (probabilitivní modální význam přítentní)

V poslední době však byl zaznamenán vyšší výskyt této perifrastické konstrukce s pomocným slovesem *ir* v budoucím čase, tedy: *irá construir*, *irá distribuir*, *irá falar*.

110 Použití bezpříznakového členu privativní opozice místo členu příznakového. Může být fakultativní nebo obligatorní. Zavdil, Čermák (2010:298).

111 Tamtéž.

112 GLP (2003:158).

113 Hricsina (2011:171), Tláskal (1978:206–207).

Tato perifrastická konstrukce se začala vyskytovat nejdříve individuálně, a to z toho důvodu, že někteří autoři vnímali konstrukci *vai falar* jako nedostatečně gramaticky správnou, variantu lidovou či hovorovou, přestože byla gramatikalizována a tento budoucí čas plně nahrazuje. Ve snaze odlišit v této konstrukci spisovnější a méně spisovný tvar tak došlo u pomocného slovesa vazby *ir+ infinitiv* k substituci, kdy budoucí čas nahrazuje univerzální přítomný čas indikativu, přestože ten je schopen univerzálně budoucnost vyjádřit. Jde tedy o konstrukci redundantní, jejíž použití je výrazně omezeno na jazyk formální, kde koexistuje s budoucím časem opisným i s budoucím časem jednoduchým. Prozatímní výsledky korpusového výzkumu¹¹⁴ ukázaly, že budoucí čas („*futuro do presente*“) je nejčastěji používaným tvarem budoucího času v jazyce formálním a psaném a jeho nejbližší synonymní variantou je konstrukce *irá+infinitiv*. Ta je však používána výhradně v jazyce formálním.

Z porovnání frekvence jednotlivých výskytů¹¹⁵ je patrná jasná převaha budoucího času v jeho původním temporálním významu (tedy ne ve významu parazitním). Druhou nejčastější konstrukcí je pak konstrukce *vai+infinitiv* a nejméně častá je pak hyperkorektní konstrukce *irá+infinitiv*.

Futurum je aspektově indiferentní, ztrácí se v něm tedy opozice perfektivní x neperfektivní. V případě potřeby kvantitativního vyjádření plurální povahy děje, je nutné tuto povahu blíže specifikovat přímo lexikálním prostředky, které vyjadřují pluralitu děje: *regularmente* „pravidelně“, *todos os anos* „každý rok“, *frequentemente* „často“, *muitas vezes* „mnohokrát“, apod.

Levarei o meu filho à Austrália.

„Odvezu syna do Austrálie.“

Levarei o meu filho à Austrália todos os anos. „Každý rok odvezu syna do Austrálie.“

114 Probíhající výzkum bude publikován v časopise ERB pod názvem „*Frequência do uso do futuro do presente, e da construção perifrástica vai+infinitiv e irá+infinitivo.*“ Zatím jen pro zajímavost uvádíme část výzkumu:

115 Ukázka korpusového výzkumu, který porovnává počet výskytů jednotlivých konstrukcí:

infinitiv	vai+infinitiv	irá + infinitiv	budoucí čas
falar	262	87	882
ocorrer	245	30	114
tomar	363	1106	885
ser	19 573	1369	119 975
ter	5797	395	68 546

5.6.3. Substituce budoucího času jednoduchého

Význam budoucího času však má také čas přítomný či konstrukce *haver de + infinitiv* ve fakultativní kombinaci s příslušným časovým příslovcem.¹¹⁶ Jak již bylo řečeno (viz kapitola 5.1.2.), použití přítomného času pro vyjádření děje budoucího (port. *presente futuro*) je z hlediska stylistického asertivnějším vyjádřením jistoty, že se uskuteční děj budoucí.

Vou a Portugal no próximo ano. „Příští rok pojedu do Portugalska.“
A Maria volta daqui a duas semanas. „Marie se vrátí za dva týdny.“

Další konstrukcí vyjadřující budoucí čas je *haver+de+infinitiv*,¹¹⁷ kde pomocné sloveso *haver* je vyčasováno v přítomném čase oznamovacího způsobu:

hei + de + infinitiv	hавemos + de + infinitiv
hás + de + infinitiv	haveis + de + infinitiv
há + de + infinitiv	hão + de + infinitiv

Tato konstrukce vyjadřuje děj situovaný do neznámé budoucnosti a má také výraznou modální volitivní hodnotu vyjadřující přání, záměr či kompromis.¹¹⁸

A Maria há de voltar um dia. „Marie se určitě jednou vrátí.“
Eu hei de mostrar-lhe que sou capaz. „Já jim ukážu (musím ukázat), že jsem dobrý.“

116 Gramática do Português (2013:525).

117 Podle starého pravopisu se používala spojovací čára (portugalsky *hífen*) u **haver-de**: *hei-de*, *hás-de*, *há-de*, *hавemos-de*, *haveis-de*, *hão-de*. Podle nového pravopisu je použití této spojovací čáry nesprávné.

118 Gramática do Português (2013:526).

5.7. ČAS BUDOUCÍ SLOŽENÝ

5.7.1. Morfematická struktura

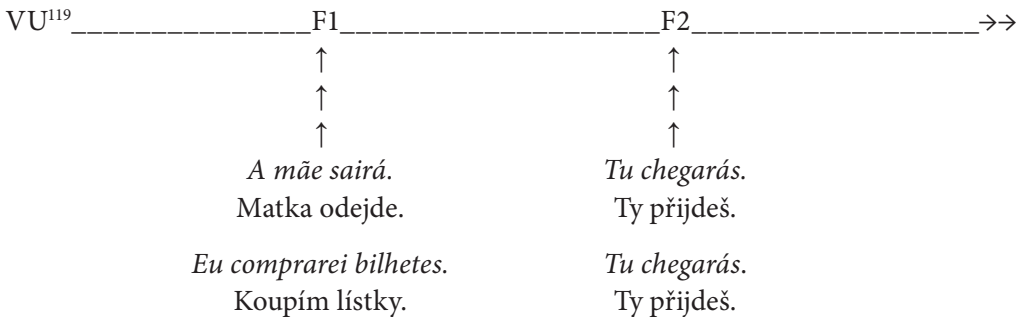
Budoucí čas složený (port. *futuro do presente composto* nebo zjednodušeně *futuro composto*), je tvořen analyticky použitím auxiliárního slovesa **ter** v budoucím čase a participijního tvaru plnovýznamového slovesa (viz kapitola 5.4.1.1., 5.4.1.2. a 5.4.1.3.)

TEREI + přičestí	TEREMOS + přičestí
TERÁS + přičestí	TEREIS + přičestí
TERÁ + přičestí	TERÃO + přičestí

5.7.2. Sémantický rozbor budoucího složeného času

Předbudoucí čas má stejně jako jednoduchý čas budoucí dva významy: temporální a modální.

Temporální význam spočívá v lokalizaci budoucího telického děje jedné věty před jiný děj budoucí (někdy i nevyjádřený), jako ukazuje následující schéma:

V tomto schématu jsou tedy dva děje budoucí, z nichž děj věty první (F1) předchází ději věty druhé (F2). Sekvenci těchto dvou vět můžeme vyjádřit buď pomocí souřadných vět:

A mãe sairá e tu, depois, chegarás. „Matka přijde a ty potom odejdeš.“;

anebo pomocí hypotaktického souvětí, jak ukazuje následující příklad:

Quando chegares¹²⁰, a mãe já terá saído.

„Až přijdeš, matka bude již pryč.“

119 Výpovědní událost.

120 Tvar konjunktivu budoucího času, který se používá ve vedlejších větách adverbálních časových.

Quando chegares, eu já terei comprado os bilhetes para o teatro..

„Až přijdeš, budu již mít koupeny lístky do divadla.“

Chronologická sekvence za sebou jdoucích budoucích dějů ovlivňuje také pořádek větných celků v souvětí, jejichž pozice nemohou být v souvětí zaměněny, jinak by byl také pozměněn chronologický sled dějů.

Tímto časem mohou být vyjádřeny děje, které se uskuteční se 100% jistotou a které jsou dokonány v určitý, konkrétní, okamžik, který je vyjádřen buď větou vedlejší (viz výše), anebo temporálním cirkumstativem (příslowecným určením času). Velmi často se ve spojení s tímto časem používá příslovce *já* „již“.

Z hlediska vidového tento čas vyjadřuje děje dokonavé, telické. Z tohoto důvodu bývá použito dokonavého času minulého, jak ukazují následující věty.¹²¹;

Daqui a um mês, a Maria já terá terminado/terminou a tese de mestrado.

„Za měsíc bude mít Marie již dokončenu diplomovou práci.“

*Estamos atrasados. Quando chegarmos ao estádio, a Seleção já terá marcado/marcou um golo.*¹²²

„Máme zpoždění. Až přijdeme na stadion, tým už bude mít připsaný jeden gól“.

Pro srovnání tvaru a povahy tohoto času v portugalském a českém jazyce uvádíme následující tabulku, kde je patrné, že v obou jazycích převažuje analytický tvar. V českém tvaru navíc zvýrazňuje dokonavou povahu děje perfektní prefix *pře/do*, který však v portugalštině chybí:

terei lido „budu mít dočteno/přečteno“.	
terei	lido
budu mít	dočteno/přečteno

Modální význam tohoto času spočívá v tom, že vyjadřuje probabilitu jak dokonavého děje minulého (tedy děje, který se zřejmě uskutečnil před výpovědní událostí), tak dokonavého děje bezprostředně přítomného (tedy děje, který se časově kryje s výpovědní událostí).

Quando acabaram de almoçar, o João terá pago a conta. (probabilita v minulosti)

„Když dojedli oběd, Jan určitě asi zaplatil účtenku.“

A esta hora, o João já terá chegado /chegou ao aeroporto. (probabilita v přítomnosti)

„V tuto hodinu už určitě Jan dojel na letiště.“

121 Tamtéž.

122 Gramática do Português I (2013:532).

Připomeňme jen, že modální význam budoucího času složeného se vztahuje jen na dokonavé děje, zatímco modální význam budoucího času jednoduchého se vztahuje na děje vidově nedokonavé.

*A esta hora, o João já **estará** no aeroporto. „V tuto hodinu je asi Jan již na letišti.“*

5.8. KONDICIONÁL JEDNODUCHÝ

5.8.1. Morfematická struktura

5.8.1.1. Slovesa pravidelná

Čas budoucí minulý jednoduchý (port. *futuro do pretérito simples* či pouze *condicional*¹²³) se tvoří až na výjimku tří sloves pravidelně a to připojením kondicionálních exponentů k lexematickému základu v infinitivním tvaru. Koncovky budoucího času jsou stejné pro všechny tři konjugační skupiny.

U sloves končících na *-ar*:

-ia	-íamos	andar	andaria	andaríamos
-ias	-íeis		andarias	andaríeis
-ia	-iam		andaria	andariam

U sloves končících na *-er*:

-ia	-íamos	viver	viveria	viveríamos
-ias	-íeis		viverias	viveríeis
-ia	-iam		viveria	viveriam

U sloves končících na *-ir*:

-ia	-íamos	partir	partiria	partiríamos
-ias	-íeis		partirias	partiríeis
-is	-iam		partiria	partiriam

5.8.1.2. Slovesa nepravidelná

U tohoto budoucího času vykazují nepravidelnost tři slovesa: *dizer*, *fazer* a *trazer* a jejich odvozeniny:

dizer	
diria	diríamos
dirias	diríeis
diria	diriam

¹²³ Gramática do Português (2013:524).

Podobně se v tomto budoucím čase časují odvozeniny od *dizer*¹²⁴: **condizer** „být v souladu“ (1.os.sg. ► *condiria*), **contradizer** „protiřečit“ (1.os.sg. ► *contradiria*), **desdizer** „popřít“ (1.os.sg. ► *desdiria*), **entredizer** „říkat pro sebe“ (1.os.sg. ► *entrediria*), **maldizer** „proklínat“ (1.os.sg. ► *maldiria*), **predizer** „předvídat“ (1.os.sg. ► *prediria*), **redizer** „znovu opakovat“ (1.os.sg. ► *rediria*), apod.

fazer	
faria	faríamos
farias	faríeis
faria	fariam

Takto se časují také odvozeniny od slovesa *fazer*¹²⁴: **desfazer** „rozdělat“ (1.os.sg. ► *desfaria*), **malfazer** „škodit“ (1.os.sg. ► *malfaria*), **perfazer** „obnášet“ (1.os.sg. ► *perfaria*), **refazer** „předělat“ (1.os.sg. ► *refaria*), **satisfazer** „vyhovět“ (1.os.sg. ► *satisfaria*), apod.

trazer	
traria	traríamos
trarias	traríeis
traria	trariam

5.8.2. Sémantický rozbor kondicionálu jednoduchého

Kondicionál neboli budoucí čas minulosti vykazuje dva významy: temporální a modální.

Temporální význam kondicionálu spočívá v tom, že lokalizuje danou událost do minulosti. Jeho použití je méně obvyklé, a to jak v mluvené tak v psané řeči. Může však časově přesahovat děje vyjádřené ve větě vedlejší nebo časový úsek vyjádřený circumstativem temporálním.

Zajímavé je použití kondicionálu na místo času minulého, a to jak v literatuře krásné, tak například v publicistice a zpravodajství (v psaných agenturních zprávách se pak používá při reprodukování převzatých zpráv).

Depois da batalha de Aljubarrota, seria erguido o Mosteiro da Batalha.
„Po bitvě u Aljubarroty byl postaven klášter Batalha.“

Os bombeiros chegaram, mas um minuto depois a criança afogar-se-ia.
Hasiči dorazili na místo, ale minutu po té se dítě udusilo.

¹²⁴ U odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního modelu základního slovesa.

Kondicionál se používá také ve větě hlavní či nezávislé a vyznačuje děj podmíněný v přítomnosti. V tomto případě má **modální význam** s tím, že vyjadřuje, že uskutečnění určitého děje nebo stavu je podmíněno jistými okolnostmi. Kondicionál přítomný vyjadřuje děj nebo stav, který sice dosud nenastal, ale mohl by za určitých podmínek nastat (realizovatelná podmínka: „condição factual“):

Se a Ana acabasse o relatório, convidá-la-ia para jantar fora.

„Kdyby Anna dokončila tu zprávu, pozval bych ji na večeři do restaurace.“

nebo děj, který nenastal (ani nenastane) z důvodu nesplnění podmínek (kontrafaktuální podmínka „condição contrafactual“).

Se a Ana não estivesse tão ocupada, convidá-la-ia para jantar fora.

„Kdyby byla Marie nebyla tak zaneprázdněná, pozval bych ji na večeři do restaurace.“

Se o Rui estivesse doente, a mãe não o deixaria ir à escola.

„Kdyby byl Rui nemocný, matka by ho nenechala jít do školy.“

Kromě zmíněných modálních aspektů kondicionál může mít také význam probabilitivní, který spočívá ve vyjádření pravděpodobnosti nebo nejistoty nedokonavého děje v minulosti:

Seriam nove horas quando cheguei.

„Bylo *asi* devět hodin, když jsem přišel.“

Nesse dia, o João estaria maldispoto.

„V ten den měl Jan *asi* špatnou náladu.“

Quantos anos teria?

„Kolik let mu *asi* bylo?“

Je důležité si uvědomit, že pro vyjádření minulého děje dokonavého slouží složené futurum:

Terá falado com ele.

„*Asi* s ním (pro)mluvil“.

Kondicionál je také stylistickým prostředkem používaným pro vyjádření zdvořilé žádosti, přání, doporučení, apod.:

Desejaria falar com a Ana.

„Přála bych si mluvit s Annou.“

Poderia dizer-me as horas?

„Mohl(a) byste mi říci, kolik je hodin?“

*Deverias falar com o diretor*¹²⁵.

„Měl(a) bys promluvit s ředitelem.“

Não deverias sair tão frequentemente.

„Neměla bys chodit tak často ven.“

Kondicionál v souslednosti časové ve větě vedlejší nahrazuje budoucí čas, jako je tomu například ve větách s budoucím časem transponovaných do minulosti. Tak věty *Verei/Irei ver o filme*. „Podívám se na ten film.“, nebo: *Farei/Irei fazer o trabalho*. „Udělám tu práci“. v nepřímé řeči se budou změněny na kondicionál.

125 Podle starého pravopisu: *director*.

Časová souslednost: **budoucí čas→kondicionál**.

<i>Verei/Irei ver o filme.</i>	→ <i>Veria/Iria ver o filme.</i>
<i>Farei/Irei fazer o trabalho.</i>	→ <i>Faria/Iria fazer o trabalho.</i>
<i>Ela disse que <u>iria ver/veria</u> o filme.</i>	„Řekla, že se podívá na ten film.“
<i>Perguntou se <u>faria/iria fazer</u> o trabalho.</i>	„Zeptala se, jestli udělá tu práci.“

5.8.3. Substituce kondicionálu jednoduchého

Tvar kondicionálu je až na výjimku modálního probabilitivního významu ve všech zmíněných případech nahraditelný **tvarem imperfektním**, který je obecně používán častěji v mluvených či psaných neoficiálních projevech (věty B). V oficiálním, slavnostním či formálním projevu (jak psaném tak mluveném) naprosto jednoznačně převažuje tvar kondicionálu (věty A).

- A *Os bombeiros chegaram, mas um minuto depois a criança **afogar-se-ia**.*
 B *Os bombeiros chegaram, mas um minuto depois a criança **afogava-se**.*
- A *Se a Ana acabasse o relatório, **convidá-la-ia** para jantar fora.*
 B *Se a Ana acabasse o relatório, **convidava-a** para jantar fora.*
- A *Se a Ana fosse simpática, **convidá-la-ia** para jantar fora.*
 B *Se a Ana fosse simpática, **convidava-a** para jantar fora.*
- A *Se o Rui estivesse doente, a mãe não o **deixaria** ir à escola.*
 B *Se o Rui estivesse doente, a mãe não o **deixava** ir à escola.*

Kondicionál je nahraditelný imperfektem i tehdy, kdy se používá pro vyjádření zdvořilé žádosti, přání a doporučení (srovnej opět věty A a věty B). Jde však o jev typický pro portugalsktinu evropskou. V brazilské portugalsktině jde o jev méně typický až neobvyklý.

- A ***Desejaria** falar com a Ana.* „Přála bych si mluvit s Annou.“
 B ***Desejava** falar com a Ana.*
- A ***Poderia** dizer-me as horas?* „Mohl(a) byste mi říci, kolik je hodin?“
 B ***Podia** dizer-me as horas?*
- A ***Deverias** falar com o diretor¹²⁶.* „Měl(a) bys promluvit s ředitelem.“
 B ***Devias** falar com o diretor.*
- A *Não **deverias** sair tão frequentemente.* „Neměla bys chodit tak často ven.“
 B *Não **devias** sair tão frequentemente.*

126 Podle starého pravopisu: *director*.

Nahrazení kondicionálu imperfektem v souslednosti časové je diskutabilní. K takové substituci však omezeně docházet může, a to většinou v mluveném neformálním textu. Taková substitute však není považována za gramaticky správnou, protože imperfektní tvar v souslednosti časové nahrazuje primárně přítomný čas.

Přímá řeč:

Irei ao cinema.

„Půjdu do kina.“

Nepřímá řeč:

*Disse que **iria** ao cinema.*

„Řekl, že s námi půjde do kina.“

*Disse que **ia** jantar conosco.*

Z hlediska vidové dichotomie perfektivnost/imperfektivnost se zde vidové rozdíly neutralizují. Pouze v případě modálního probabilitního významu lze konstatovat, že kondicionál vyjadřuje pravděpodobnost atelického děje nedokonavého. Z hlediska kvantitativního je bezpříznakovým vyjádřením vyjádření singulární povahy děje. Iterativitu či habituálnost děje je pak nutné vyjádřit lexikálně.

Correria. „Běžel bych.“ / *Correrria com regularidade.* „Chodila bych běhat častěji.“

Kondicionál použitý v modálním probabilitivním významu nelze imperfektním tvarem nahradit. Pokud by k tomuto nahrazení došlo, ztratil by použitý výraz probabilitivní význam:

Quantos anos teria?

„Kolik let mu asi bylo?“

Quantos anos tinha?

„Kolik let mu (-) bylo?“

5.9. KONDICIONÁL SLOŽENÝ

5.9.1. Morfematická struktura

Složený (minulý) kondicionál, nazývaný také jako podmiňovací způsob složený (port. *futuro do pretérito composto* nebo také *condicional composto*¹²⁷), se tvoří analyticky pomocí auxiliárního slovesa **ter** v kondicionálním tvaru jednoduchém a **participiálního tvaru** plnovýznamového slovesa (viz kapitola 5.4.1.1., 5.4.1.2. a 5.4.1.3.):

TERIA + přičestí	TERÍAMOS + přičestí
TERIAS + přičestí	TERÍEIS + přičestí
TERIA + přičestí	TERIAM + přičestí

5.9.2. Sémantický rozbor složeného kondicionálu

Kondicionál složený má především význam modální, který je doprovázen také významem temporálním. Vyjadřuje děje podmíněně v minulosti, které jsou neuskutečnitelné. Vyskytuje se pouze v hlavních větách. Má především modální (kontrafaktový) význam:

*Se a Ana tivesse acabado o relatório, **teríamos ido** à festa.*

„Kdyby Anna bývala dokončila report, **bývali bychom šli** na oslavu.“

*Com um Ferrari, **teríamos ganho a** corrida.*

„Kdybychom bývali měli značku Ferrari, **bývali bychom vyhráli** závod.“

***Teríamos comprado** a casa, mas na altura não podíamos.*

„**Bývali bychom koupili** dům, ale tehdy jsme nemohli.“

Minulý kondicionál je v současné portugalštině využíván nedůsledně a stává se zastaralým. Častěji se nahrazuje kondicionálem přítomným anebo plusquamperfektním časem. Významový rozdíl pak vyplývá z kontextu.

Kondicionál minulý (složený) má v portugalštině také modální probabilitivní význam, který vyjadřuje pravděpodobnost uskutečnění předminulého děje.

Vidová povaha se v kondicionálním tvaru složeném neutralizuje. Vidová povaha podmíněného děje vyplývá z jazykového kontextu.

127 Gramática do Português (2013:532).

5.9.3. Substituce minulého kondicionálu

Minulý kondicionál je nahraditelný analytickým předminulým časem, z čehož vyplývá také plusquamperfektní povaha minulého kondicionálu. Nahrazením v probabilitivním významu však věta ztrácí svou modální povahu.

*Ontem ela não estava em casa. **Teria ido** ao cinema.*

„Včera nebyla doma. Šla asi do kina.“

*Ontem ela não estava em casa. **Tinha ido** ao cinema.*

„Včera nebyla doma. Šla do kina.“

V souvětích s vedlejší větou podmínkovou je substituce kondicionálu složeného plusquamperfektním tvarem plnohodnotná, a to, dalo by se říci, i po stránce stylistické. Frekvence použití plusquamperfektního tvaru je totiž vyšší, a to i v různých typech textu.

*Se a Ana tivesse acabado o relatório, **tínhamos/teríamos ido** à festa.*

Kdyby Anna bývala dokončila report, **bývali bychom šli** na oslavu.

*Com um Ferrari, **teríamos/tínhamos ganho** a corrida.*

Kdybychom bývali měli značku Ferrari, **bývali bychom vyhráli** závod.

5.10. POSTAVENÍ KLITICKÝCH ZÁJMEN

Obecně platí, že objektová klitika se staví standardně za přízvukné sloveso a v této enklitické pozici se s nimi pojí spojovací čarou. Za určitých okolností však dochází k tzv. proklizi, tedy k postavení klitika před slovesný tvar, a to pokud věta obsahuje v pozici před slovesem:

negátor:	Não to direi. Neřeknu ti to.	
interrogativ:	O que é que lhe darão?	Co mu dají?
	Onde nos encontraremos?	„Kde se potkáme?“
spojky:	Digo que o faremos amanhã.	„Říkám, že to uděláme zítra.“
některá příslovce:	já, também, logo, assim, ainda, todos, tudo, aqui;	
	Também te pagarão.	„Také ti to zaplatí.“
	Já te direi quanto pagas.	„Už ti řeknu, kolik zaplatíš.“

U budoucího času jednoduchého a složeného a u kondicionálu jednoduchého a složeného v kladném tvaru však platí pravidla o tzv. **mezoklizi**, zvané také **tmezi** (mesóclise, tmesé). To znamená, že se klitika staví mezi infinitivní tvar a exponent futura či kondicionálu. Z tvaru escrever-(klitikum)-ei pak získáme tvar: *Escrever-lhe-ei*. „Napíše mu.“ U složených tvarů futura a kondicionálu se klitické zájmeno vkládá do pomocného slovesa ter:

<i>Dir-lho-emos.</i>	„Řekneme mu to.“
<i>Ter-lho-ia perguntado.</i>	„Býval bych se ho na to zeptal.“

Vzhledem k tomu, že mezoklize probíhá mezi slovesným tvarem infinitivním zakončeným na **-r**, dochází v případě spojení s akuzativním klitickým zájmenem **o, a, os, as**, ke změně na **-lo, -la, -los, -las**.

<i>Pagar+o+ei.</i>	→	<i>Pagá-lo-ei.</i>	„Zaplatím to.“
<i>Pagar+o+íamos</i>	→	<i>Pagá-lo-íamos.</i>	„Zaplatili bychom to.“
<i>Ter+o+ia perguntado</i>	→	<i>Tê-lo-ia perguntado.</i>	„Býval bych se zeptal.“
<i>Ter+o+ei lido</i>	→	<i>Tê-lo-ei lido.</i>	„Budu to mít dočteno.“

5.11. SOUSLEDNOST ČASOVÁ INDIKATIVNÍ

U přítomného, minulého jednoduchého a budoucího času se může děj v nepřímé řeči posunout do neaktuální roviny, tedy mimo výpovědní událost. Tyto časy jsou pak nahrazeny tvary imperfekta, kondicionálu a plusquamperfekta, které vyjadřují primárně předčasnost, současnost a následnost vzhledem k větě hlavní. To platí pouze v případech, že je celé souvětí (včetně věty hlavní) lokalizováno do roviny neaktuální. Tomuto jevu se říká časová **souslednost** (lat. *consecutio temporum*).

Z hlediska gramatického lze vysledovat celkem 3 typy souslednosti, kdy jsou transponovány do neaktuální roviny 3 děje:

- Současný děj
- Budoucí děj
- Minulý děj

Přítomný čas se mění na imperfektum ► SOUČASNOST mezi VH¹²⁸ a VV¹²⁹

aktuální rovina VH - přítomný čas souslednost časová se neuplatňuje		neaktuální rovina VH - minulý čas změna: přítomný čas ► imperfektum souslednost časová se uplatňuje	
Eu penso	que ela trabalha no banco.	Eu pensava	que ela trabalhava no banco.
TRABALHA ►►►► TRABALHAVA			
Myslím,	že pracuje v bance.	Myslel jsem,	že pracuje v bance.

Čas minulý se mění na plusquamperfektum ► PŘEDČASNOST VV vzhledem k VH

aktuální rovina VH - přítomný čas souslednost časová se neuplatňuje		neaktuální rovina změna: časy minulé ► složený čas předminulý souslednost časová se uplatňuje	
Eu digo	que treinei/tinha treinado todos os dias.	Eu disse	que tinha treinado todos os dias.
TREINEI/TINHA TREINADO ►►►► TINHA TREINADO			
Říkám,	že jsem trénoval.	Řekl jsem,	že jsem trénoval.

128 VH – zkratka pro větu hlavní.

129 VV – zkratka pro větu vedlejší.

Časy budoucí se mění na **kondicionál** ► NÁSLEDNOST VV vzhledem k VH

aktuální rovina VH - přítomný čas souslednost časová se neuplatňuje		neaktuální rovina změna: budoucí čas ► kondicionál souslednost časová se uplatňuje	
Eu digo	que treinarei todos os dias.	Eu disse	que treinaria todos os dias.
TREINAREI ►►►► TREINARIA			
Říkám,	že budu trénovat každý den.	Řekl jsem,	že budu trénovat každý den.

Kromě toho, že se v souslednosti časové mění časy, mění se také příslovce, podle skutečného místního nebo časového určení.

agora	►	na altura, naquele tempo, no tempo
aqui	►	ali
cá	►	lá
ontem	►	no dia anterior
hoje	►	nesse/naquele dia
este mês	►	nesse mês/naquele mês
ano	►	nesse ano/ naquele ano
amanhã	►	no dia seguinte
na próxima semana	►	na semana seguinte
no próximo ano	►	no ano seguinte
este/esse	►	aquele
isto/isso	►	aquilo

Eu agora não posso falar. „Já teđ nemůžu mluvit.“
Disse que nesse momento não podia falar. „Říkal, že nemůže právě mluvit.“

Eu não vou ao cinema contigo. „Já s tebou nepůjdu do kina.“
Ela disse que não ia ao cinema comigo. „Řekla, že se mnou nepůjde do kina.“

V převodu z přímé řeči na nepřímou řeč se mění také osobní a přivlastňovací zájmena, a to podle kontextu: eu ► ele/ nós ► eles, apod.

Eu vou buscar pão e leite. ► *Ele disse que ia buscar pão e leite.*
 „Jdu pro chléb a pro mléko.“ ► „Ona říkala, že půjde pro chléb a pro mléko.“

Nós vamos com o nosso tio. ► *Eles disseram que iam com o tio deles.*
 „Jdu pro chléb a pro mléko.“ ► „Ona říkala, že půjde pro chléb a pro mléko.“

K uplatnění pravidel o časové souslednosti je nutné, aby děje věty vedlejší a hlavní byly situovány mimo aktuální temporální rovinu. V případě jejich lokalizace do roviny aktuální se použití časů ve větách vedlejších řídí svými primárními významy.

*Ela disse que hoje **está cansada**.*

„Ona říkala, že je dnes unavená.“

*Ela disse que amanhã **vai** ao cinema.*

„Ona říkala, že zítra půjde do kina.“

*Ela disse que ontem **foi** ao cinema.*

„Ona říkala, že šla včera do kina.“

(aktuální rovina: „dnes“, „zítra“, „včera“ je myšleno vzhledem k výpovědní události).

K takovým případům dochází také tehdy, když jde o minulost určenou datem, nebo jde-li o obecně platné tvrzení či o děj, který v přítomnosti stále platí. V tomto případě jsou propozice obou vět také zahrnuty do aktuální temporální roviny.

*Ela disse que a Revolução dos Cravos **se deu** em 1974.*

„Řekla, že ke karafiátové revoluci došlo v roce 1974.“

*Ela disse que a Terra **gira** em torno do Sol.*

„Řekla, že se země otáčí kolem slunce.“

6. KONJUNKTIV

Základní funkce konjunktivu¹³⁰ spočívá v realizaci morfologického vyjádření non-reálného, to je potencionálního, volního nebo hodnotícího významu (více v kapitole 3.3.2.2.)

Modální významy non-reálné se vyznačují tím, že možný význam temporální se u něj může „amalgamovat s některým ze tří sémantických rysů tzv. vnitřní modální diference, která udává různé stupně možnosti (perspektivy) realizace příslušného non-reálně pojatého děje“¹³¹. Jde o tři následující sémy:¹³² význam faktibilní, význam eventuální, význam ireální.

Faktibilní význam „charakterizuje non-reálný děj s otevřenou možností realizace“¹³³ *Oxalá não chova amanhã!* „Kéž zítra neprší!“ – rozumí se, že existuje otevřená možnost, že pršet nebude.

Eventuální význam: charakterizuje non-reálný děj jako „děj s neudanou možností realizace (jak děj, tak perspektiva jeho realizace zůstávají v oblasti potencionálnosti)“¹³⁴. Větou: *Oxalá o João passasse no exame.* „Kéž by Jan udělal zkoušku.“ se rozumí, že možnost, že by Jan udělal zkoušku, zůstává v oblasti představy.

Význam ireální: charakterizuje non-reálný děj jako děj s uzavřenou možností realizace. *Oxalá não tivesse chovido!* Kéž by bývalo nepršelo! Možnost realizace pojmenovaného děje je uzavřena.

Použití konjunktivu je v portugalštině velmi pestré a odpovídá modelu B Zavadila, který rozlišuje čtyři typy funkčního použití slovesných modů: **větně kongruenční, větně nekongruenční, souvětně kongruenční a souvětně nekongruenční.**¹³⁵

1. Pokud je použití konjunktivu syntakticky i sémanticky nezávislé na jiné větě, pak jde o použití **větně nekongruenční**. Toto použití konjunktivu se používá v následujících významech:¹³⁶

- ve významu imperativu:

Trabalhem!

„Pracujte!“

- ve významu upozornění či přivolání pozornosti:

Advirta-se...

„Upozorňujeme, že ...“

130 V některých románských jazycích, včetně brazilské portugalštiny, se používá termínu *subjunktiv*.

131 Zavadil, Čermák (2010:255).

132 Tamtéž.

133 Tamtéž.

134 Tamtéž.

135 Zavadil, Čermák (2010:253).

136 Gramática do Português (2013:535).

- ve významu výtky či kritiky:
Olha, tivesses reservado os bilhetes a tempo. „Poslyš, měl jsi rezervovat lístky včas.“;
- ve významu přání:
Haja saúde! „Na zdraví.“
- ve významu poděkování:
Bem haja! „Děkuji.“ (regionálně)

2. Pokud je použití konjunktivu syntakticky nezávislé, ale sémanticky řízené lexikálním výrazem modální povahy (zejména v prácích větách uvozených výrazy jako: *oxalá, talvez, Deus queira que, tomara, pudera*), pak mluvíme o **větně kongruenčním** použití konjunktivu. Toto použití je typické zejména pro zvolací věty a nepřímý rozkaz:

zvolací věty:

Que Deus te ajude! „Bůh ti pomáhej.“
Talvez vá ao cinema. „Možná půjdu do kina.“
Oxalá façam boa viagem. „Kéž se jim dobře cestuje.“

- nepřímý rozkaz (v případě potřeby použít podmět je nutné jej klást před uvozovací spojku *que*:¹³⁷
Ele que descanse. „On ať odpočívá.“
Elas que digam... „Ony ať řeknou...“

3. O použití **souvětně kongruenčním** mluvíme tehdy, kdy je použití modu syntakticky i sémanticky vázáno na hlavní větu. Souvětně kongruenční použití konjunktivu se vyskytuje ve větách přímo modálních, tedy ve větách vedlejších substantivních, „kde je jeho přítomnost dána nor-reálným modálním významem nějakého výrazu věty hlavní, s nímž vlastně modálně kongruje“¹³⁸. Modální část věty je zastoupena:

- slovesnými i neslovesnými výrazy hodnotícími, jako například: *aborrecer* „otravovat, nudit“, *agradar* „potěšit“, *comover* „dojmout“, *desagradar* „nepotěšit“, *desgostar* „nelíbit se“, *entristecer* „rozesmutnět“, *impressionar* „udělat dojem“, *interessar* „zaujmout/zajímat“, *ofender* „urazit“, *preocupar* „dělat starosti“, *surpreender* „překvapit“;
- slovesy s výrazem volním (prácím o rozkazovacím): *dizer que* „řít, aby“, *ordenar que* „nařít, aby“, *pedir que* „požádat, aby“, *rogar que* „prosit, aby“, *suplicar* „žádonit“, *desejar que* „přát si, aby“, *querer, que* „chtít, aby“, atd.,
- a slovesy kauzativními: *mandar/ deixar + infinitiv* „nechat+ infinitiv“, *fazer com* „způsobit, že“, atd.. (více v kapitole 3.3.2.2.).

137 Gramática do Português I (2013:534).

138 Zavadil, Čermák (2010:253).

4. Použití **souvětně nekongruenční** je pak typické pro nepřímou modální souvětí, kdy je konjunktiv syntakticky sice závislý, ale sémanticky nezávislý, což je použití typické pro vedlejší věty okolnostní (přísllovečné) a vztažné, které nejsou řízeny žádným modálním výrazem ve větě hlavní.¹³⁹

„Spojky a tzv. relativa (vztažná zájmena a příslovce) zde vyjadřují vztahy mezi myšlenkovými obsahy, přičemž ale vedlejší věta není modálně závislá na větě hlavní. Modalita se v takové vedlejší větě vyskytuje vlastně jen proto, že jejím predikátorem je verbum finitum (tedy časované sloveso), které vždy musí kategorii modu nějak vyjadřovat. To vytváří možnost formalizovaného používání jednotlivých modů“¹⁴⁰ Tato formalizace modů ve vedlejší větě spočívá v tom, že modálnímu významu neodpovídají vždy modální formy. Zde hraje rozhodující roli při výběru správného způsobu faktor reálnosti či non-reálnosti děje (u vedlejších vět přísllovečných) nebo u vedlejších vět adjektivních určitost pojetí antecedentu související rovněž s potencialem pojetím děje.

Procuramos a senhora que fala português.

„Sháníme tu paní, která **mluví** portugalsky.“

Procuramos uma secretária que fale português.

„Sháníme sekretářku, která **by mluvila** portugalsky.“

Se vais à biblioteca, devolve este livro. „Jestliže **jdeš** do knihovny, vrať tuto knihu.“

Se fores à biblioteca, devolve este livro. „Jestli **půjdeš** do knihovny, vrať tuto knihu.“

Se fosses à biblioteca, poderias devolver este livro

„**Kdybys šel** do knihovny, mohl bys vrátit tuto knihu?“

Přehled časů konjunktivního způsobu

		Jednoduché časy	Složené časy
Konjunktiv	PŘÍTOMNÝ ČAS	PŘÍTOMNÝ ČAS (Presente do conjuntivo)	
	MINULÝ ČAS	IMPERFEKTUM (Imperfeito do conjuntivo)	MINULÝ ČAS (pretérito do conjuntivo) PŘEDMINULÝ ČAS (Mais que perfeito do conjuntivo)
	BUDOUCÍ ČAS	JEDNODUCHÝ BUDOUCÍ ČAS (futuro simples do conjuntivo)	PŘEDBUDOUCÍ ČAS (Futuro composto do conjuntivo)

139 Tamtéž.

140 Tamtéž.

6.1. KONJUNKTIV PŘÍTOMNÉHO ČASU

6.1.1. Morfematická struktura

6.1.1.1. Slovesa pravidelná

U pravidelných sloves se konjunktiv přítomného času („*presente do conjuntivo*“) tvoří z lexematického základu, který vznikne odtržením koncovky 1.os. j.č. přítomného času indikativu *-o* a k němuž se připojí příslušné konjunktivní koncovky, které jsou vždy pro danou konjugační třídu atypické. Slovesa 1. konjugační třídy, která jsou zakončená na *-ar* pak přijímají konjunktivní koncovky se samohláskou *e*, zatímco slovesa 2. a 3. konjugační třídy zakončená na *-er* přijímají konjunktivní koncovky se samohláskou *a*.

Slovesa 1. konjugační třídy :

-e	-emos	andar	ande	andemos
-es	-eis		andes	andeis
-e	-em		ande	andem

Slovesa 2.a 3. konjugační třídy:

-a	-amos	viver	viva	vivamos
-as	-ais		vivas	vivais
-a	-am		partir	viva
		parta		partamos
		partas		partais
			parta	partam

6.1.1.2. Slovesa pravidelná s pravopisnou změnou

Pravopisná změna *c* ► *ç*

<i>conhecer</i> „znát“ → 1.os.sg. <i>conheço</i> → <i>conheç+a</i>	
conheça	conheçamos
conheças	conheçais
conheça	conheçam

Do této skupiny patří slovesa¹⁴¹ *adoecer* „onemocnět“ (1.os.sg. ► *adoeça*), *agradecer* „poděkovat“ (1.os.sg. ► *agradeça*), *convencer* „přesvědčit“ (1.os.sg. ► *convença*), *entris-*

141 U nepravidelných a odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. Ostatní osoby se časují podle flekčního vzoru základního či modelového slovesa.

tecer „zesmutnět“ (1.os.sg. ► *entristeça*), *estabelecer* „stanovit“ (1.os.sg. ► *estabeleça*), *estremecer* „třást se“ (1.os.sg. ► *estremeça*), *favorecer* „podpořit“ (1.os.sg. ► *favoreça*), *merecer* „zasloužit si“ (1.os.sg. ► *mereça*), *oferecer* „nabídnout“ (1.os.sg. ► *ofereça*), *parecer* „zdát se“ (1.os.sg. ► *pareça*), *perecer* „zahynout“ (1.os.sg. ► *pereça*), *pertencer* „patřit“ (1.os.sg. ► *pertença*), *tecer* „tkát“ (1.os.sg. ► *teça*), *torcer* „kroutit“ (1.os.sg. ► *torça*), *vencer* „přemoci, porazit“ (1.os.sg. ► *vença*), atd.

Pravopisná změna g ► j

<i>dirigir</i> „řídít“ → 1.os.sg. dirijo → dirij+a	
dirija	dirijamos
dirijas	dirijais
dirija	dirijam

Do této skupiny sloves se řadí také následující¹⁴¹: *abranger* „zahrnout“ (1.os.sg. ► *abranja*), *afligir* „zarmoutit“ (1.os.sg. ► *aflija*), *atingir* „dosáhnout“ (1.os.sg. ► *atinja*), *cingir* „opásat“ (1.os.sg. ► *cinja*), *corrigir* „opravit“ (1.os.sg. ► *corrija*), *exigir* „vyžádat“ (1.os.sg. ► *exija*), *fugir* „utéci“ (1.os.sg. ► *fuja*), *proteger* „chránit“ (1.os.sg. ► *proteja*), *tingir* „barvit“ (1.os.sg. ► *tinja*), atd.

Pravopisná změna kmenu gui, gue ► g

<i>distinguir</i> „rozlišit“ → 1.os.sg. distingo → disting+a	
distinga	distingamos
distingas	distingais
distinga	distingam

Takto se časují v konjunktivu také slovesa¹⁴¹: *erguer* „vztyčit“ (1.os.sg. ► *erga*), *extinguir* „uhasit“ (1.os.sg. ► *extinga*), *soerguer* „vztyčit“ (1.os.sg. ► *soerga*).

Přízvuk u sloves s kmenovými dvojhláskami

U sloves, kde mají kmenové dvojhlásky přízvuk na první samohlásce, se tento přízvuk zachovává na stejném místě i v konjunktivním tvaru přítomného času: *desmaiar* „omdlít“, *ensaiar* „zkoušet“, *causar* „zapříčinit“, *cuidar* „opatrovat, pečovat“, *apoiar* „podporovat“

<i>desmaiar</i> „omdlít“ → 1.os.sg. desmaio → desmai+e	
desmaie	desmaiemos
desmaies	desmaieis
desmaie	desmaiem

Slovesa, která mají přízvuk (označen graficky) na první samohlásce dvojhlásky, si tento přízvuk zachovávají také v konjunktivních tvarech přítomného času. Jde o slovesa jako *enraizar* „zakořenit, zapustit kořeny“, *saudar* „zdravit“, *ajuizar* „soudit“, *arruinar* „ničit“, *europaizar* „poevropštit“, *reunir* „sejít se“ a *proibir* „zakázat“. Časování konjunktivu přítomného času u těchto sloves je pak následující:

<i>enraizar</i> „zakořenit“ → 1.os.sg. enraízo→enraíz+e	
enraíze	enraizemos
enraízes	enraizeis
enraíze	enraízem

<i>europaizar</i> „poevropštit“ → 1.os.sg. europeízo →europeíz+e	
europeíze	europeizemos
europeízes	europeizeis
europeíze	europeízem

<i>reunir</i> „sejít se“ → 1.os.sg. reúno→reún+a	
reúna	reunamos
reúnas	reunais
reúna	reúnam

<i>proibir</i> „zakázat“ → 1.os.sg. proíbo→proíb+e	
proíba	proibamos
proíbas	proibais
proíba	proíbam

6.1.1.3. Slovesa nepravidelná

Slovesa nepravidelná v konjunktivním tvaru přítomného času vykazují stejné změny jako v 1. osobě jednotného čísla přítomného času oznamovacího způsobu, ať už jde o změnu pravopisnou nebo flekční. Jejich výčet uvádíme níže:

- Slovesa na *-ear*:

<i>passear</i> „procházet se“ → 1.os.sg. <i>passeio</i> → <i>passei+e</i>	
<i>passeie</i>	<i>passeemos</i>
<i>passeies</i>	<i>passeeis</i>
<i>passeie</i>	<i>passeiem</i>

Podobně se časují slovesa¹⁴²: *alhear* „odcizit“ (1.os.sg. ► *alheie*), *bambolear* „vrávorat“ (1.os.sg. ► *bamboleie*), *basear-se* „zakládat se“ (1.os.sg. ► *baseie-se*), *cear* „večeřet“ (1. os. sg. ► *ceie*), *golpear* „bušit“ (1.os.sg. ► *golpeie*), *homenagear* „vzdát hold“ (1.os.sg. ► *homenageie*), *idear* „načrtnout“ (1.os.sg. ► *ideie*), *lisonjeiar* „lichotit“ (1.os.sg. ► *lisonjeie*), *nomeiar* „jmenovat“ (1.os.sg. ► *nomeie*), *pentear* „česat“ (1.os.sg. ► *penteie*), *recear* „bát se“ (1.os.sg. ► *receie*), *saborear* „ochutnávat“ (1.os.sg. ► *saboreie*), *chatear* „otravovat“ (1.os.sg. ► *chateie*), atd.

- Slovesa na *-iar*:

<i>odiar</i> „nenávidět“ → 1.os.sg. <i>odeio</i> → <i>odei+e</i>	
<i>odeie</i>	<i>odiemos</i>
<i>odeies</i>	<i>odieis</i>
<i>odeie</i>	<i>odeiem</i>

Stejným způsobem se časují slovesa¹⁴²: *ansiar* „toužit“ (1.os.sg. ► *anseie*), *incendiar* „zapálit“ (1.os.sg. ► *incendeie*), *mediar* (1.os.sg. ► *medeie*) „půlit“, *remediar* (1.os.sg. ► *remedeie*) „napravit“.

Pozor! Většina sloves ukončených na *-iar* jsou však pravidelná: „*abreviar*“ zkrátit, *adiar* „odložit“, *afiar* „brousit“, *copiar* „opsat“, *denunciar* „udat“, *depreciar* „opovrhovat“, *desviar* „svést z cesty“, *enviar* „poslat“, *financiar* „financovat“, *apreciar* „ocenit“, *assobiar* „hvízdát“, *caluniar* „pomluvit“, *contrariar* „odporovat“, *confiar* „důvěřovat“, *iniciar* „začít“ a *negociar* „vyjednávat“, atd.

¹⁴² U těchto sloves uvádíme vždy 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního vzoru základního nebo modelového slovesa.

• **Slovesa se změnou kmenové samohlásky v přízvučné slabice**

Slovesa zakončená na *-ir* se změnou *-e-* v *-i-* v přízvučné slabice v 1. os. sg. jsou nepravidelná ve všech osobách konjunktivu přítomného času.

<i>vestir</i> „obléci“ → 1.os.sg. <i>visto</i> → <i>vist+a</i>	
<i>vista</i>	<i>vistamos</i>
<i>vistas</i>	<i>vistais</i>
<i>vista</i>	<i>vistam</i>

Stejným způsobem se časují slovesa¹⁴²: *advertir* „upozornit“ (1.os.sg. ► *advirta*), *competir* „soutěžit“ (1.os.sg. ► *compita*), *conferir* „udělit“ (1.os.sg. ► *confira*), *mentir* „lhát“ (1.os.sg. ► *mintá*), *preferir* „dát přednost“ (1.os.sg. ► *prefira*), *referir* „referovat“ (1.os.sg. ► *refira*), *seguir* „následovat“ (1.os.sg. ► *sigá*), *sentir* „cítit“ (1.os.sg. ► *sinta*), *ferir* „zranit“ (1.os.sg. ► *fira*), *divertir* „bavit se“ (1.os.sg. ► *divirta*), *emergir* „čnit“ (1.os.sg. ► *emirja*), *servir* „sloužit“ (1.os.sg. ► *sirva*), *repetir* „opakovat“ (1.os.sg. ► *repita*), *diferir* „lišit se“ (1.os.sg. ► *difira*), *sugerir* „navrhnout“ (1.os.sg. ► *sugira*), atd.

Slovesa zakončená na *-ir* se změnou *-o-* v *-u* v přízvučné slabice v 1. os. sg. jsou také nepravidelná ve všech osobách konjunktivu přítomného času

<i>cobrir</i> „pokrýt“ → 1.os.sg. <i>cubro</i> → <i>cubr+a</i>	
<i>cubra</i>	<i>cubramos</i>
<i>cubras</i>	<i>cubrais</i>
<i>cubra</i>	<i>cubram</i>

Stejným způsobem se časují¹⁴²: *descobrir* „odhalit“ (1.os.sg. ► *descubra*), *dormir* „spát“ (1.os.sg. ► *durma*), *engolir* „polknout“ (1.os.sg. ► *engula*), *tossir* „kašlat“ (1.os.sg. ► *tussa*), atd.

• **Slovesa s nezměněnou kmenovou samohláskou**

U některých sloves dochází v přítomném čase oznamovacího způsobu ke změně kmenové samohlásky, a to pouze ve 2. a 3.os.sg a 3.os.pl. Jelikož tato nepravidelnost **nepostihuje 1.os. sg.** Časování těchto sloves v konjunktivu přítomného času je pravidelné s tím, že se v konjunktivních tvarech projeví nutně pouze pravopisné změny.

Jde o následující slovesa:

<i>acudir</i> „přijít na pomoc“ → 1.os.sg. <i>acudo</i> → <i>acud+a</i>	
<i>acuda</i>	<i>acudamos</i>
<i>acudas</i>	<i>acudais</i>
<i>acuda</i>	<i>acudam</i>

Stejně se také časují slovesa¹⁴²: *consumir* „spotřebovat“ (1.os.sg. ► *consuma*), *cuspir* „plyvat“ (1.os.sg. ► *cuspa*), *entupir* „plyvat“ (1.os.sg. ► *entupa*), *fugir* „utéci“ (1.os.sg. ► *fuja*), *sacudir* „třást“ (1.os.sg. ► *sacuda*), *subir* „stoupat“ (1.os.sg. ► *suba*), *sumir* „zmi-zet“ (1.os.sg. ► *suma*), atd.

<i>frigir</i> „smažit“ → 1.os.sg. frijo → frij+a	
frija	frijamos
frijas	frijais
frija	frijam

<i>moer</i> „mlít“ → 1.os.sg. moo → mo+a	
moa	moamos
moas	moais
moa	moam

<i>doer</i> „bolet“ → 3.os.sg. doa (defektní)	
-	-
-	-
doa	doam

Stejným způsobem se časují slovesa¹⁴²: *condoer-se* „smilovat se“ (1.os.sg. ► *condoa*), *corroer* „nahlodávat“ (1.os.sg. ► *corroa*), *esmoer* „přežvykovat“ (1.os.sg. ► *esmoa*), *remoer* „přemílat“ (1.os.sg. ► *remoa*), *roer* „hryzat“ (1.os.sg. ► *roa*),

<i>atribuir</i> „přisoudit“ → 1.os.sg. atribuo → atribu+a	
atribua	atribuamos
atribuas	atribuais
atribua	atribuam

Stejným způsobem se časují¹⁴²: *concluir* „uzavřít“ (1.os.sg. ► *conclua*), *contribuir* „při-spět“ (1.os.sg. ► *contribua*), *diminuir* „zmenšit“ (1.os.sg. ► *diminua*), *incluir* „zahrnout“ (1.os.sg. ► *inclua*), *possuir* „vlastnit“ (1.os.sg. ► *possua*), *restituir* „restituovat“ (1.os.sg. ► *restitua*), *substituir* „nahradit“ (1.os.sg. ► *substitua*), *excluir* „vyloučit“ (1.os.sg. ► *exclua*) a *usufruir* „užívat“ (1.os.sg. ► *usufrua*).

<i>construir</i> „postavit“ → 1.os.sg. <i>construo</i> → <i>constru+a</i>	
<i>construa</i>	<i>construamos</i>
<i>construas</i>	<i>construais</i>
<i>construa</i>	<i>construam</i>

• Slovesa ukončena v infinitivu na *-air*

<i>cair</i> „spadnout“ → 1.os.sg. <i>caio</i> → <i>cai+a</i>	
<i>caia</i>	<i>caiamos</i>
<i>caias</i>	<i>caiais</i>
<i>caia</i>	<i>caiam</i>

<i>sair</i> „odejít“ → 1.os.sg. <i>saio</i> → <i>sai+a</i>	
<i>saia</i>	<i>saiamos</i>
<i>saias</i>	<i>saiiais</i>
<i>saia</i>	<i>saiam</i>

Stejným způsobem se časují¹⁴²: *abstrair* „abstrahovat“ (1.os.sg. ► *abstraia*), *atrair* „přítáhnout“ (1.os.sg. ► *atraia*), *extrair* „vytěžit“ (1.os.sg. ► *extraia*), *contrair* „stáhnout“ (1.os.sg. ► *contraia*), *recair* „znovuupadnout do“ (1.os.sg. ► *recaia*), *trair* „zradit“ (1.os.sg. ► *traia*).

• Slovesa se ztrátou *-e* ve 3.os.sg. v indikativu

<i>conduzir</i> → 1.os.sg. <i>conduzo</i> → <i>conduz+a</i>	
<i>conduza</i>	<i>conduzamos</i>
<i>conduzas</i>	<i>conduzais</i>
<i>conduza</i>	<i>conduzam</i>

Stejným způsobem se časují¹⁴²: *aduzir* „uvést“ (1.os.sg. ► *aduzo*), *deduzir* „vyvodit“ (1.os.sg. ► *deduzo*), *introduzir* „uvést“ (1.os.sg. ► *introduzo*), *produzir* „vyrobit“ (1.os.sg. ► *produzo*), *reproduzir* „rozmnožit“ (1.os.sg. ► *reproduzo*), *seduzir* „svést“ (1.os.sg. ► *seduzo*), *traduzir* „přeložit“ (1.os.sg. ► *traduzo*), *jazer* „ležet“ (1.os.sg. ► *jazo*), *adjazer* „setrvat u“ (1.os.sg. ► *adjazo*), *aprazer* „líbit se“ (1.os.sg. ► *aprazo*), *desprazer* „nelíbit se“ (1.os.sg. ► *desprazo*), *comprazer* „vyhovět“ (1.os.sg. ► *comprazo*), atd.

• Slovesa s nepravidelnou 1.os.sg. v indikativu

<i>medir</i> „měřit“ → 1.os.sg. meço → meç+a	
meça	meçamos
meças	meçais
meça	meçam

<i>ouvir</i> „slyšet“ → 1.os.sg. ouço → ouç+a	
ouça/oiça	ouçamos/oiçamos
ouças/oiças	ouçais/oiçais
ouça/oiça	ouçam/oiçam

<i>pedir</i> „žádat“ → 1.os.sg. peço → peç+a	
peça	peçamos
peças	peçais
peça	peçam

<i>valer</i> „mít hodnotu“ → 1.os.sg. valho → valh+a	
valha	valhamos
valhas	valhais
valha	valham

<i>perder</i> „ztratit“ → 1.os.sg. perco → perc+a	
perca	percamos
percas	percais
perca	percam

<i>poder</i> „moci“ → 1.os.sg. posso → poss+a	
possa	possamos
possas	possais
possa	possam

<i>caber</i> „vejít se“ → 1.os.sg. caibo → caib+a	
caiba	caibamos
caibas	caibais
caiba	caibam

Stejně se časují i slovesa odvozená¹⁴²: *ouvir* → *entreouvir* „zaslechnout“ (1.os.sg. ► *entreouça*), *pedir* → *impedir* „zabránit“ (1.os.sg. ► *impeça*), *pedir* → *despedir* „propustit“ (1.os.sg. ► *despeça*), *pedir* → *expedir* „zaslat“ (1.os.sg. ► *expeça*), *valer* → *desvaler* „nepodporovat“ (1.os.sg. ► *desvalha*), *valer* → *equivaler* „rovnat se“ (1.os.sg. ► *equivalha*).

• Slovesa s nepravidelnou 1. os. sg., a 2.a3 os.pl. v indikativu

<i>crer</i> → 1.os.sg. <i>creio</i> → <i>crei+a</i>	
<i>creia</i>	<i>creiamos</i>
<i>creias</i>	<i>creiais</i>
<i>creia</i>	<i>creiam</i>

<i>ler</i> → 1.os.sg. <i>leio</i> → <i>lei+a</i>	
<i>leia</i>	<i>leiamos</i>
<i>leias</i>	<i>leiais</i>
<i>leia</i>	<i>leiam</i>

<i>rir</i> → 1.os.sg. <i>rio</i> → <i>ri+a</i>	
<i>ria</i>	<i>riamos</i>
<i>rias</i>	<i>riais</i>
<i>ria</i>	<i>riam</i>

<i>ver</i> → 1.os.sg. <i>vejo</i> → <i>vej+a</i>	
<i>veja</i>	<i>vejamos</i>
<i>vejas</i>	<i>vejais</i>
<i>veja</i>	<i>vejam</i>

Podle těchto sloves se časují také sloves odvozená¹⁴²: *crer* → *descrer* „nevěřit“ (1.os.sg. ► *descreia*), *ler* → *reler* „znovu číst“ (1.os.sg. ► *releia*), *rir* → *sorrir* „usmívat se“ (1.os.sg. ► *sorria*), *ver* → *antever* „předcházet“ (1.os.sg. ► *anteveja*), *entrever* „zahlédnout“ (1.os.sg. ► *entreveja*), *prever* „předvídat“ (1.os.sg. ► *preveja*), *rever* „znovu vidět“ (1.os.sg. ► *reveja*), *prover* „vybavit, zásobit se“ (1.os.sg. ► *proveja*).

<i>dar</i> „dát“	
<i>dê</i>	<i>demos</i>
<i>dês</i>	<i>deis</i>
<i>dê</i>	<i>dêem</i>

<i>estar</i> „být“	
esteja	estejamos
estejas	estejais
esteja	estejam

<i>haver</i> „být, mít“	
haja	hajamos
hajas	hajais
haja	hajam

<i>ir</i> „jít“	
vá	vamos
vás	vades
vá	vão

• Slovesa s nepravidelnou 1.os.sg.

<i>dizer</i> „řít“	
diga	digamos
digas	digais
diga	digam

Stejně se časují také slovesa¹⁴²: *condizer* „být v souladu“ (1.os.sg. ► *condiga*), *contradizer* „protiřečit“ (1.os.sg. ► *contradiga*), *desdizer* „popřít“ (1.os.sg. ► *desdiga*), *entredizer* „říkat pro sebe“ (1.os.sg. ► *entrediga*), *maldizer* „proklínat“ (1.os.sg. ► *maldiga*), *predizer* „předvídat“ (1.os.sg. ► *prediga*), *redizer* „znovu opakovat“ (1.os.sg. ► *rediga*).

<i>fazer</i> „dělat“	
faça	façamos
faças	façais
faça	façam

Stejně se časují také slovesa: ¹⁴² *desfazer* „rozdělat“ (1.os.sg. ► *desfaça*), *malfazer* „škodit“ (1.os.sg. ► *malfaça*), *perfazer* „obnášet“ (1.os.sg. ► *perfaça*), *refazer* „předělat“ (1.os.sg. ► *refaça*), *satisfazer* „vyhovět“ (1.os.sg. ► *satisfaça*).

<i>trazer</i> „přinést“	
traga	tragamos
tragas	tragais
traga	tragam

• Slovesa, která jsou zcela nepravidelná

<i>querer</i> „chtít“	
queira	queiramos
queiras	queirais
queira	queiram

<i>requerer</i> „žádat“	
requeira	requeiramos
requeiras	requeirais
requeira	requeiram

<i>saber</i> „vědět“	
saiba	saibamos
saibas	saibais
saiba	saibam

<i>pôr</i> „položít“	
ponha	ponhamos
ponhas	ponhais
ponha	ponham

Stejně se časují také slovesa¹⁴² *antepor* „dát před“ (1.os.sg. ► *anteponha*), *apor* „připojit“ (1.os.sg. ► *aponha*), *decompor* „rozložit“ (1.os.sg. ► *decomponha*), *expor* „vyložit“ (1.os.sg. ► *exponha*), *impor* „vnutit“ (1.os.sg. ► *imponha*), *indispor* „rozčilit“ (1.os.sg. ► *indisponha*), *opor* „postavit do cesty“ (1.os.sg. ► *oponha*), *pressupor* „předpokládat“ (1. os.sg. ► *pressuponha*), *repor* „nahradit“ (1.os.sg. ► *reponha*), *sobrepor* „podložit“ (1.os.sg. ► *sobreponha*), *supor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *suponha*), *transpor* „překročit“ (1.os.sg. ► *transponha*).

<i>ser</i> „být“	
seja	sejamos
sejas	sejais
seja	sejam

<i>ter</i> „mít“	
tenha	tenhamos
tenhas	tenhais
tenha	tenham

Podle slovesa *ter se* v konjunktivu časují také slovesa¹⁴²: *abster-se* „zdržet se“ (1.os.sg. ► *abstenha-me*), *conter* „obsahovat“ (1.os.sg. ► *contenha*), *deter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *detenha*), *entreter* „bavit“ (1.os.sg. ► *entretenha*), *manter* „udržet“ (1.os.sg. ► *mantenha*), *obter* „získat“ (1.os.sg. ► *obtenha*), *reter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *retenha*), *suster* „podepřít“ (1.os.sg. ► *sustenha*), atd.

<i>vir</i> „přijít“	
venha	venhamos
venhas	venhais
venha	venham

Podle tohoto vzoru se časují také slovesa¹⁴²: *advir* „přihodit se“ (1.os.sg. ► *advenha*), *contravir* „odvětit, porušit“ (1.os.sg. ► *contravenha*), *intervir* „zasáhnout“ (1.os.sg. ► *intervenha*), *provir* „pocházet“ (1.os.sg. ► *provenha*).

6.1.2. Sémantický rozbor konjunktivu přítomného času

6.1.2.1. Typ větně nekongruenční

V typu větně nekongruenčním je konjunktivu přítomného času použito:

- ve významu imperativu (věta nemá podmět):

Trabalhem! „Pracujte!“
Está quieto, Rui! „Uklidni se, Rui!“

- ve významu upozornění či přivolání pozornosti:

Saiba o leitor. „Informujeme čtenáře ...“

Veja-se a página núm. 332. „Viz strana 332.“
Observe-se... „Podotkněme“.

- ve významu přání:
Bons olhos te vejamos! „Chraň tě Bůh!“
Viva Pedro! „Ať žije Pedro!“
Possas tu terminar tudo a tempo. „Kéž dokončíš vše včas.“
Haja chocolates em casa e estou feliz. „Bude doma čokoláda a nebude mi nic chybět.“
Passe bem. „Mějte se hezky.“ ;
- ve významu poděkování:¹⁴³
Bem haja! „Děkuji.“ (regionálně)

6.1.2.2. Typ větně kongruenční

Konjunktiv přítomného času se v typu větně kongruenčním objevuje zejména v přacích a zvolacích větách uvozených výrazy jako: *oxalá*, *Deus queira que*, *tomara*, *pudera*. Zatímco ve větně nekongruenčním typu má konjunktiv modální význam imperativní (tedy apelově přímý), tak v typu větně kongruenčním má konjunktiv modální význam deziderativní. To znamená, že „charakterizuje děj predikátoru jako předmět neapelově orientované vůle.“¹⁴⁴ Použití konjunktivu přítomného času se tedy vztahuje na:

- **věty přací**, v nichž se používá konjunktivu přítomného času pro vyjádření splnitelného přání, tedy ve faktibilním významu, protože vyjadřuje potencionálnost s otevřenou možností realizace.

Oxalá corra tudo bem. „Kéž/ať vše dobře dopadne!“
Tomara que não chova. „Kéž nebude pršet! /Hlavně ať neprší!“
Deus queira que não seja nada de grave. „Kéž/jen ať to není nic vážného.“
Quem me dera que tenhas razão. „Kéž máš pravdu!“

- **věty hlavní** vyjadřující **non-reálný** děj s potencionální otevřenou možností realizace. V nich lze použít jak indikativu, tak konjunktivu či infinitivu. Použití modusu závisí na výběru a syntaktickém (lineárním) uspořádání lexikálních prostředků. Pro vyjádření non-reálného děje s možnou realizací existují 4 konstrukce:

1. *ser capaz+infinitiv*

É capaz de *ir trabalhar* hoje à tarde.

¹⁴³ Tento příklad byl již uveden v kapitole 6. Jiný příklad pro poděkování s konjunktivem již neexistuje.

¹⁴⁴ Zavadil, Čermák (2010:252).

2. *se calhar*+*indikativ*

Se calhar vai trabalhar hoje à tarde

3. *indikativ* + *talvez*:

Ele vai trabalhar, talvez, hoje à tarde

4. *talvez* + *konjunktiv*

Talvez ele vá trabalhar hoje à tarde.

- věty zvolací:

Que Deus te ajude! „Bůh ti pomáhej.“

- **věty nepřímého rozkazu**, které mohou být použity s podmínkem, který je však od slovesa oddělen obligatorně uvozovací spojkou *que*:¹⁴⁵

Eles que não digam nada! „Oni ať nic neříkají.“

6.1.2.3. Typ souvětňě kongruenční

Použití souvětňě kongruenční se odvíjí od sémantické i syntaktické závislosti věty vedlejší na větě hlavní. Přítomnost konjunktivu ve **vedlejších větách obsahových** (podmětných a předmětných), které jsou uvozeny spojkou *que*, je dána modálním významem slovesa věty hlavní, proto se tato souvětí nazývají **přímo modální**. Čas konjunktivního tvaru je vždy podmíněn časem slovesa ve větě hlavní.

Pokud je sloveso věty hlavní v přítomném či budoucím čase, pak ve větě vedlejší figuruje konjunktiv přítomného času, který vyjadřuje vzhledem k větě hlavní současnost či následnost a vyjadřuje následující modální významy:

1. přání, vůli, očekávání (tj. slovesa s modálním významem volním);
2. zákaz, žádost, povolení (tj. slovesa direktivní);
3. souhlas, omluvu, návrh, doporučení;
4. nutnost (tj. výrazy a slovesa nutnostní);
5. lítost, zármutek, údiv, překvapení, radost, obavu (tj. slovesa s modálním významem hodnotícím);
6. možnost a nemožnost (tj. výrazy a slovesa s modálním významem možnostním);
7. pochybnost, nejistotu (tj. výrazy s modálním významem dubitativním);
8. pravděpodobnost (tj. výrazy s modálním významem probabilitativním);
9. domněnku (nebo názorové sloveso) v záporu nebo v otázce.

¹⁴⁵ Gramática do Português I (2013:534).

věta hlavní	věta vedlejší substantivní
PŘÍTOMNÝ ČAS / BUDOUCÍ ČAS IMPERATIV	KONJUNKTIV PŘÍTOMNÉHO ČASU vztah současnosti či následnosti k větě hlavní

1. přání, vůle, očekávání, (modální význam volní či přací):

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui quer/deseja</i> „Rui chce/ si přeje,	<i>que a Matilde lhe dê um beijo.</i> , aby ho Matylida políbila .“

2. zákaz, žádost, povolení (slovesa s modálním významem žádacím):

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Pedro pede</i> „Petr žádá,	<i>que o diretor o receba.</i> aby ho ředitel přijal .“

3. souhlas, omluva, návrh, doporučení (slovesa s modálním významem volním vyjadřujícím vůli pojatou subjektivně (doporučovat, navrhopvat):

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui sugere/aconselha</i> „Rui navrhuje/doporučuje,	<i>que a Sara vá ao médico.</i> aby si Sára zašla k lékaři.“

4. nutnost, důležitost, potřeba anebo také vhodnost (výrazy a slovesa vyjadřující modální význam volní s významem vůle objektivní):

věta hlavní	věta vedlejší
<i>É necessário/preciso/importante</i> „Je nutné/důležité	<i>que a Matilde vá ao médico.</i> aby si zašla Matylida k lékaři.“

5. lítost, zármutek, údiv, překvapení, radost, obava (slovesa s modálním významem hodnotícím):

věta hlavní	věta vedlejší
<i>É pena</i> „Je škoda,	<i>que não estejas aqui conosco.</i> že tady nejsi s námi.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Agrada-me/É bom</i> „Těší mě/To je dobře,	<i>que estejas aqui conosco.</i> že jsi tady s námi.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Receio/admira-me</i> „Obávám se/udivuje mne,	<i>que o banco esteja fechado.</i> že je banka zavřená.“

6. možnost, nemožnost (výrazy a slovesa s modálním významem možnostním - potencionálním):

věta hlavní	věta vedlejší
É possível/impossível „Je možné/není možné,	<i>que não venha.</i> že nepřijde.“

7. pochybnost, nejistota (výrazy s modálním významem dubitativním):

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Duvido /não é certo/não tenho a certeza</i> „Pochybuji (není jisté/nejsem si jist),	<i>que venha.</i> že přijde.“

Výrazy dubitativní povahy vyskytující se v hlavní větě v záporném tvaru nebo v opačném významu: *ser certo* „být jisté“, *ter a certeza* „být si jist“, *não duvidar* „nepochybovat“, *ser evidente* „být jasné“, *ser inegável* „být nepopiratelné“, *não haver dúvida* „nebýt pochyb o čem“, *atd.* vyžadují použití indikativu ve větě vedlejší.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não duvido/É certo</i> „Nepochybuji/je jisté,	<i>que o banco está aberto.</i> že je banka otevřená.“

8. pravděpodobnost (výrazy s modálním významem probabilitativním)

věta hlavní	věta vedlejší
É provável/improvável „Je (ne)pravděpodobné,	<i>que venha.</i> že přijde.“

9. domněnka (názorové sloveso) v záporu:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não acho</i> „Nemyslím si,	<i>que o banco esteja aberto.</i> že je otevřená banka.“

Konjunktiv se může fakultativně vyskytovat po slovesech *achar, crer, julgar, pensar* ve větě vedlejší, která vystihuje dubitativní povahu děje:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Penso que</i> „Myslím,	<i>ele esteja com febre</i> že má teplotu.“

6.1.2.4. Typ souvětně nekongruenční

6.1.2.4.1. Vedlejší věty vztahné

Tento typ použití zahrnuje v sobě mody syntakticky závislé, ale sémanticky nezávislé. Použití modusu ve větě vedlejší tedy nesouvisí s modem věty hlavní tak, jak tomu bylo v předchozím případě. Konjunktiv v nich ale může také sloužit k vyjádření non-reálného významu **ve větách vedlejších vztahných**, kde vyjadřuje otevřenou možnost realizace, přání, vůle, žádané vlastnosti, apod. Často jsou tyto věty vedlejší uvozeny vztahným zájmenem *que, o que, quem, cujo*, ale také neurčitými zájmeny *alguém, algo, ninguém, nada*, či neurčitými adverbialními zájmeny *onde* a *como*. V češtině se často v překladu těchto vět objevuje podmiňovací způsob.

Použití indikativu či konjunktivu se odvíjí od povahy antecedenta. Ten může být buď reálný (pak je ve větě vedlejší indikativ) nebo non-reálný (pak je ve větě vedlejší konjunktiv). Čas konjunktivu se odvíjí od věty hlavní. Pokud je slovesný výraz v přítomném či budoucím čase nebo v imperativu, pak ve větě vedlejší se vyskytuje konjunktiv v přítomném čase, který vyjadřuje vzhledem k větě hlavní současnost. Následnost se u adjektivních vět vedlejších s významem non-reálným vyjadřuje konjunktivem futura (viz kapitola 6.6.2.2.).

věta hlavní	věta vedlejší adjektivní
PŘÍTOMNÝ ČAS /BUDOUCÍ ČAS IMPERATIV	KONJUNKTIV PŘÍTOMNÉHO ČASU vztah současnosti k větě hlavní

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Precisamos de uma secretária</i> “Potřebujeme sekretářku ,	<i>que fale bem português.</i> která by mluvila portugalsky.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não está aqui ninguém</i> Není tady nikdo ,	<i>que me responda?</i> kdo by mi odpověděl?

V případě použití určitého členu u podstatného jména ve větě vedlejší je nutné použít indikativu. V českém překladu se pak vyskytuje ve větě vedlejší oznamovací způsob.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Está aqui a senhora</i> Je tady <i>ta paní</i> ,	<i>que fala português?</i> <i>která mluví portugalsky?</i>

6.1.2.4.2. Vedlejší věty adverbialní

Dalším typem vět vedlejších jsou **věty vedlejší okolnostní**. K těmto větám vedlejším patří podle tradičního dělení vedlejší věta okolnostní časová, způsobová, důvodová, účelová, podmínková, přípustková a místní. Moderní klasifikace však počítají s větším počtem adverbialních vět.

V některých případech jsou modální významy v těchto vedlejších větách druhořadé a neodpovídají modálním formám, které tento význam obvykle vyjadřují. Konjunktivní tvar ve vedlejší větě je v přítomném čase v případě, že sloveso věty hlavní je v čase budoucím či přítomném. Může vyjádřit jak vztah následnosti, tak vztah současnosti k větě hlavní.

věta hlavní	věta vedlejší adjektivní
PŘÍTOMNÝ ČAS / BUDOUCÍ ČAS IMPERATIV	KONJUNKTIV PŘÍTOMNÉHO ČASU vztah současnosti či následnosti k větě hlavní

Vedlejší věty adverbialní účelové jsou uvozeny například spojkou *para que*, *a fim de que*, *de modo que* „aby“ a konjunktiv přítomný vyjadřuje děj současný nebo následný k větě hlavní.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Eu digo isto</i> „Já to říkám proto,	<i>para que o saibas/para que o faças.</i> abys to věděl/ abys to udělal. “

Vedlejší věty adverbialní podmínkové se slovesem v konjunktivu přítomného času jsou uvozeny například spojkou *caso*, *desde que* „jestliže, pokud“, *sem que*, *a menos que*, *a não ser que* „pokud ne, aniž, ledaže“, **nikdy** však **se spojkou se** „jestliže“

Sloveso v konjunktivu přítomného času v těchto větách vyjadřuje současnost nebo následnost potenciálního děje s otevřenou možností realizace. Temporální význam faktibilní podmínky je určen většinou kontextově, často je však také dvouznačný.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Telefone-te/telefonar-te-ei/vou telefonar-te</i>	<i>desde que/caso o desejes.</i>
„Já ti zavolám,	pokud/jestliže si to přeješ/budeš přát.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não podes/não poderás ir ao cinema</i>	<i>sem que pagues a entrada.</i>
„Nemůžeš/nebudeš moci jít do kina,	pokud/jestliže nezaplatíš vstupné.“

Pro vyjádření reálného významu se v těchto větách může použít spojky *se* a sloveso v indikativu:

věta hlavní	věta vedlejší → není konjunktiv
<i>Telefone-te/telefonar-te-ei/vou telefonar-te</i> „Zatelefonuji ti,	<i>se o desejas.</i> jestli si to přeješ.“
<i>Podes/ poderás ir ao cinema</i> „Můžeš/budeš moci jít do kina,	<i>se pagas a entrada.</i> jestliže zaplatíš vstupenku.“
<i>Telefona-me</i> „Zatelefonuj mi,	<i>se pretendes falar comigo.</i> jestliže si přeješ se mnou mluvit.“

Konjunktiv přítomného času se nikdy nevyskytuje ve větách vedlejších uvozených spojkou *se*:

věta hlavní	věta vedlejší → není konjunktiv
<i>Telefone-te/telefonar-te-ei/vou telefonar-te</i>	<i>*se o desejes.</i>
<i>Não podes/não poderás ir ao cinema</i>	<i>*se não pagues a entrada.</i>
<i>Telefona-me</i>	<i>*se não seja muito tarde.</i>
<i>Ela não te ouve/ouvirá</i>	<i>*se não grites.</i>

Konjunktiv přítomného času se vyskytuje ve **vedlejších větách adverbálních časových** vyjadřujících bezprostřední předčasnost či následnost, které jsou uvozeny například spojkou *antes que* „než, před tím, než“, *até que* „až, dokud“, *logo que* „jakmile“ a *assim que* „jakmile“¹⁴⁶.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Como/vou comer um pouco de bolo</i>	<i>antes que acabe.</i>
„Vezmu si kousek koláče	dříve , než se sní.“

146 Gramática Activa (1998: 8–9).

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Continuamos/ vamos continuar no trabalho</i>	até que nos dêem novas instruções.
„Budeme pokračovat v práci,	dokud nám nedají nové instrukce.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Telefone-te/vou telefonar-te</i>	logo que me despache. “
„Zavolám ti,	jakmile skončím v práci.“

Konjunktiv přítomného času se vyskytuje také ve **větách vedlejších přípustkových**, které vyjadřují podmínku vylučující výsledek děje věty hlavní. V těchto větách dochází k formalizovanému použití konjunktivu, protože ten ne vždy vyjadřuje non-reálnou podmínku, ale také podmínku faktibilní. Věty vedlejší přípustkové jsou pak nejčastěji uvozeny přípustkovými spojkami: *ainda que*, *embora*, *mesmo que*, *se bem que*, *ainda que*, všechny s významem „ačkoliv, přestože, i kdyby“, nebo *nem que* „ani kdyby“.

věta vedlejší	věta hlavní
Mesmo que/embora/ainda que chova	<i>vamos ao futebol.</i>
„ I když prší,	jdeme/půjdeme na fotbal.“

věta vedlejší	věta hlavní
Se bem que ele não saiba línguas	<i>nunca tem problemas quando viaja.</i>
„ I když neumí cizí jazyky,	nemá při cestování nikdy problém.“

Určité zvláštnosti vykazuje přípustkové spojení **apesar de que**, která se však používá výhradně s infinitivním tvarem:

Apesar de o tempo estar bom, fico em casa. „Přestože je hezky, zůstanu doma.“

V některých slovnících a školských učebnicích se sice zmiňuje nutnost použití konjunktivu po *apesar de que*, nicméně ve skutečnosti je toto použití velmi sporadické:

Somos homens da selva, apesar de que as selvas já nem sequer existem.

„Jsme domorodci, přestože pralesy již téměř neexistují...“

Ve větách vedlejších **způsobových** dochází k důslednému rozlišování dvou modotemperálních funkcí indikativu a konjunktivu. Konjunktiv zde slouží pro vyjádření non-reálného významu s otevřenou potenciální možností realizace, indikativ pak má význam reálný a pouze konstatuje daný stav. Způsobové věty vedlejší jsou uvozeny spojkami *de maneira que*, *de forma que*, *de modo que* a v překladu pak mají dva významy:

„tak, aby“, nebo „tak, že“. V některých klasifikacích vět vedlejších je spojka *de modo que* spojená s konjunktivem považována za spojku účelovou nebo také důsledkovou.

věta hlavní		věta vedlejší + konjunktiv
<i>Ela fala/vai falar/falará em voz alta</i>	de modo que	<i>todos a ouçam bem.</i>
„Ona mluví/bude mluvit nahlas“	tak, aby	„ji všichni slyšeli.“

věta hlavní		věta vedlejší + indikativ
<i>Ela fala/vai falar/falará em voz alta</i>	<i>de modo que</i>	<i>todos a ouvem/ouvirão bem.</i>
„Ona mluví/bude mluvit nahlas“	tak, že	„ji všichni slyší/uslyší.“

6.2. KONJUNKTIV MINULÉHO ČASU

6.2.1. Morfematická struktura

Konjunktiv minulého času (port. *pretérito do conjuntivo*) se tvoří pomocí konjunktivu přítomného času slovesa *ter* nebo *haver*¹⁴⁷ a příčestí minulého významového slovesa (viz kapitola: 5.4.1.1., 5.4.1.2., 5.4.1.3.).

TENHA + příčestí	TENHAMOS + příčestí
TENHAS + příčestí	TENHAIS + příčestí
TENHA + příčestí	TENHAM + příčestí

6.2.2. Sémantický rozbor konjunktivu minulého času

Konjunktiv minulého času se vyskytuje ve všech typech modálních vět, kromě typu větně nekongruenčního. Z hlediska vidového se u něj ztrácí rys atéličnosti. Minulý čas složený v konjunktivu vyjadřuje děje dokonavé, které se uskutečnily před dějem věty první, jejíž sloveso je v přítomném nebo budoucím čase nebo v imperativu.

6.2.2.1. Typ větně kongruenční

V **typu větně kongruenčním** se vyskytuje konjunktiv minulého času v pracích větách uvozených výrazem: *oxalá, talvez*. V tomto případě má konjunktiv význam non-reálný s otevřenou potenciální možností v blízké minulosti.

Oxalá tenha tido essa sorte! „Kéž měl štěstí“,
Deus queira que ela não tenha fugido». „Kéž neutekla.“

Také může mít význam potenciaální možnosti v blízké minulosti:

Talvez tenha caído mal. „Asi špatně dopadl.“

6.2.2.2. Typ souvětně kongruenční

V **typu souvětně kongruenčním (souvětí přímo modální)** se konjunktivu minulého času používá pro vyjádření předčasnosti děje věty vedlejší vzhledem k větě hlavní. Zatímco minulý složený čas má v indikativu imperfektní a repetitivní povahu, v konjunktivu vyjadřuje perfektní děj, který časově předchází ději věty hlavní, jejíž sloveso může být v přítomném či budoucím čase, popřípadě v imperativu.

¹⁴⁷ Pomocné sloveso *haver* se vyskytuje v současné portugalštině spíše sporadicky. Bylo obvyklejší v minulém století, především pak v portugalštině brazilské.

věta hlavní	věta vedlejší
PŘÍTOMNÝ ČAS	KONJUNKTIV MINULÉHO ČASU
<i>temporální význam: přítomný</i>	temporální význam: pretéritní vidový význam: perfektní vztah k VH: předčasnost

Nejčastější výskyt konjunktivu minulého času byl zaznamenán tam, kde se v hlavní větě nacházejí výrazy s modálním významem avaliativním (hodnotícím), potenciálním, dubitativním a probabilitativním:

- **Avaliativní (hodnotící) výrazy ve VH:**

věta hlavní	věta vedlejší
É pena/ <i>Lamento/Tenho pena</i> „Je škoda/Je mi líto/ Mrzí mě,	<i>que não tenhas estado aqui conosco.</i> že jsi tady nebyla s námi.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Agrada-me/É bom</i> „Těší mě/ To je dobře,	<i>que tenhas feito todos os exames.</i> že jsi složila všechny zkoušky.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Receio/Admira-me</i> „Obávám se/Divím se,	<i>que se tenha perdido na cidade</i> že ve městě zabloudil .“

- **Dubitativní a potencionální výrazy ve VH:**

věta hlavní	věta vedlejší
É possível/ É impossível/ <i>Duvido</i> „Je možné/Je nemožné/Pochybuji	<i>que tenha perdido o autocarro.</i> že zmeškal autobus.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não é certo/não tenho a certeza</i> „Není jisté/nejsem si jist,	<i>que tenha passado no exame.</i> že/ jestli udělal zkoušku.“

- **Výrazy s modálním významem probabilitativním ve VH:**

věta hlavní	věta vedlejší
É provável/improvável „Je pravděpodobné/nepravděpodobné,	<i>que tenha fugido ao estrangeiro.</i> že utekl do zahraničí.“

- Výrazy *esperar* a *pedir desculpa* ve VH.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui espera</i> „Rui doufá,	<i>que a Matilde já se tenha despachado do trabalho.</i> že Matylda již skončila v práci.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui pede desculpa à professora</i> „Rui se omluvá paní učitelce,	<i>que não tenha feito os trabalhos de casa.</i> že neudělal domácí úkoly.“

- Domněnka či názorové sloveso v záporu v VH.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não acho</i> „Nemyslím si,	<i>que o banco tenha estado aberto a essa hora.</i> že v tu dobu byla otevřená banka.“

Modotemporální funkce konjunktivu se může sporadicky vyskytnout i po slovesech *pensar, julgar, crer, achar*. V tom případě konjunktiv vystihuje dubitativní povahu minulého děje: *Penso que ele tenha estado com febre* „Myslím, že měla teplotu.“

6.2.2.2.1. Futurální význam konjunktivu minulého

Slovesa **direktivní** s modálním významem žadacím a některá slovesa **volitivní** s modálním významem volním či přacím, či některé výrazy **nutnostní** v hlavní větě téměř vylučují použití konjunktivu minulého času ve větě vedlejší. Pokud se vyskytuje, pak má kuriózně temporální význam budoucí, odvoditelný však od jednotlivých významů, z nichž se tato konstrukce skládá. V tom případě ale rodilí mluvčí upřednostňují použití konjunktivu přítomného času.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui quer/deseja/pede</i> „Rui chce/ si přeje,/žádá	<i>que a Matilde tenha feito/faça o trabalho até às oito.</i> aby Matylda měla hotovou/udělala tu práci do osmé hodiny.“

Věta hlavní	věta vedlejší
<i>É necessário/preciso/importante</i> „Je nutné/důležité	<i>que tenhas terminado/termines o relatório até às nove horas.</i> abys měl hotovou/dokončil zprávu do devíti hodin.“

6.2.2.3. Typ souvětně nekongruenční

6.2.2.3.1. Vedlejší věty vztažné

Použití konjunktivu minulého času ve **větech vedlejších vztažných** se odvíjí od vyjádření možnosti realizace, přání, vůle nebo žádané vlastnosti non-reálné v minulosti, přičemž sloveso věty hlavní je v některém z minulých časů. Věta vedlejší má vzhledem k větě hlavní vztah předčasný.

věta hlavní	věta vedlejší adjektivní
PŘÍTOMNÝ ČAS /BUDOUCÍ ČAS IMPERATIV	KONJUNKTIV MINULÉHO ČASU temporální význam: pretéritní vid: dokonavý vztah k VH: předčasnost

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Estamos à procura de uma pessoa</i> „Hledáme někoho ,	<i>que tenha visto</i> o acidente. kdo viděl tu nehodu?“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não está aqui ninguém</i> „Není tady nikdo ,	<i>que tenha estado na conferência?</i> kdo byl na konferenci? “

V případě reálného referenta se použije u antecedenta určitého členu u podstatného jména a ve větě vedlejší indikativu. V českém překladu se pak vyskytuje ve větě vedlejší oznamovací způsob.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Está aqui a senhora</i> „Je tady ta paní ,	<i>que queria falar consigo, sr. Pereira.</i> která s vámi chtěla mluvit, pane Pereiro. “

6.2.2.3.2. Vedlejší věty adverbiální

Konjunktiv minulého času ve **větech vedlejších okolnostních** vyjadřuje minulou okolnost, která časově předchází ději věty hlavní, který je vyjádřen slovesným výrazem v přítomném či budoucím čase, popř. v imperativu.

věta hlavní	věta vedlejší adverbiální
PŘÍTOMNÝ ČAS /BUDOUCÍ ČAS IMPERATIV	KONJUNKTIV MINULÉHO ČASU temporální význam: pretéritní vid: perfektní vztah k VH: předčasnost

Vedlejší věty adverbiální podmínkové mají sloveso v konjunktivním tvaru minulého času v případě, že je jím vyjádřena podmínka splněná či nesplněná v minulosti, která ovlivňuje děj věty hlavní. Nejčastěji jsou tyto věty uvozeny spojkami *caso*, *desde que*, *sem que*.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Eu vou/irei contigo</i>	<i>caso/desde que já me tenhas pago o bilhete.</i>
„Já jedu/pojedu s tebou,	pokud jsi mi již zaplatil lístek.“
věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não podes dizer se filme é bom ou mau</i>	<i>sem que o tenhas visto ainda.</i>
„Nemůžeš/nebudeš moci říct, jestli ten film je dobrý nebo špatný,	pokud jsi ho ještě neviděl.“

Po spojce **se** „jestliže“ se ve větách příslovečných podmínkových konjunktivu minulého času nepoužívá.

věta hlavní	věta vedlejší není konjunktiv
<i>Eu vou/irei contigo</i>	*<i>se já me tenhas pago o bilhete.</i>
<i>Não podes dizer se filme é bom ou mau</i>	*<i>se não o tenhas visto ainda.</i>
<i>Ele não sabe nada</i>	*<i>se não lhe tenhas dito tudo.</i>
<i>O avô não te ouve/ouvirá</i>	*<i>se não lhe tenhas posto o aparelho no ouvido.</i>

Pro vyjádření reálné podmínky uskutečněné v minulosti slouží ve větách uvozených spojkou **se** indikativ:

věta hlavní	věta vedlejší není konjunktiv
<i>Eu vou/irei contigo</i>	<i>se já me pagaste o bilhete.</i>
<i>Não podes dizer se filme é bom ou mau</i>	<i>se não o viste ainda.</i>
<i>Ele não sabe nada</i>	<i>se não lhe disseste tudo.</i>
<i>O avô não te ouve/ouvirá</i>	<i>se não lhe puseste o aparelho no ouvido.</i>

Ve větách vedlejších přípustkových dochází stejně jako v přítomném čase (viz kapitola 6.1.2.4.2) k formalizovanému použití konjunktivu minulého času, který vyjadřuje jak přípustku reálnou tak přípustku non-reálnou vylučující uskutečnění děje věty hlavní. Pro připomenutí uvádíme nejčastěji používané přípustkové spojky: *ainda que*, *embora*, *mesmo que*, *se bem que*, přičemž všechny mají význam „ačkoliv, přestože, i kdyby“, nebo *nem que* „ani kdyby“.

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Mesmo que tenha chovido</i>	<i>vamos treinar o futebol.</i>
„I když pršelo,	jdeme/půjdeme trénovat fotbal.“

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Embora tenha ganho muito dinheiro</i>	<i>não posso emprestar-te nada.</i>
„I když jsem vydělal hodně peněz,	nemohu ti žádné půjčit.“

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Ainda que o tenha prometido</i>	<i>ela não nos ajuda/não vai ajudar-nos nada.</i>
„I když to slíbila,	nepomáhá/nepomůže nám vůbec.“

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Se bem que não tenha aprendido línguas</i>	<i>nunca tem problemas quando viaja.</i>
„I když se nenaučil cizí jazyky,	nemá při cestování nikdy problém.“

6.2.2.3.3. Futurální význam konjunktivu minulého času

Vedlejší věty adverbialní časové se slovesem v konjunktivním tvaru minulého času mají temporální význam futurální a vyjadřují děje, které jsou považovány za dokonané v budoucnosti.

věta hlavní	věta vedlejší adverbialní
PŘÍTOMNÝ ČAS /BUDOUCÍ ČAS IMPERATIV	KONJUNKTIV MINULÉHO ČASU temporální význam: budoucí vid: perfektní vztah k VH: následnost

Tomuto významu také odpovídá futurální povaha časových spojek: *antes que* „než, před tím, než“, *até que* „až, dokud“, *logo que* „jakmile“, *assim que* „jakmile“. V tomto případě je možné použít také konjunktivu přítomného času.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Como/vou comer um pouco de bolo</i>	<i>antes que se tenha acabado/se acabe.</i>
“Vezmu si kousek koláče	dříve, než bude sněžený/se sní.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Continuamos/ vamos continuar no trabalho</i>	até que tenham terminado/terminem <i>o novo projecto.</i>
“Budeme pokračovat v práci,	dokud nebudou mít hotový/neukončí nový projekt.“

6.3. KONJUNKTIV IMPERFEKTA

6.3.1. Morfematická struktura

6.3.1.1. Slovesa pravidelná

Konjunktiv imperfekta (port. *imperfeto do conjuntivo*) se v portugalštině tvoří z tvaru ve 3. os. množného čísla minulého času jednoduchého, a to nahrazením jeho koncovek *-aram, -eram, -iram* příslušnými koncovkami uvedenými níže v tabulkách.

1. konjugační třída

slovesa ukončená na <i>-ar</i> .				
-asse	-ássemos	<i>falar</i> „mluvit“ <i>fal(aram)</i>	falasse	falássemos
-asses	-ásseis		falasses	falásseis
-asse	-assem	„mluvili“	falasse	falassem

2. konjugační třída

slovesa ukončená na <i>-er</i> .				
-esse	-êsemos/ éssemos	<i>escrever</i> „psát“ <i>escrev(eram)</i>	escrevesse	escrevêssemos
-esses	-êsseis/ésseis		escrevesseis	escrevêsseis
-esse	-essem	„psali“	escrevesse	escrevessem

U slovesných tvarů druhé konjugační třídy v 1. a 2. os. sg. a pl. u pravidelných sloves převažuje použití cirkumflexního přízvuku: **comêssemos**, **devêssemos**, u nepravidelných sloves pak dochází k otevření přízvukné samohlásky a k užití přízvuku ostrého: (**fizêssemos**, **quisêssemos**, **coubêssemos**, **pusessemos**, **tivêssemos**).

3. konjugační třída

slovesa ukončená na <i>-ir</i> .				
-isse	-íssemos	<i>partir</i> „odejít“ <i>part(iram)</i>	partisse	partíssemos
-isses	-ísseis		partisses	partísseis
-isse	-issem	„odešli“	partisse	partissem

6.3.1.2. Slovesa nepravidelná

Slovesa s nepravidelným časem minulým mají ve tvarech konjunktivu imperfekta lexemický základ 3.os.pl. jednoduchého času minulého, jehož koncovky (-*aram*, -*eram*, -*iram*) jsou nahrazeny příslušnými koncovkami pro imperfektum konjunktivu. Tyto však vždy neodpovídají kmenové infinitivní samohlásce. Tak například sloveso *dar* má v minulém čase jednoduchém tvar 3.os.pl. *deram*, proto bude přijímat koncovky -*esse*, -*esses*, -*esse*, -*éssemos*, -*ésseis*, -*essem*.¹⁴⁸ Připomeňme, že jde o následující slovesa: *caber* „vejít se“, *poder* „moci“, *ver* „vidět“, *dar* „dát“, *estar* „být“, *haver* „být, mít“, *ir* „jít“, *dizer* „říci“, *fazer* „dělat“, *trazer* „přinést“, *querer* „chtít“, *saber* „vědět“, *pôr* „klást, položit“, *ser* „být“, *ter* „mít“, *vir* „přijít“.

caber „vejít se“ ► 3.os.pl P.P.S.¹⁴⁹ <i>couberam</i> → coub+esse	
coubesse	coubéssemos
coubesses	coubésseis
coubesse	coubessem

Podobně se časují: *descaber* „být nevhodný“.

poder „moci“ ► 3.os.pl P.P.S. <i>puderam</i> → pud+esse	
pudesse	pudéssemos
pudesses	pudésseis
pudesse	pudessem

ver „vidět“ ► 3.os.pl P.P.S. <i>viram</i> → v+isse	
visse	vissemos
visses	visseis
visse	vissem

Připomeňme jen, že slovesa *prover* „vybavit, zásobit“ a *desprover* „zbavit“ jsou v jednoduchém čase minulém oznamovacího způsobu, a tudíž i v konjunktivu imperfekta,

148 Prakticky lze vytvořit tvar konjunktivu imperfekta u pravidelných i nepravidelných sloves tak, že část koncovky 3.os.pl. jednoduchého času minulého -*ram* nahradíme částí koncovky imperfektního konjunktivu -*sse*. Tento způsob je z hlediska praktického gramaticky správný. Pro účely obecnějšího výkladu však volíme postup nahrazování celých koncovek, který považujeme z hlediska jazykovědného za systematictější.

149 PPS-zkratka pro pretérito perfeito simples (jednoduchý čas minulý).

pravidelná: *(des)provesse, (des)provesses, (des)provesse, (des)provêssemos, (des)provêsseis, (des)provessem.*

dar „dát“ ► 3.os.pl P.P.S. <u>deram</u> → d+ <u>esse</u>	
desse	déssemos
desses	désseis
desse	dessem

haver „být“ ► 3.os.pl P.P.S. <u>houveram</u> → houv+ <u>esse</u>	
houvesse	houvéssemos
houveses	houvésseis
houvesse	houvessem

ir „jít“ a ser „být“ ► 3.os.pl P.P.S. <u>foram</u> (koncovka <i>-oram</i> je nahrazena atypickými koncovkami konjunktivu imperfekta <i>-osse, -osses, -osse, -ôssemos, ôsseis, ossem</i>)	
fosse	fôssemos
fosses	fôsseis
fosse	fossem

estar „být“ ► 3.os.pl P.P.S. <u>estiveram</u> → estiv+ <u>esse</u>	
estivesse	estivéssemos
estivesses	estivésseis
estivesse	estivessem

dizer „říci“ ► 3.os.pl P.P.S. <u>disseram</u> → diss+ <u>esse</u>	
dissesse	disséssemos
dissesses	dissésseis
dissesse	dissessem

Stejně se časují v konjunktivu imperfekta slovesa odvozená od *dizer*¹⁵⁰: *condizer* (1.os. sg. ► *condisseyse*), *contradizer* „protiředit“ (1.os.sg. ► *contradisseyse*), *desdizer* „popřít“ (1.os.sg. ► *desdisseyse*), *entredizer* „říkat pro sebe“ (1.os.sg. ► *entredisseyse*), *maldizer* „proklínat“ (1.os.sg. ► *maldisseyse*), *predizer* „předvídat“ (1.os.sg. ► *predisseyse*), *redizer* „znovu opakovat“ (1.os.sg. ► *redisseyse*), atd.

fazer „dělat“ ► 3.os.pl P.P.S. <i>fizeram</i> → fiz+esse	
fizesse	fizéssemos
fizesses	fizésseis
fizesse	fizessem

Stejně se časují v konjunktivu imperfekta take odvozená slovesa¹⁵¹: *desfazer* „rozdělat“ (1.os.sg. ► *desfizesse*), *malfazer* „škodit“ (1.os.sg. ► *malfizesse*), *perfazer* „obnášet“ (1. os. sg. ► *perfizesse*), *refazer* „předělat“ (1.os.sg. ► *refizesse*), *satisfazer* „vyhovět“ (1.os.sg. ► *satisfizesse*), atd.

trazer „přinést“ ► 3.os.pl P.P.S. <i>trouzeram</i> → troux+esse	
trouxe	trouxéssemos
trouxe	trouxésseis
trouxe	trouxe

querer „chtít“ ► 3.os.pl P.P.S. <i>quiseram</i> → quis+esse	
quisesse	quiséssemos
quisesses	quisésseis
quisesse	quisessem

Sloveso *requerer* „žádat“ je slovesem pravidelným v minulém čase. Proto i jeho konjunktivní tvar bude pravidelný: *requeresse*, *requeresses*, *requeresses*, *requeréssemos*, *requerésseis*, *requeressem*.

150 U těchto sloves uvádíme vždy jen tvar v 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního vzoru základního slovesa.

151 Viz poznámka 150.

saber „vědět“ -► 3.os.pl P.P.S. <u>souberam</u> → soub+esse	
soubesse	soubéssemos
soubesses	soubésseis
soubesse	soubessem

pôr „položít, klást“ -► 3.os.pl P.P.S. <u>puseram</u> → pus+esse	
puisse	puséssemos
pusses	pusésseis
puisse	pusessem

Stejně se časují také slovesa:¹⁵² *antepor* „dát přednost“ (1.os.sg. ► *antepuisse*), *apor* „připojit“ (1.os.sg. ► *apuisse*), *decompor* „rozložit“ (1.os.sg. ► *decompuisse*), *expor* „vyložit“ (1.os.sg. ► *expuisse*), *impor* „vnutit“ (1.os.sg. ► *impuisse*), *indispor* „rozčilit“ (1.os.sg. ► *indispuisse*), *opor* „postavit do cesty“ (1.os.sg. ► *opuisse*), *pressupor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *pressupuisse*), *repor* „nahradit“ (1.os.sg. ► *repuisse*), *sobrepor* „položít na sebe“ (1.os.sg. ► *sobrepuisse*), *supor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *supuisse*), *transpor* „překročit“ (1.os.sg. ► *transpuisse*).

ter „mít“ -► 3.os.pl P.P.S. <u>tiveram</u> → tiv+esse	
tivesse	tivéssemos
tivesses	tivésseis
tivesse	tivessem

Stejně se časují také slovesa *abster-se* „zdržet se“ (1.os.sg. ► *abstivesse*), *conter* „obsahovat“ (1.os.sg. ► *contivesse*), *deter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *detivesse*), *entreter* „bavit“ (1.os.sg. ► *entretivesse*), *manter* „udržet“ (1.os.sg. ► *mantivesse*), *obter* „získat“ (1.os.sg. ► *obtivesse*), *reter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *retivesse*), *suster* „podepřít“ (1.os.sg. ► *sustivesse*).

¹⁵² U těchto sloves uvádíme vždy jen tvar v 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního vzoru základního slovesa.

vir „přijít“ -► 3.os.pl P.P.S. <u>vieram</u> → vi+esse	
viesse	viéssemos
viesses	viésseis
viesse	viessem

Stejně se časují také slovesa:¹⁵³ *advir* „přihodit se“ (1.os.sg. ► *adviesse*), *contravir* „odvětit, porušit“ (1.os.sg. ► *contraviesse*), *intervir* „zasáhnout“ (1.os.sg. ► *interviesse*), *provir* „pocházet“ (1.os.sg. ► *proviesse*).

Pro srovnání uvádíme tvary sloves **ver a vir** v konjunktivním tvaru imperfekta.

vir z tvaru vieram (zachováno <i>ie</i>)		ver z tvaru viram (vzoru <i>ouvir - ouvisse</i>)	
viesse	viéssemos	visse	vissemos
viesses	viésseis	visses	visseis
viesse	viessem	visse	vissem

6.3.2. Sémantický rozbor konjunktivu imperfekta

6.3.2.1 Typ větně kongruenční

Konjunktiv imperfektního času v typu větně kongruenčním se objevuje zejména v přá-
cích a zvolacích větách uvozených výrazy s modálním významem deiziderativním jako:
oxalá, talvez, Deus queira que, tomara, pudera.

Ve větách přá-
cích, v nichž se používá konjunktivu imperfekta pro vyjádření nesplni-
itelného přání v přítomnosti, může mít konjunktiv význam eventuální, kdy charakteri-
zuje non-reálný děj jako děj s neudanou možností realizace, to znamená, že perspektiva
jeho realizace zůstává v oblasti potenciálnosti, v oblasti představ a pravděpodobnost
jeho uskutečnění je, na rozdíl od konjunktivu minulého času (kde je pravděpodobnost
uskutečnění přání větší) téměř nulová, jak dokládají následující příklady:

Os meus pais estão no estrangeiro. Oxalá estivessem cá comigo.

(nulová pravděpodobnost)

„Rodiče jsou v zahraničí. Kéž by tu byli se mnou.“

¹⁵³ U těchto sloves uvádíme vždy jen 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního vzoru základního slovesa.

Věty práci s konjunktivem minulého času vyjadřují tedy přání, jehož uskutečnění je pravděpodobnější, jak dokládá následující kontext:

A ruivão já começou. A Sara saiu muito tarde. (větší pravděpodobnost)
*-Oxalá ela tenha chegado a tempo! – diz o João – A esta hora há pouco trânsito: Talvez tenha conseguido.*¹⁵⁴

„Schůze už začala. Sára ale odešla (na schůzi) moc pozdě.
 -Kéž tam přišla včas! V tuto hodinu je malý provoz. Snad to stihla.“

Ve významu non-reálného děje s potencionální otevřenou možností realizace v minulosti se používá tohoto konjunktivu ve spojení s lexikálním prostředkem *talvez* „snad, asi“.

Ele foi trabalhar, talvez, hoje à tarde.= Talvez ele fosse trabalhar hoje à tarde.
 „On šel asi dnes odpoledne pracovat.“

6.3.2.2. Typ souvětně kongruenční

Použití souvětně kongruenční se přímo odvíjí od modální a časové povahy slovesa věty hlavní. Konjunktiv imperfekta vyjadřuje děj atelický, který probíhá současně s dějem nebo následně po ději věty hlavní, jejíž sloveso je v některém z minulých časů nebo v podmiňovacím způsobu. Ve **vedlejších větách obsahových** (podmětných a předmětných) má však imperfektum konjunktivu temporální význam minulý:

věta hlavní	věta vedlejší
MINULÝ ČAS /PODMIŇOVACÍ ZPŮSOB	KONJUNKTIV IMPERFEKTA
	temporální význam: minulý
	vztah k VH: současnost, následnost

Konjunktiv imperfekta se ve vedlejší větě vyskytuje ve všech případech, jako jeho prezentní protějšek, tedy je-li ve větě hlavní sloveso (6.1.2.3.) vyjadřující zákaz, žádost, povolení (tj. slovesa direktivní), souhlas, omluvu, návrh, doporučení, nutnost (tj. výrazy a slovesa nutnostní), lítost, zármutek, údiv, překvapení, radost, obavu (tj. slovesa s modálním významem hodnotícím), možnost a nemožnost (tj. výrazy a slovesa s modálním významem možnostním), pochybnost, nejistotu (tj. výrazy s modálním významem dubitativním), pravděpodobnost (tj. výrazy s modálním významem probabilitativním), domněnku, názorové sloveso v záporu nebo v otázce, apod. Pro každou situaci uvádíme příklad:

¹⁵⁴ Gramática Activa (1998: 40–44).

- Ve VH je sloveso s modálním významem volným či přacím:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui queria/desejava</i> „Rui chtěl/ přál si	que a Sara <i>lhe desse um beijo.</i> aby mu Sara <i>dala pusu.</i> “

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui esperava</i> „Rui doufal,	<i>que a Diana lhe desse um beijo no dia dos Namorados.</i> že mu Diana dá na Valentýna pusu. “

- Ve VH je sloveso s modálním významem žádacím:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Pedro pediu</i> „Petr požádal,	que o diretor o <i>recebesse.</i> aby ho ředitel přijal. “

- Ve VH je sloveso s modálním významem volným vyjadřujícím vůli pojatou subjektivně:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Tiago sugeriu</i> „Tiago navrhl,	que a Joana <i>tirasse uns dias de folga.</i> aby si Joana vzala pár dnů dovolené.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O César pediu desculpa</i> „César se omluvil,	que não <i>estivesse a prestar atenção.</i> že nedává pozor.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O médico recomendou</i> „Lékař doporučil,	que a Matilde <i>fosse fazer radiografia.</i> aby <i>šla</i> Matylda na rentgen.“

- Slovesa nutnostní s významem vůle objektivní:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Era necessário/preciso/importante</i> „Bylo nutné, důležité	que a Matilde <i>fosse ao médico.</i> aby <i>šla</i> Matylda k lékaři.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Eu precisava</i> „Potřebovala jsem,	que a Matilde <i>fosse buscar o pão.</i> aby <i>zašla</i> Matylda pro chléb.“

- Slovesa s modálním významem hodnotícím:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Era pena</i> „Byla škoda,	<i>que não estivesses ali conosco.</i> že jsi tam nebyla s námi.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Agradou-me/ Era bom</i> „Měl jsem radost, / Bylo dobře,	<i>que estivesses ali conosco.</i> že jsi tam byl s námi.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Receava</i> „Obávala jsem se,	<i>que se perdessem na cidade.</i> že ve městě zabloudí .“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Admirava-me</i> „Divil jsem se,	<i>que falasses mal de mim.</i> že o mně špatně mluvíš .“

- Výrazy a slovesa s modálním významem možnostním – potencionálním:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Era (im) possível</i> „Bylo/Nebylo možné,	<i>que chegasse atrasado.</i> že se opozdí.“

- Výrazy a slovesa s modálním významem dubitativním:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Duvidava</i> „Pochyboval jsem,	<i>que aceitasse o convite.</i> že přijme pozvání.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não era certo/não tinha a certeza</i> „Nebylo jisté/nebyl jsem si jist,	<i>que viesse.</i> jestli přijde .“

Tyto výrazy vyskytující se v hlavní větě a označující jistotu, jako jsou: *ser certo/ ter a certeza* „být si jist“, *não duvidar* „nepochybovat“, *ser evidente* „být jasné“, *ser inegável* „být nepopíratelné“, *não haver dúvida* „nebýt pochyb o čem“ atd., vyžadují použití indikativu ve větě vedlejší.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não duvidava</i> „Nepochyboval jsem,	<i>que viria</i> že přijde.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Era certo/ tinha a certeza</i> „Bylo jisté/ byl jsem si jist,	<i>que iria conosco ao teatro.</i> že s námi půjde do divadla.“

- Výrazy s modálním významem probabilitativním:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Era provável/improvável</i> „Bylo (ne) pravděpodobné	<i>que viesse.</i> že přijde.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Era provável/improvável</i> „Bylo (ne)pravděpodobné ,	<i>que o banco estivesse aberto.</i> že byla banka otevřená.“

- Sloveso vyjadřující domněnku či názor v **záporu**:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não achava</i> „Nemyslela jsem si,	<i>que o banco estivesse aberto.</i> že byla banka otevřená.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não parecia</i> „Nezdálo se,	<i>que estivesse preocupado.</i> že jsi měl starosti.“

6.3.2.3. Typ souvětňě nekongruenční

6.3.2.3.1. Vedlejší věty vztažné

Použití slovesného modusu **ve větách vedlejších vztažných** se odvíjí od povahy antecedenta, stejně jako v předchozích kapitolách (6.1.2.4.1. 6.2.2.3.1). Antecedent může být buď reálný (pak je ve větě vedlejší použito indikativu) nebo non-reálný (pak je sloveso věty vedlejší v konjunktivu).

Pokud je sloveso věty hlavní v některém z minulých časů (kromě minulého času složeného) nebo v kondicionálu a propozice vedlejší věty vztažné vyjadřuje současnost či následnost vzhledem k větě hlavní, pak figuruje ve větě vedlejší konjunktiv imperfekta.

věta hlavní	věta vedlejší adjektivní
MINULÝ ČAS KONDICIONÁL	KONJUNKTIV IMPERFEKTA temporální význam: pretéritní vid: nedokonavý vztah k VH: současnost/následnost

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Precisávamos de uma secretária</i> „Potřebovali bychom/j sme sekretářku,	<i>que soubesse falar português.</i> která by uměla portugalsky.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não estava ali ninguém</i> „Nebyl tam nikdo ,	<i>que estivesse interessado no assunto.</i> kdo by se o to zajímal. “

V případě, že referent antecedenta je reálný/konkrétní, pak je determinován určitým členem a sloveso věty vedlejší je použito v indikativu, stejně jako je tomu v českém překladu:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Estava ali a senhora</i> „Byla tam ta paní ,	<i>que queria falar com o sr. Pereira.</i> která si přála mluvit s panem Pereirou.“

6.3.2.3.2. Vedlejší věty adverbiální

Ve **větech vedlejších okolnostních** se konjunktivu imperfekta používá v případě, že sloveso v hlavní větě je v některém z minulých časů (kromě minulého času složeného), popřípadě v kondicionálu. Vedlejší věta pak vyjadřuje současnost nebo následnost.

věta hlavní	věta vedlejší adverbiální
MINULÝ ČAS KONDICIONÁL	KONJUNKTIV IMPERFEKTA temporální význam: pretéritní vid: nedokonavý vztah k VH: současnost/následnost

- Vedlejší věty adverbiální účelové:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Eu disse-te isso/ telefonei-te</i>	<i>para que o soubesses/ para que te pudesses preparar.</i>
„Já jsem ti to řekl proto,	abys to věděl/ aby ses mohl připravit.“

- Vedlejší věty adverbiální časové:¹⁵⁵

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Decidui afastar-se</i>	<i>antes que fosse expulso.</i>
„Rozhodl se odejít	dříve, než by ho vypověděli ze země.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Continuaram no trabalho</i>	<i>até que lhe dessem novas instruções.</i>
„Pokračovali v práci,	dokud neobdrželi nové instrukce.“

- Vedlejší věty **přípustkové**:

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Mesmo que chovesse</i>	<i>fomos/iríamos ao futebol.</i>
„I když pršelo,	šli jsme/bychom na fotbal.“

¹⁵⁵ U spojky *logo que* v minulém čase se používá indikativního způsobu, který vyjadřuje reálnou propozici (viz : Svobodová “*Sintaxe da Língua Portuguesa*” (2015).

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O novo director aboliu as taxas</i>	<i>logo que tomou posse.</i>
„Nový ředitel zrušil poplatky,	hned po té, co se ujal funkce.“

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Embora o tempo estivesse bom</i>	<i>ficámos em casa.</i>
„Přestože bylo pěkné počasí,	zůstali jsme doma.“

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Ainda que estivesse cansada</i>	<i>ajudou-me no trabalho.</i>
„I když byla unavená,	pomohla mi v práci.“

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Se bem que ele não soubesse línguas</i>	<i>nunca tinha problemas quando viajava.</i>
„I když neuměla cizí jazyky,	neměla při cestování nikdy problém.“

• Vedlejší věty **způsobové/účelové**:

věta hlavní		věta vedlejší
<i>Ela falava em voz alta</i>	<i>de modo que</i>	<i>todos a ouvissem bem.</i>
„Ona mluvila nahlas	tak, aby	ji všichni slyšeli.“

věta hlavní		věta vedlejší
<i>Ela falava em voz alta</i>	<i>de modo que</i>	<i>todos a ouviam bem.</i>
„Ona mluvila nahlas	tak, že	ji všichni dobře slyšeli.“

• Vedlejší věty **podmínkové**: (imperfeketum vyjadřuje podmínku *potenciální eventuální*)

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Telefonava-te/telefonar-te-ia</i>	<i>se/desde que o desejasses.</i>
„Já bych ti zavolal,	kdyby sis to přál.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não poderias/não podias ir ao cinema</i>	<i>sem que pagasses a entrada.</i>
„Nemohl bys jít do kina,	kdybys nezaplatil.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Ela não te ouviria/ouvira</i>	<i>a não ser que gritasses.</i>
„Neslyšela by tě,	kdybys nekřičel.“

V těchto větách vedlejších hovoříme o konjunktivu potenciálním eventuálním, který vyjadřuje

- a) děj potenciální s neudanou možností realizace v přítomnosti (zůstávající pouze v oblasti představ);
- b) děj s otevřenou možností realizace v budoucnosti;
- c) děj nebo podmínku ireálnou či kontrafaktickou:

a) Se o Zé *pudesse* ajudar-te, seria ótimo.
„Kdyby ti Zé mohl pomoci, bylo by to skvělé.“ (možné)

b) Se *estivesses* aqui comigo, estaria feliz.
„Kdybys tu byl se mnou, byl bych šťastný.“ (možné, ale téměř nereálné)

c) Se o Zé *fosse* teu amigo, terias sido|/|tinhas sido convidado para a festa.
„Kdyby byl Zé tvůj přítel, pak bys býval byl pozván na oslavu.“ (nemožné, ireálné)

c) Se os homens *tivessem* asas, tudo seria diferente.
„Kdyby měl člověk křídla, bylo by vše jiné.“ (kontrafaktické)

- Vedlejší věty **srovnávací**, které vyjadřují srovnání s non-reálným významem.

Ele sobe as árvores como se fosse um macaco.
„Leze po stromech, jako kdyby byla nějaká opice.“

Ela fala francês como se fosse uma francesa.
„Ona mluví francouzsky rodilá Francouzka.“

Eles tratam-me como se fosse o filho deles.
„Chovají se ke mně, jako kdybych byl jejich syn.“

Ela fala como se entendesse o assunto. „Ona mluví, jako kdyby tomu rozuměla.“

6.3.3. KONJUNKTIV IMPERFEKTA/PERFEKTA V TYPU SOUVĚTNĚ KONGRUENČNÍM

V typu **souvětně kongruenčním** (souvětí přímo modální), kdy se konjunktivu minulého času používá pro vyjádření předčasnosti děje věty vedlejší vzhledem k větě hlavní, je možné použití konjunktivu imperfekta, který má silnější modální hodnotící a dubitativní či potencionální význam než konjunktivu minulého času. Toto nahrazení je individuální. Uvádíme jen ty příklady, které byly použity rodilými mluvčími.

věta hlavní	věta vedlejší
PŘÍTOMNÝ ČAS	KONJUNKTIV MINULÉHO ČASU (slabší modální význam) KONJUNKTIV IMPERFEKTA (silnější modální význam) temporální význam: pretéritní vidový význam: perfektní časový vztah k VH: předčasnost

- Výrazy s modálním významem hodnotícím v hlavní větě:

věta hlavní	věta vedlejší
É <i>pena/É bom</i> „Je škoda,	<i>que não tenhas estado/estivesses ali conosco.</i> že jsi tam nebyla s námi.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Agrada-me</i> „Jsem rád,	<i>que tenhas estado/estivesses ali conosco.</i> že jsi tam byl s námi.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Receio</i> „Obávám se,	<i>que se tenha perdido/perdesse na cidade.</i> že ve městě zabloudil.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Admira-me</i> „Divím se,	<i>que tenha falado/falasse mal de mim.</i> že o mně špatně mluvil.“

- Výrazy a slovesa s modálním významem možnostním – potencionálním v hlavní větě:

věta hlavní	věta vedlejší
É possível „Je možné,	<i>que tenha perdido/perdesse o autocarro.</i> že zmeškal autobus.“

věta hlavní	věta vedlejší
É possível „Je možné,	<i>que tenha ficado/ficasse triste ao saber a notícia.</i> že byl smutný, když se dozvěděl tu zprávu.“

- Výrazy doufat a omluvit se ve VH:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui espera</i> „Rui doufá,	<i>que a Matilde se tenha despachado/se despachasse do trabalho.</i> že Matylda již skončila v práci.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui pede desculpa</i> à professora „Rui se omluvá paní učitelce,	<i>que não tenha feito/fizesse os trabalhos de casa..</i> že <i>neudělal</i> domácí úkoly.“

6.4.KONJUNKTIV PŘEDMINULÉHO ČASU

6.4.1 Morfematická struktura

Konjunktiv předminulého času (port. *mais-que-perfeito do conjuntivo*) se tvoří pomocí auxiliárního slovesa *ter* ve tvaru konjunktivu imperfekta (v portugalštině brazilské se občas používá také pomocné sloveso *haver*) a příčestí minulého významového slovesa (viz kapitoly: 5.4.1.1. 5.4.1.2., 5.4.1.3.)

TIVESSE + příčestí	TIVÉSSEMOS + příčestí
TIVESSES + příčestí	TIVÉSSEIS + příčestí
TIVESSE + příčestí	TIVESSEM + příčestí

6.4.2. Sémantický rozbor konjunktivu předminulého času

6.4.2.1. Typ větně nekongruenční

V typu větně nekongruenčním je výskyt konjunktivu předminulého času spojený s významem určité kritiky, výtky a podobných sdělení:

Não posso partir amanhã. Já não há vagas no voo.
„Nemůžu zítra odletět. Už není místo v letadle“.

*Olha, tivesses reservado a tempo.*¹⁵⁶
„Měl sis rezervovat letenku včas.“

Tivesse a ambulância chegado mais cedo e ele ainda estaria vivo.
„Kdyby ambulance přijela dříve, on by byl na živu.“

6.4.2.2. Typ větně kongruenční

Konjunktiv plus-quam-perfektního času v typu větně kongruenčním se objevuje zejména v přacích a zvolacích větách uvozených výrazy s modálním významem deziderativním jako: *oxalá, talvez, Deus queira que, tomara, pudera*. Má význam ireálního, nesplnitelného přání v minulosti a charakterizuje non-reálný děj jako děj s nemožnou realizací.

Os meus pais foram para o estrangeiro. Oxalá não tivessem ido.
„Rodiče jeli do zahraničí. Kéž by bývali nikam neodjeli.“

¹⁵⁶ Gramática do Português (díl I.) (2013: 535).

Ele não podia vir à festa. Oxalá tivesse vindo.
„On nemohl přijít na oslavu. Kéž by býval přišel.“

Não tinha dinheiro para as férias. Oxalá tivesse tido.
„Neměl jsem peníze na dovolenou. Kéž bych býval měl.“

6.4.2.3. Typ souvětňě kongruenční

Použití předminulého času konjunktivu v souvětňě kongruenčním typu je možné v případech, že sloveso věty hlavní je v některém z časů minulých nebo v podmiňovacím způsobu a děj věty vedlejší je vzhledem k němu předčasný. Vyjadřuje tedy děj vidově dokonavý.

věta hlavní	věta vedlejší KONJUNKTIV plusquamperfekta
MINULÝ ČAS KONDIČIONÁL	temporální význam: minulý vztah k VH: předčasnost vidový typ: telický/konkluzivní

Ve **vedlejších větách obsahových** (podmětných a předmětných) se vyskytuje plusquam-perfektního času konjunktivu v následujících případech:

- Ve VH je sloveso *pedir desculpa* nebo *esperar*:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui pediu desculpa</i> „Rui se omluvil paní učitelce,	<i>que não tivesse prestado atenção na aula anterior.</i> že v předešlé hodině nedával pozor.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui esperava</i> „Rui doufal,	<i>que a Matilde lhe tivesse comprado o livro.</i> že mu Matylda koupila tu knihu.“

- Ve VH jsou slovesa a slovesné výrazy s modálním významem hodnoticím:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Agradou-me/Admirou-me</i> „Měl jsem radost/Divil jsem se,	<i>que o Tiago tivesse ganho a corrida.</i> že Tiago vyhrál běžecký závod.“

- Ve větě hlavní jsou výrazy a slovesa s modálním významem možnostním – poten-
cionálním:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Era possível</i> „Bylo možné,	<i>que se tivessem encontrado no dia anterior.</i> že se potkali den před tím.“

- Ve větě hlavní jsou výrazy a slovesa s modálním významem dubitativním:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Duvidava</i> „Pochyboval jsem,	<i>que tivesse lido todo o livro em tão curto tempo.</i> že přečetl celou tu knihu v tak krátkém čase.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não era certo (Não tinha a certeza)</i> „Nebylo jisté/nebyl jsem si jist,	<i>que lhe tivesse dito a verdade no dia anterior.</i> jestli mu řekl předchozí den pravdu.“

- Ve větě hlavní jsou výrazy s modálním významem probabilitativním:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Era provável/improvável</i> „Bylo pravděpodobné/nepravděpodobné,	<i>que lhe tivesse mentido no dia anterior.</i> že mu předchozí den lhali.“

- Ve větě hlavní je sloveso vyjadřující domněnku či názor **v záporu**:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não achava</i> „Nemyslela jsem si,	<i>que ele tivesse ganho a corrida.</i> že vyhrál běžecký závod.“

6.4.2.4. Typ souvětňě nekongruenční

6.4.2.4.1. Vedlejší věty vztažné

Konjunktiv plus-quam-perfektního času se vyskytuje, pokud je sloveso věty hlavní v některém z minulých časů (kromě minulého času složeného) nebo v kondicionálu a propozice vedlejší věty vztažné vyjadřuje předčasnost.

věta hlavní	věta vedlejší adjektivní
MINULÝ ČAS KONDICIONÁL	KONJUNKTIV IMPERFEKTA temporální význam: pretéritní vid: dokonavý vztah k VH: předčasnost

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Precisávamos de falar com alguém</i> „Potřebovali jsme mluvit s někým ,	<i>que tivesse visto o acidente.</i> kdo viděl tu nehodu.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não estava ali ninguém</i> „Nebyl tam nikdo ,	<i>que tivesse visto o acidente.</i> kdo by viděl tu nehodu.“

V případě reálného referenta je ve větě vedlejší použito indikativu, stejně jako je tomu v českém překladu. Podstatné jméno zastupující antecedent je pak determinováno určitým členem.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Estava ali a senhora</i> „Byla tam ta paní ,	<i>que tinha visto o acidente.</i> která viděla nehodu.“

6.4.2.4.2. Vedlejší věty adverbiální

Konjunktivu plus-quam-perfekta se používá také ve **větách vedlejších okolnostních** a to v případě, že sloveso hlavní věty je v některém z minulých časů (kromě minulého času složeného), popřípadě v kondicionálu. Vedlejší věta pak vyjadřuje předčasnost, kterou mohou významově vyjadřovat jen přípustkové věty vedlejší.

věta hlavní	věta vedlejší adjektivní
MINULÝ ČAS KONDICIONÁL	KONJUNKTIV IMPERFEKTA temporální význam: pretéritní vid: nedokonavý vztah k VH: předčasnost

- Vedlejší věty přípustkové

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Mesmo que tivesse chovido</i> „I když pršelo (i když bylo napršeno),	<i>fomos/iríamos jogar futebol.</i> šli jsme na fotbal.“

věta vedlejší	věta hlavní
<i>Ainda que tivesse sido operada</i> „I když byla po operaci,	<i>ajudou-me no trabalho.</i> pomohla mi v práci.“

- Vedlejší věty adverbialní **podmínkové** mají sloveso v konjunktivu plusquamperfektu v případě, že sloveso věty hlavní je ve složeném nebo jednoduchém kondicionálu nebo ve složeném plusquamperfektu indikativu. V tom případě vyjadřují modální význam kontrafaktický. Všechny podmínkové spojky, včetně spojky *se*, se mohou s konjunktivem plusquamperfekta pojit.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Ter-te-ia telefonado/tinha-te telefonado</i> Já bych ti býval zavolał,	<i>se o tivesses desejado.</i> kdyby sis to býval přál.

6.4.2.4.3. Futurální význam konjunktivu předminulého času

Vedlejší věty adverbialní časové se slovesem v konjunktivním tvaru minulého času mají temporální význam futurální, což vyplývá také z futurální povahy časových spojek: *antes que* „než, před tím, než“, *até que* „až, dokud“, *logo que* „jakmile“, *assim que* „jakmile“. V těchto případech je použití tohoto času fakultativní, přičemž častěji se používá konjunktivu imperfekta. S takovým výskytem futurálního konjunktivu předminulého času se lze setkat v následujících typech vět vedlejších:

- Ve VH je výraz s modálním významem volním či přácím:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui queria/desejava</i> „Rui chtěl/ přál si,	<i>que a Matilde lhe tivesse preparado a comida.</i> aby Matylda měla připravený oběd.“

- Ve VH je výraz s modálním významem žadacím:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O director pediu</i> „Petr požádal	<i>que o Pedro tivesse terminado o relatório até às nove.</i> aby měl Petr hotovou zprávu do devíti hodin.“

- Ve VH je výraz či sloveso s modálním významem volním subjektivním či objektivním:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui sugeriu (Era preciso)</i> „Rui navrhl/Bylo potřeba	<i>que a Matilde tivesse embrulhado a prenda antes de a mãe chegar.</i> aby měla Matylda zabalený dárek před tím, než přijde matka.“

- adverbialní věty vedlejší:

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Continuámos no trabalho</i> Pokračovali jsme v práci,	<i>até que tivesse terminado/terminasse</i> <i>o novo projecto</i> ¹⁵⁷ . dokud nebyl hotový/neukončili nový projekt.

157 Podle nového pravopisu: *projeto*.

6.5. KONJUNKTIV BUDOUCÍHO ČASU

6.5.1. Morfematická struktura

6.5.1.1. Slovesa pravidelná

Konjunktiv budoucího času (port. *futuro do conjuntivo*) se tvoří z tvaru 3. osoby minulého času jednoduchého indikativního a to nahrazením **-aram, -eram, -iram** koncovkami uvedenými níže v tabulkách, které zachovávají v každé konjugační třídě svou tématickou samohlásku.¹⁵⁸ U pravidelných sloves je tvar konjunktivu futura shodný s tvarem osobního infinitivu (kapitola 8.1.).

1. konjugační třída

slovesa ukončená na -ar .				
-ar	-armos	3.os.pl. minulého času jednoduchého indikativního falar ► falar<u>am</u> ►	falar	falarmos
-ares	-ardes		falares	falardes
-ar	-arem		falar	falarem

2. konjugační třída

slovesa ukončená na -er .				
-er	-ermos	3.os.pl. minulého času jednoduchého indikativního escrever ► escrever<u>am</u> ►	escrever	escrevermos
-eres	-erdes		escreveres	escreverdes
-er	-erem		escrever	escreverem

3. konjugační třída

slovesa ukončená na -ir .				
-ir	-irmos	3.os.pl. minulého času jednoduchého indikativního partir ► partir<u>am</u> ►	partir	partirmos
-ires	-irdes		partires	partirdes
-ir	-irem		partir	partirem

158 Tvar konjunktivu futura je možné vytvořit u pravidelných i nepravidelných sloves tak, že část koncovky 3.os.pl. jednoduchého času minulého **-am** nahradíme koncovkami osobního infinitivu: **-es, -, -mos, -des, -em**. Ty jsou pak shodné s koncovkami osobního infinitivu (kap. 8.1.) Tento způsob je z hlediska praktického gramaticky správný. Pro účely obecnějšího výkladu však volíme postup nahrazování celých koncovek, který považujeme z hlediska jazykovědného za systematictější.

6.5.1.2. Slovesa nepravidelná

Ke slovesům s nepravidelným konjunktivem futura patří všechna slovesa, která jsou nepravidelná v čase minulém. Jejich koncovky ve 3.os.pl. jsou nahrazeny koncovkami uvedenými výše v tabulkách pro jednotlivé konjugační třídy.¹⁵⁹ Stejně jako v případě konjunktivu imperfekta i zde je nutné podotknout, že koncovky konjunktivu futura se ne vždy shodují s tematickou samohláskou inifnitivu. Například sloveso *estar* a *dar*, které mají v minulém čase indikativním jednoduchém tvaru *deram* a *estiveram*, mají ve tvaru konjunktivu futura koncovky typické pro druhou konjugační třídu.

Nepravidelnost v minulém čase pak vykazují slovesa: *caber* „vejít se“, *poder* „moci“, *ver* „vidět“, *dar* „dát“, *estar* „být“, *haver* „být“, *ir* „jít“, *dizer* „říci“, *fazer* „dělat“, *trazer* „přinést“, *querer* „chtít“, *saber* „vědět“, *pôr* „klást, položit“, *ser* „být“, *ter* „mít“, *vir* „přijít“.

caber „vejít se“ ▶ 3.os.pl. minulého času jednoduchého couberam (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
couber	coubermos
couberes	couberdes
couber	couberem

Stejně se časuje také sloveso *descaber* „být nevhodný“ (1.os.sg. ▶ *descouber*).

poder „moci“ ▶ 3.os.pl. minulého času jednoduchého puderam (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
puder	pudermos
puderdes	puderdes
puder	puderem

ver „vidět“ ▶ 3.os.pl. minulého času jednoduchého viram (koncovku -iram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času třetí konjugační třídy)	
vir	virmos
vires	virdes
vir	virem

Stejně se časují také slovesa: *antever* „předvídat“¹⁶⁰ (1.os.sg. ▶ *antevir*), *entrever* „zahlédnout“ (1.os.sg. ▶ *entrevir*), *rever* „znovu vidět“ (1.os.sg. ▶ *revir*). Připomeňme jen, že u sloves *prover* „vybavit, zásobit“ a *desprover* „zbavit“ jsou slovesa pravidelná

¹⁵⁹ Viz předchozí poznámka.

¹⁶⁰ U sloves odvozených uvádíme opět jen tvary v 1.os.sg. V ostatních osobách mají tato slovesa stejný tvar jako sloveso základní.

v čase minulém. Jejich konjunktivní tvary tedy budou: *(des)prover*, *(des)proveres*, *(des)prover*, *(des)provermos*, *(des)proverdes*, *(des)proverem*.

dar „dár“ ► 3.os.pl. minulého času jednoduchého deram (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
der	dermos
deres	derdes
der	derem

haver „být“ ► 3.os.pl. minulého času jednoduchého houveram (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
houver	houvermos
houveres	houverdes
houver	houverem

ir „jít“ a ser „být“ ► 3.os.pl. minulého času jednoduchého foram (koncovku -oram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času, které jsou však v tomto případě atypické: -or , -ores , -or , -ormos , -ordes , -orem).	
for	formos
fores	fordes
for	forem

estar „být“ ► 3.os.pl. minulého času jednoduchého estiveram (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
estiver	estivermos
estiveres	estiverdes
estiver	estiverem

dizer „řící“ ► 3.os.pl. minulého času jednoduchého disseram (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
disser	dissermos
disseres	disserdes
disser	disserem

Stejně se časují v konjunktivu budoucího času také slovesa:¹⁶¹ *condizer* „být v souladu“ (1.os.sg. ► *condisser*), *contradizer* „protiřečit“ (1.os.sg. ► *contradisser*), *desdizer* „popřít“ (1.os.sg. ► *desdisser*), *entredizer* „říkat pro sebe“ (1.os.sg. ► *entredisser*), *maldizer* „proklínat“ (1.os.sg. ► *maldisser*), *predizer* „předvídat“ (1.os.sg. ► *predisser*), *redizer* „znovu opakovat“ (1.os.sg. ► *redisser*), atd.

fazer „dělat“ ► 3.os.pl. minulého času jednoduchého fizeram (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
fizer	fizermos
fizeres	fizerdes
fizer	fizerem

Stejně tvary budou mít také odvozená slovesa¹⁶² *desfazer* „rozdělat“ (1.os.sg. ► *desfizer*), *malfazer* „škodit“ (1.os.sg. ► *malfizer*), *perfazer* „obnášet“ (1.os.sg. ► *perfizer*), *refazer* „předělat“ (1.os.sg. ► *refizer*), *satisfazer* „vyhovět“ (1.os.sg. ► *satisfizer*).

trazer „přinést“ ► 3.os.pl. minulého času jednoduchého trouxeram (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
trouxer	trouxermos
trouxeres	trouxerdes
trouxer	trouxerem

querer „chtít“ ► 3.os.pl. minulého času jednoduchého quiseram (koncovku -eram nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času druhé konjugační třídy)	
quiser	quisermos
quiseres	quiserdes
quiser	quiserem

Sloveso *requerer* „žádat“ je slovesem pravidelným v minulém čase. Proto i jeho konjunktivní tvar bude pravidelný: *requerer*, *requereres*, *requerer*, *requerermos*, *requerdes*, *requererem*.

161 U sloves odvozených uvádíme opět jen tvary v 1.os.sg. V ostatních osobách mají tato slovesa stejný tvar jako sloveso základní.

162 Viz poznámka 161.

saber „vědět“ ▶ 3.os.pl. minulého času jednoduchého souberam (koncovku <i>-eram</i> nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času <i>druhé konjugační třídy</i>)	
souber	soubermos
souberes	souberdes
souber	souberem

pôr „položít, klást“ ▶ 3.os.pl. minulého času jednoduchého puseram (koncovku <i>-eram</i> nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času <i>druhé konjugační třídy</i>)	
puser	pusermos
puseres	puserdes
puser	puserem

Stejně se časují také slovesa:¹⁶³ *antepor* „dát přednost“ (1.os.sg. ▶ *antepuser*), *apor* „připojit“ (1.os.sg. ▶ *opuser*), *decompor* „rozložit“ (1.os.sg. ▶ *decompuser*), *expor* „vyložit“ (1.os.sg. ▶ *expuser*), *impor* „vnutit“ (1.os.sg. ▶ *impuser*), *indispor* „rozčilit“ (1.os.sg. ▶ *indispuser*), *opor* „postavit do cesty“ (1.os.sg. ▶ *opuser*), *pressupor* „předpokládat“ (1.os.sg. ▶ *pressupuser*), *repor* „nahradit“ (1.os.sg. ▶ *repuser*), *supor* „předpokládat“ (1. os.sg. ▶ *supuser*), *transpor* „překročit“ (1.os.sg. ▶ *transpuser*), atd.

ter „mít“ ▶ 3.os.pl. minulého času jednoduchého tiveram (koncovku <i>-eram</i> nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času <i>druhé konjugační třídy</i>)	
tiver	tivermos
tiveres	tiverdes
tiver	tiverem

Stejně se časují slovesa odvozená *abster-se* „zdržet se“ (1.os.sg. ▶ *abstiver*), *conter* „obsahovat“ (1.os.sg. ▶ *contiver*), *deter* „zadržet“ (1.os.sg. ▶ *detiver*), *entreter* „bavit“ (1.os.sg. ▶ *entretiver*), *manter* „udržet“ (1.os.sg. ▶ *mantiver*), *obter* „získat“ (1.os.sg. ▶ *obtiver*), *reter* „zadržet“ (1.os.sg. ▶ *retiver*), *suster* „podepřít“ (1.os.sg. ▶ *sustiver*).

vir „přijít“ ▶ 3.os.pl. minulého času jednoduchého vieram (koncovku <i>-eram</i> nahradíme koncovkami konjunktivu budoucího času <i>druhé konjugační třídy</i>)	
vier	viermos
vieres	vierdes
vier	vierem

163 Viz poznámka 161.

Stejné tvary konjunktivu futura mají také slovesa odvozená¹⁶⁴ *advir* „přihodit se“ (1. os.sg. ► *advier*), *contravir* „odvětit, porušit“ (1.os.sg. ► *contravier*), *intervir* „zasáhnout“ (1.os.sg. ► *intervier*), *provir* „pocházet“ (1.os.sg. ► *provier*).

Pozor: Jak již bylo řečeno, velmi často dochází k záměně tvarů sloves **ver** a **vir** v minulém čas jednoduchém, a tudíž i v konjunktivním tvaru budoucího času.

<i>vir</i> z tvaru <i>vieram</i> (zachováno <i>-ie-</i>)		<i>ver</i> z tvaru <i>viram</i> (podle vzoru <i>ouvir</i> – <i>ouviram</i>)	
vier	viermos	vir	virmos
vieres	vierdes	vires	virdes
vier	vierem	vir	virem

6.5.2.Sémantický rozbor konjunktivu budoucího

V typu větně kongruenčním a nekongruenčním se slovesa ve tvaru konjunktivu futura nevyskytují. Dokonce ani v typu souvětně kongruenčním není možné jeho použití. Použití konjunktivu budoucího času je typické pro souvětí nepřímo modální.

6.5.2.1. Typ souvětně nekongruenční

6.5.2.1.1. Vedlejší věty vztahné

Sloveso ve tvaru konjunktivu futura se vyskytuje **ve větách vedlejších vztahných** s otevřenou možností existence takového referenta, který bude splňovat žádané vlastnosti v budoucnosti. Vzhledem k větě hlavní, jejíž sloveso je v přítomném nebo budoucím čase, popř. v rozkazovacím způsobu, vyjadřuje konjunktiv futura časovou následnost.

Na rozdíl od předchozích případů, kde byl antecedent neurčitý použit s neurčitým členem nespécifickým (*um*), je v případě zdejšího antecedent použit se členem určitým atributivním, který vyjadřuje možnou existenci referenta v budoucnosti, který bude teprve odpovídat propozici věty vedlejší. Ta je vyjádřena budoucím časem konjunktivu.

věta hlavní	věta vedlejší KONJUNKTIV futura
PŘÍTOMNÝ/BUDOUCÍ ČAS IMPERATIV	temporální význam: BUDOUCÍ vztah k VH: následnost vidový typ: atelický

164 Viz poznámka č. 161.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Compra o perfume</i> „Kup si ten parfém,	<i>que quiseres.</i> který budeš chtít.“

Věty vedlejší vztažné, které rozvíjejí podměť věty hlavní a v nichž je použito konjunktivu futura, jsou vloženy do věty hlavní:

věta hlavní (podměť)	věta vedlejší	věta hlavní (přísudek)
<i>As pessoas</i> „Ti pacienti ,	<i>que tiverem gripe</i> kterí budou mít chřipku,	<i>são atendidas amanhã.</i> budou vyšetřeni ráno.“

věta hlavní (podměť)	věta vedlejší	věta hlavní (přísudek)
<i>As pessoas</i> „Ti,	<i>que virem o filme</i> kterí uvidí ten film,	<i>vão ficar entusiasmadas.</i> budou nadšení.“

V případě reálného referenta se použije u antecedenta určitého členu v identifikačním významu a indikativu ve větě vedlejší vztažné.

věta hlavní (podměť)	věta vedlejší	věta hlavní (přísudek)
<i>As pessoas</i> „Ti,	<i>que viram o filme</i> kterí viděli ten film,	<i>ficaram entusiasmadas.</i> byli nadšení.“

věta hlavní (podměť)	věta vedlejší	věta hlavní (přísudek)
<i>As pessoas</i> „Ti pacienti ,	<i>que tinham gripe</i> kterí měli chřipku,	<i>foram atendidas amanhã.</i> byli vyšetřeni ráno.“

6.5.2.1.2. Vedlejší věty adverbialní

Sloveso ve tvaru konjunktivu futura se vyskytuje také ve větách **vedlejších okolnostních**, a to **podmínkových** a **časových**, kde vyjadřuje následnost ve vztahu k větě hlavní, která musí mít sloveso v přítomném, budoucím nebo v imperativu.

Ve větách adverbialních **podmínkových** se vyskytuje sloveso v konjunktivním tvaru budoucího času, pokud vykazuje modální význam potenciální faktibilní s otevřenou možností realizace v budoucnosti (kontextově také v přítomnosti). Konjunktiv budoucího času se může pojít s podmínkovými spojkami: *caso* „jestliže, pokud“ a *se* „jestliže“. Použití konjunktivu s jinými podmínkovými spojkami má svá omezení. Temporální význam konjunktivu budoucího času je určen většinou kontextově, často je však také dvouznačný. Někdy vyjadřuje děj současný s dějem věty hlavní, jindy zase děj následný. V případě, že konjunktiv budoucího času vyjadřuje vztah současný k větě hlavní, je nahraditelný konjunktivem času přítomného (pokud je věta vedlejší uvozená spojkou *caso*.)

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Telefonar-te-ei/vou telefonar-te/telefono-te</i>	<i>se quiseres.</i>
„Já ti zavolám,	pokud budeš chtít.“
věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não poderás ir ao cinema</i>	<i>caso não pagues a entrada.</i>
„Nemůžeš/nebudeš moci jít do kina,	pokud nezaplatíš lístek.“

Vedlejší věty adverbialní časové s temporálním významem budoucím a vztahem následnosti k větě hlavní mají také sloveso v konjunktivu budoucího času. Nejčastěji jsou tyto věty uvozeny spojkami: *logo que* „jakmile“, *assim que* „jakmile“, *quando* „když“, *enquanto* „zatímco“, *sempre que* „vždy, když“. Použití s jinými spojkami je atypické.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Telefona-me</i>	<i>quando quiseres.</i>
„Zatelefonuj mi	až budeš chtít.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Vamos sair</i>	<i>logo que terminar a reunião.</i>
„Odejdemo,	hned jak skončí schůze.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Vamos visitar-te</i>	<i>logo que pudermos.</i>
„Navštívíme tě,	jakmile budeme moci.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>O Rui não pode ir à escola</i>	<i>enquanto estiver doente.</i>
„Rui nemůže jít do školy	dokud bude nemocen.“

Konjunktiv budoucího času se používá také ve větách **vedlejších měrových**, které jsou uvozeny spojkovým spojením **quanto mais** „čím více“, **quanto menos** „čím méně“. Konjunktiv budoucího času má zde temporální význam budoucí a modální význam faktibilní s možnou realizací v blízké i vzdálené budoucnosti.

věta vedlejší (konjunktiv futura)	věta hlavní (indikativ)
Quanto mais depressa formos, „Čím rychleji půjdeme,	mais cedo chegaremos ao restaurante tím dříve přijdeme do restaurace.“
Quanto menos barulho fizermos, „Čím méně hluku budeme dělat,	menos possibilidades temos de ser apanhados. tím menší je možnost, že nás chytí.

Tyto věty vedlejší jsou obdobou podmínkových vět s podmínkou reálnou faktibilní a otevřenou možností realizace v budoucnosti:

věta vedlejší (konjunktiv futura)	věta hlavní (indikativ)
Quanto mais depressa formos, Se formos mais depressa	mais cedo chegaremos ao restaurante <i>chegaremos mais cedo ao restaurante</i>
Quanto menos barulho fizermos, Se não fizermos barulho	menos possibilidades temos de ser apanhados. <i>haverá menor possibilides de sermos apanhados.</i>

6.6. KONJUNKTIV BUDOUCÍHO ČASU SLOŽENÉHO

6.6.1. Morfematická struktura

Konjunktiv předminulého času (port. *futuro composto do conjuntivo*) se tvoří pomocí auxiliárního slovesa *ter* ve tvaru budoucího konjunktivu (v archaické portugalštině a v portugalštině brazilské se občas používá také pomocné sloveso *haver*) a příčestí minulého významového slovesa (viz kapitola: 5.4.1.1., 5.4.1.2., 5.4.1.3.)

TIVER + příčestí	TIVERMOS + příčestí
TIVERES + příčestí	TIVERDES + příčestí
TIVER + příčestí	TIVEREM + příčestí

6.6.2. Sémantický rozbor konjunktivu budoucího času složeného

V typu větně kongruenčním a nekongruenčním se sloveso v konjunktivu budoucího času složeného nevyskytuje. Ani v typu souvětně kongruenčním není možné jeho použití. Použití konjunktivu budoucího času složeného je typické pro souvětí nepřímou modální.

6.6.2.1. Typ souvětně nekongruenční

6.6.2.1.1. Vedlejší věty vztažné

Sloveso ve tvaru konjunktivu složeného futura se sporadicky může vyskytnout **ve větách vedlejších vztažných** s otevřenou možností existence takového referenta, který bude splňovat žádané vlastnosti v budoucnosti. Vzhledem k větě hlavní, jejíž sloveso je v přítomném nebo budoucím čase, popř. v rozkazovacím způsobu, vyjadřuje konjunktiv futura časovou následnost.

Stejně jako je tomu u konjunktivu budoucího času, je i zde antecedent použit se členem určitým atributivním, který vyjadřuje možnou existenci referenta v budoucnosti, který bude teprve odpovídat propozici věty vedlejší. Ta je vyjádřena budoucím časem konjunktivu.

věta hlavní	věta vedlejší (konjuntiv futura)
PŘÍTOMNÝ/BUDOUCÍ ČAS IMPERATIV	temporální význam: BUDOUCÍ vztah k VH: následnost vidový typ: telický

Věty vedlejší vztažné, které rozvíjejí podmět věty hlavní a v nichž je použito konjunktivu futura, jsou vloženy do věty hlavní:

věta hlavní (podmět)	věta vedlejší	věta hlavní (přísudek)
<i>Os alunos</i> „Ti studenti,	<i>que tiverem lido o romance</i> kterí budou mít přečtený ten román,	<i>vão escrever um ensaio sobre ele.</i> o něm napíší esej.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Há que cumprir as regras</i> „Je nutné dodržovat řád,	<i>que tiverem sido estabelecidas para o sector financeiro .</i> který bude stanoven pro finanční sektor.“

V případě reálného referenta se použije u antecedenta určitého členu v identifikačním významu a indikativu ve větě vedlejší vztažné.

věta hlavní (podmět)	věta vedlejší	věta hlavní (přísudek)
<i>Os alunos</i> „Ti studenti,	<i>que tinham lido o romance</i> kterí si přečetli ten román,	<i>escreveram um ensaio sobre ele.</i> o něm napsali esej.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Há que cumprir as regras</i> „Je nutné dodržovat řád,	<i>que tinham sido estabelecidas para o sector financeiro .</i> který byl stanoven pro finanční sektor.“

6.6.2.1.2. Vedlejší věty adverbialní

Za stejných podmínek se používá konjunktivu futura složeného ve větách okolnostních **podmínkových a časových**, kde vyjadřuje následnost ve vztahu k větě hlavní, která musí mít sloveso v přítomném nebo budoucím čase, popřípadě v imperativním tvaru.

Ve větách adverbialních **podmínkových** mají slovesa v konjunktivním tvaru složeného času temporální význam budoucí (popřípadě přítomný) a modální význam potenciální faktibilní s otevřenou možností realizace v budoucnosti (popřípadě v přítomnosti) s předpokladem telické povahy děje, tedy ukončeného děje budoucího před dějem budoucím ve větě hlavní.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Pagar-te-ei/vou pagar-te/pago-te</i>	<i>se tiveres terminado todo o trabalho .</i>
„Já ti zavolám,	pokud budeš mít hotovou celou práci.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>Não poderás ir ao cinema</i>	<i>caso não tiveres pago a entrada.</i>
„Nemůžeš/nebudeš moci jít do kina,	pokud nebudeš mít zaplacený lístek.“

Vedlejší věty adverbiální časové s temporálním významem budoucím a vztahem následnosti k větě hlavní mají také sloveso v konjunktivu budoucího času. Nejčastěji jsou tyto věty uvozeny spojkou: *até que* „až, dokud“, *logo que* „jakmile“, *assim que* „jakmile“, *quando* „když“, *enquanto* „zatímco“, *sempre que* „vždy, když“. Použití s jinými spojkami je atypické.

věta hlavní	věta vedlejší
<i>A lista dos candidatos será publicada</i>	<i>quando tivermos visto todos os curriculares.</i>
„Seznam kandidátů bude uveřejněn	až budeme mít pročteny všechny životopisy.“

věta hlavní	věta vedlejší
<i>As greves continuarão/continuum</i>	<i>enquanto a administração não tiver dado resposta à proposta do sindicato.</i>
„Stávka bude pokračovat	dokud úřad nebude mít odpověď na návrh syndikátu.“

6.7. SOUSLEDNOST ČASOVÁ KONJUNKTIVNÍ

Jak bylo zmíněno v kapitolách věnovaných sémantickým rozborům jednotlivých konjunktivních tvarů, lze vysledovat v souvětích tři typy časové souslednosti vyjadřující vztah mezi větou hlavní a vedlejší: současnost, následnost a předčasnost. Jde o tři roviny, které jsou v rámci časové souslednosti vyjádřeny různě v jednotlivých souvětích. Například v souvětích přímo modálních nelze explicitně vyjádřit vztah následnosti věty vedlejší, zatímco v souvětích nepřímě modálních lze tento vztah vyjádřit pomocí konjunktivu futura. V souvětích s vedlejší větou podmínkovou jsou kompatibilní vždy jen některé slovesné časy a způsoby.

V následujících tabulkách uvádíme časy a způsoby, které jsou kompatibilní v různých typech souvětí v závislosti na časovém vztahu mezi větou vedlejší a hlavní a v závislosti na času věty hlavní.

Přímo modální souvětí:

věta hlavní	věta vedlejší - konjunktiv	
indikativ čas: přítomný/budoucí/ složený minulý čas imperativ	následnost	konjunktiv přítomného času
	současnost	
	předčasnost	konjunktiv minulého času konjunktiv imperfekta (expresivnější) ¹⁶⁵ konjunktiv plus-quam-perfekta (vyjadřující delší časový interval mezi propozicemi VH a VV)
čas: všechny minulé časy (kromě minulého složeného) kondicionál	následnost	konjunktiv imperfekta
	současnost	
	předčasnost	konjunktiv plus-quam-perfekta

165 Někdy se pro vyjádření většího časového intervalu mezi VV a VH používá konjunktivu plus-quam-perfekta. Tak rozdíl mezi větou: a) *É possível que o banco tenha estado aberto.* a větou b) *É possível que o banco tivesse estado aberto.* spočívá v časové vzdálenosti mezi propozicí věty hlavní a věty vedlejší. Věta a) implikuje vztah bezprostřední předčasnosti VV, zatímco věta b) implikuje vztah vzdálenější minulosti VV.

Paradigma:

věta hlavní	věta vedlejší - konjunktiv	
É possível que	následnost	o banco esteja aberto.
	současnost	
	předčasnost	o banco tenha estado aberto. o banco estivesse aberto. ¹⁶⁵
Era possível que	následnost	o banco estivesse aberto.
	současnost	
	předčasnost	o banco tivesse estado aberto.

Nepřímo modální souvětí (vedlejší věty vztažné)

věta hlavní	věta vedlejší – konjunktiv	
indikativ čas: přítomný/budoucí/ složený minulý čas imperativ	následnost	konjunktiv budoucího času
	současnost	konjunktiv přítomného času
	předčasnost	konjunktiv minulého času konjunktiv imperfekta
čas: všechny minulé časy (kromě složeného času minulého) kondicionál	následnost	konjunktiv imperfekta
	současnost	
	předčasnost	konjunktiv plus-quam-perfekta

Paradigma:

věta hlavní	věta vedlejší – konjunktiv	
<i>Compra o perfume</i>	<i>que</i>	<i>quiseres.</i>
<i>Procuramos uma secretária</i>		<i>fale português.</i>
<i>Precisamos de falar com alguém</i>		<i>tenha visto/visse /tivesse visto o acidente.</i>
věta hlavní	věta vedlejší – konjunktiv	
<i>Procurámos uma secretária</i>	<i>que</i>	<i>falasse português.</i>
<i>Precisámos de falar com alguém</i>		<i>tivesse visto o acidente.</i>

Nepřímá modální souvětí (vedlejší věty adverbialní)

věta hlavní – indikativ (imperativ)	věta vedlejší – konjunktiv	
čas: přítomný/budoucí/složený minulý čas imperativ	následnost	konjunktiv budoucího času
	současnost	konjunktiv přítomného času
	předčasnost	konjunktiv minulého času konjunktiv imperfekta
čas: všechny minulé časy (kromě času jednoduchého minulého) kondicionál	následnost	konjunktiv imperfekta
	současnost	
	předčasnost	konjunktiv plus-quam-perfekta

Paradigma:

věta hlavní	věta vedlejší - konjunktiv
<i>Vou-te telefonar</i>	<i>quando puder.</i>
<i>Vamos jogar futebol</i>	<i>embora esteja a chover.</i>
<i>A Ana vai ajudar-me</i>	<i>mesmo que não lho tenha pedido.</i>
věta hlavní	věta vedlejší - konjunktiv
<i>Tinha que telefonar-lhe</i>	<i>antes que saísse de casa.</i>
<i>A Ana ajudou-me</i>	<i>mesmo que não lho tivesse pedido.</i>

Nepřímá modální souvětí (vedlejší věty adverbialní podmínkové)

věta hlavní - indikativ	věta vedlejší - konjunktiv
čas přítomný/ budoucí/imperativ	konjunktiv přítomného/budoucího času
kondicionál/imperfektum	konjunktiv imperfekta
kondicionál minulý/ plus-quam-perfektum	konjunktiv plusquamperfekta

Paradigma:

věta hlavní - indikativ	věta vedlejší - konjunktiv
<i>Vou/irei/vamos ao treino</i>	<i>caso faça bom tempo.</i>
<i>Vou/irei/vamos ao treino</i>	<i>se/quando fizer bom tempo.</i>
<i>Iria/ia ao treino</i>	<i>se fizesse bom tempo.</i>
<i>Teria ido/Tinha ido ao treino</i>	<i>se tivesse estado bom tempo.</i>

7. MODÁLNÍ IMPERATIV

Imperativ, neboli **rozkazovací způsob** (port. *imperativo*) je slovesný způsob, jímž se vyjadřuje přímý rozkaz, požadavek či zákaz. V mnoha případech může znít použití imperativu hrubě a nezdvořile. Rozkaz proto bývá mnohdy popisován zdvořilejší cestou skrze použití jiného způsobu. V portugalštině lze použít kondicionálu nebo imperfekta s modálním slovesem *poder*.

Ve většině jazyků se imperativ používá zejména ve 2. osobě, k níž se mluvčí obvykle obrací. Mnohdy však lze vyjádřit rozkaz i v jiné osobě – časté je tzv. **trojčlenné paradigma**: 2. osoba jednotného čísla a 1. a 2. osoba množného čísla. V 1. osobě množného čísla se používá zpravidla jako výzva do vlastních řad.

Cantemos e dancemos! „Zpívejme a tancujme!“

V písmu se výpovědi obsahující imperativ ukončují:

- vykřičníkem, jedná-li se o kategorický požadavek (*Okamžitě odejdi!*);
- v ostatních případech tečkou, jedná-li se zejména o zdvořilou žádost (*Prosím, otevři okno.*).

Jednorázové příkazy se obvykle vyjadřují použitím dokonavého slovesa (např. *Faz!* „Udělej!“), příkazy s dlouhodobou platností se vyjadřují použitím statického, procesuálního nebo stavového slovesa odstranit (např. *Pensa nisso!* „Mysli na to./Promysli si to.“), příkazy opakované se pak vyjadřují lexikálně (např.: *Tome duas pílulas por dia.* „Užívejte dvě tabletky denně.“). Zákazy (záporné příkazy) mívají zpravidla dlouhodobou platnost, proto se v záporu tvoří imperativ především od sloves, které jsou atelické povahy (např. *Não cantes!* „Nezpívej!“)

Rozkazovací způsob má v portugalštině vlastní tvary jen pro 2.osobu jednotného a množného čísla. 2. osoba jednotného čísla se tvoří odtržením koncovky *-s* a ve většině případů je shodná se 3.osobou jednotného čísla přítomného času oznamovacího způsobu:

cantas ► *cantas – s = Canta. Canta!!* „(On) zpívá.= Zpívej.“
pões ► *pões –s = Põe. Põe!* „(On) pokládá. Polož!“

Imperativ 2. osoby množného čísla se tvoří odtržením *-s* od 2. os. mn. č. oznamovacího způsobu přítomného času:

cantais ► *cantais – s = Cantai!!* „Zpívejte.“
pondes ► *pondes –s = Ponde!* „Položte!“

U ostatních osob se používá tvaru konjunktivu přítomného času. U zvratných sloves platí pro pozici zvratného zájmena stejná pravidla jako u klitických zájmen.

KLADNÝ ROZKAZOVACÍ ZPŮSOB:**Nezvratná slovesa.****Zvratná slovesa.**

-	Falemos!	-	▪Lavemo-nos!
Fala!	Falai!	Lava-te!	▪Lavai-vos!
Fale!	Falem!	Lave-se!	Lavem-se!

- U první a druhé osoby množného čísla u kladného imperativu zaniká u slovesného tvaru koncovka - s.

U záporného rozkazovacího způsobu se ve všech osobách používá konjunktivního tvaru. U zvratných sloves se pak zvratná zájmena staví před sloveso.

ZÁPORNÝ ROZKAZOVACÍ ZPŮSOB:**Nezvratná slovesa.****Zvratná slovesa.**

-	Não falemos!	-	Não nos lavemos!
Não fales!	Não faleis!	Não te laves!	Não vos laveis!
Não fale	Não falem!	Não se lave!	Não se lavem!

8. NEURČITÉ SLOVESNÉ TVARY

Neurčité tvary slovesné (tzv. nefinitní tvary) lexikálně pojmenovávají procesy, stejně jako finitní (časovaná) slovesa, ale na rozdíl od nich nevyjadřují žádné gramatické kategorie. Někdy jsou nazývány jako polopredikační¹⁶⁶. Patří k nim tři tvary: **infinitiv**, **gerundium** a **participium**.

Infinitní tvary „pojmenovávají proces *bezpříznakově* co do průběhu, čímž připomíná deverbativní substantiva:¹⁶⁷ *cantar - o canto, ler - a leitura*. **Gerundium** pojmenovává proces s důrazem na jeho průběh. „Vzhledem ke své okolnostní povaze zpravidla plní funkci syntaktického adverbia“.¹⁶⁸ **Participium** „pojmenovává proces zpravidla (ne však vždy) s důrazem na jeho skončenost, morfologicky a syntakticky se chová jako adjektivum“¹⁶⁹.

8.1. TVARY INFINITNÍ

Infinitní tvary se svou funkcí blíží funkci slovesného substantiva. Infinitivy jsou v portugalštině dvojího druhu: **prostý** a **osobní**. Infinitiv prostý nevyjadřuje číslo, čas ani způsob. Zachovává si však některé rysy slovesa: může vyjádřit slovesný rod /činný nebo trpný/. Infinitiv osobní pak vyjadřuje osobu i číslo – proto se mu říká také flektovaný/časovaný.¹⁷⁰ Infinitiv může vyjádřit následnost, současnost a předčasnost k ději označovanému určitým slovesným tvarem, a podle toho se také dělí na infinitiv jednoduchý a složený.

Infinitiv prostý jednoduchý:	činný rod: fazer	trpný rod: ser feito
Infinitiv prostý složený:	činný rod: ter feito	trpný rod: ter sido feito .

Infinitiv slouží jako kondenzor souvětí, tedy jako prostředek určený ke krácení věty vedlejší:

<i>Ao sair de casa, começaram a fazer sol.</i>	„Když vyšel z domu, začalo svítit slunce.“
<i>Apesar de estar cansado, ajudou-me no trabalho.</i>	„Přestože byl unaven, pomohl mi v práci.“
<i>Constatou não ter assinado o protocolo.</i>	„Konstatoval, že nepodepsal protokol.“

166 Zavadil, Čermák (2010:335).

167 Tamtéž.

168 Tamtéž.

169 Tamtéž.

170 Hampl (1972:318)

Substantivní povaha infinitivu je zvýrazněna spojením se členem, kdy člen slouží jako nominalizátor (indikátor substantivní platnosti), který převádí infinitiv do kategorie slovesných substantiv. Substantivní povaha těchto nominalizovaných infinitivů ovlivňuje také jejich překlad, jako např. *estudar* „studovat“ – *o estudar* „studování“, *amar* „milovat“ – *o amar* „milování“, *escrever* „psát“ – *o escrever* „psaní“. Nominalizátorem může být také člen neurčitý, posesivní či demonstrativní zájmeno. Okazionalmente lze substantivizovat i celé syntagma či celou větu:

Agradeço-lhe o ter-me enviado o convite. „Děkuji za zaslání pozvánky.“

Někdy se tyto nominalizované infinitivy substantivují příležitostně a mají stejnou vazbu jako sloveso: *Eu estudo química.* „Já studuji chemii.“ *O estudar química.* „studium chemie“. Jindy zpodstatnělé infinitivy mají už všechny rysy podstatného jména, tvoří množné číslo a se slovesy se pojí pomocí stejných předložek jako podstatná jména: *amanhecer* „svítat“, *o amanhecer* „svítání“, *andar* „chodit“, *o andar* „chůze, patro“, *jantar* „večeřet“, *o jantar* „večeře“, *poder* „moci“, *o poder* „moc“, *viver* „žít“, *os víveres* „potravin“.

Infinitiv osobní se tvoří koncovkami, které se připojují k infinitivnímu tvaru. U pravidelných sloves se tvary infinitivu osobního shodují s tvary konjunktivu futura. U nepravidelných sloves však k této morfematické shodě nedochází.

-	-mos	falar	falarmos
-es	-des	falares	falardes
-	-em	falar	falarem

Infinitiv osobní		Konjunktiv budoucí	
estar	estarmos	estiver	estivermos
estares	estardes	estiveres	estiverdes
estar	estarem	estiver	estiverem

Tento typ infinitivu se vyskytuje pouze v portugalštině a v galicijštině. Jeho hlavní funkcí je funkce kondenzoru, a to zejména tam, kdy věta vedlejší kondenzovaná má podmět odlišný od podmětu věty hlavní. Infinitiv osobní má značný rozsah užití, a to i v hovorové řeči.

V případě krácení vět vedlejších infinitivem se pak nefinitivní tvar slovesa asyndeticky¹⁷¹ připojuje k větě hlavní, přičemž je někdy použito i předložky. U vzrtných sloves stojí sloveso před nebo za infinitivem:

171 Asyndeton = spojení dvou větných celků bez spojky.

É bom ele se ter levantado tão cedo. „Je dobře, že vstal tak brzy.“
É bom ele ter-se levantado tão cedo.

Krácení vedlejších vět infinitivem je možné u všech možných typů vět vedlejších.¹⁷²

Věty obsahové:

Espero que tudo tenha corrido bem. „Doufám, že vše proběhlo dobře.“
Espero ter corrido tudo bem.

• **Věty obsahové s direktivním slovesem:**

Digo-te/peço-te Říkám ti /Žádám tě,
que termines já o trabalho. „abys již dokončil práci.“
Digo-te/Peço-te para terminares já o trabalho.

• **Věty vedlejší vztažné**

Vi crianças que choraram. „Viděl jsem děti, které plakaly.“
Vi crianças a chorar.

• **Podmínkové věty vedlejší**

Se o fizesse, „Kdyby to udělal,
não poderia evitar o choque. nemohl by se vyhnout srážce.“
A fazê-lo, não poderia evitar o choque.

• **Způsobové věty vedlejší**

Fala em voz alta de modo „Mluví nahlas,
que ouçam todos bem. aby všichni dobře slyšeli.“
Fala em voz alta de modo a todos ouvirem bem.

• **Účelové věty vedlejší**

Interromperam as férias a fim de que realizassem uma curta viagem de serviço.
Interromperam as férias a fim de realizarem uma curta viagem de serviço.
 „Přerušili dovolenou, aby jeli na krátkou služební cestu.“

• **Přípustkové věty vedlejší**

Embora soubessse a verdade, não disse nada. „Přestože znal pravdu, neřekl nic.“
Apesar de saber a verdade, não disse nada.

• **Časové věty vedlejší**

Antes que chegassem à reunião, Než přišli na schůzi,
o director telefonou. „telefonoval ředitel.“
Antes de chegarem à reunião, o director telefonou.

¹⁷² Více viz: Iva Svobodová, „Sintaxe da Língua Portuguesa“ (2015).

• **Příčinné věty vedlejší**

Eles não votam porque são analfabetos.

„Oni nevolí, protože jsou analfabeti.“

Eles não votam por serem analfabetos.

8.2. GERUNDIUM

Gerundium má dva tvary: jednoduchý a složený. Na rozdíl od našeho přechodníku je neměnné v rodě a v čísle. Flektované gerundium sice existuje, ale v nespisovných dialektologických variantách.

Jednoduchý tvar gerundia se tvoří nahrazením infinitivních koncovek **-ar, -er, -ir** příponami **-ando, -endo, -indo**: *falar -falando / vender -vendendo/ partir -partindo*.

Složený tvar se pak tvoří pomocí pomocného slovesa *ter* v gerundijním tvaru (*tendo*) a příčestí minulého významového slovesa: *falar-tendo falado/ vender - tendo vendido / partir -tendo partido*.

Nepravidelné gerundium má sloveso **pôr**: **pondo** a jeho odvozeniny.

Gerundiem jednoduchým se vyjadřuje děj současný nebo následující za dějem slovesa v určitém tvaru:

A Ana resolveu o problema mandando um fax para o cliente.

„Ana vyřešila ten problém tak, že poslala klientovi fax.“

Gerundium složené vyjadřuje děj, který proběhl před dějem vyjádřeným slovesem věty hlavní.

Tendo batido com a cabeça na esquina da mesa, a Maria desmaiou.

„Marie se bouchla hlavou o roh stolu a pak omdlela.“

Někdy se gerundium používá s předložkou *em*. Používání předložky *em* s gerundiem je v hovorovém jazyce pocíťováno spíše jako archaismus. V některých vazbách se však vyskytuje častěji, jako například v *em se tratando de* „vzhledem k tomu, že“. Může plnit v této konstrukci také temporální význam budoucí:

Em sendo sete horas, vamos ligar para a Sara. „Až bude sedm hodin, zavoláme Sáře.“

Em eu saindo, compro fruta.

„Až půjdu ven, koupím ovoce.“

Em chovendo, não haverá piquenique.

„Jestli bude pršet, nebude piknik.“

Do češtiny se gerundium překládá podle souvislosti buď větou souřadnou, nebo vedlejší větou příslovečnou (časovou, způsobovou, příčinnou, apod), popřípadě vazbou jmennou. Zvláštností gerundia však je, že vztah okolnosti k jinému procesu (věty hlavní), nesignalizuje zcela přesně. Tím se liší od infinitivu a participia, u něhož tyto vztahy bývají specifikovány pomocí předložek. Gerundium se však zpravidla s předložkami nespojuje a tak někdy připouští více možných sémantických interpretací. Může mít význam:

- Věty vedlejší podmínkové:

Entregando o trabalho a tempo, não terá problemas.

„Jestliže odevzdáte práci včas, nebudete mít problém.“

- Věty vedlejší přípustkové:

Embora alcançando um relativo sucesso, não atingiu o mesmo grau de avaliação.

„Přestože měl celkem úspěch, nezískal při hodnocení stejnou známku.“

Věty vedlejší důsledkové:

Batendo com a cabeça na esquina da porta, a Maria desmaiou.

„Když se bouchla hlavou o roh dveří, omdlela.“

8.3. PARTICIPIUM

Participium plní funkci slovesného adjektiva. Z morfologického hlediska plní často funkci shodnou s adjektivním přívlaskem: *um quarto preparado / quartos preparados*.

Stejně jako infinitiv a gerundium, participium slouží ko kondenzaci predikace. S těmito kondenzory však nesdílí všechny slovesné vlastnosti: netvoří pasivní konstrukci (ale může význam pasivní vyjadřovat), nedisponuje složeným tvarem a nemůže řídit přímý předmět.

V gramatikách se participiálním tvarům konvenčně říká participium (příčestí) minulé nebo pasivní (trpné). Minulé proto, že rezultativní stav implikuje děj jako předcházející ději pasivně pojatého děje. Děj kondezovaný participiem však nemusí být nutně chápán jako předčasný k ději věty finitní, nýbrž může být s ním i současný.

Vazba s příčestím může nahradit větu vedlejší příslovečnou, i když nemá stejný podmět jako věta hlavní. Vazby s příčestím překládané do češtiny vedlejší větou nebo jmenovou vazbou vyjadřují hlavně časové vztahy:

<i>Lido o jornal, o Rui tirou os óculos.</i>	„Když si Rui přečetl noviny, sundal si brýle.“
<i>Chegada a casa,</i>	„Když Marie přišla domů,
<i>a Maria telefonou à filha.</i>	zatelefonovala dceři.“

9. TERMINOLOGIE

číslo

čas

indikativ

budoucí jednoduchý
budoucí složený
imperfektní
kondicionál jednoduchý

kondicionál složený

minulý jednoduchý
minulý složený
předminulý
přítomný

konjunktiv

budoucího času
budoucího času složeného
imperfekta
minulého času
předminulého času
přítomného času

modalita

modální adjektiva
modalita alethická
modalita aristotelická
modalita deontická
modalita epistemická
modální slovesa
modální substantiva

número

tempo

indicativo

futuro do presente simples
futuro do presente composto
imperfecto
futuro do pretérito simples/
condicional simples
futuro do pretérito composto/
condicional composto
pretérito perfeito simples
pretérito perfeito composto
mais-que-perfeito
presente

futuro simples do conjuntivo
futuro composto do conjuntivo
imperfecto do conjuntivo
pretérito do conjuntivo
mais-que-perfeito do conjuntivo
presente do conjuntivo

modalidade

adjectivos modais
modalidade alética
modalidade aristotélica
modalidade deontica
modalidade epistémica
verbos modais
substantivos modais

osoba

rod

diateze aktivní činný rod

diateze impersonální

diateze mediální

diateze pasivní

diateze reflexivně pasivní

pessoa

voz/diátese

diátese/voz activa

diátese/voz impessoal

diátese/voz medial

diátese/voz passiva

diátese/voz reflexiva passiva

sloveso

slovesná flexe

sl. určité

sl. neurčité

infinitiv

gerundium

participium

verbo

conjugação/flexão verbal

verbo finito

verbo não finito

infinitivo

gerúndio

participípio

pravidelné/nepravidelné časování

sl. pravidelné

sl. nepravidelné

conjugação regular/irregular

verbo regular

verbo irregular

sl. defektní

sl. s nadbytečnými tvary

verbo defectivo

v. abundante

sl. hlavní

sl. pomocná

verbo principal

verbo auxiliar

sémantická povaha sloves

sl. deklarativní

sl. epistemická

sl. inergativní

sl. metereologická

sl. s modálním významem volním

sl. s modálním významem hodnotícím

sl. pohybová

sl. psychologická neemotivní

sl. smyslového vnímání

sl. statická vyjadřující stavy

valor semântico dos verbos

verbos declarativos

verbos epistémicos

verbos inergativos

verbos meteorológicos

verbos volitivos

verbos avaliativos

verbos de movimento

verbos psicológicos não emotivos

verbos perceptivos

verbos estáticos

slovesná tranzitivita	transitividade verbal
sl. netransitivní	verbos intransitivos
sl. transitivní	verbos transitivos
sl. binární	verbos binários
sl. trinární	verbos trenários
sl. kauzativní	verbos causativos
sl. jednočlenná	verbos unários
sl. vyjadřující body	verbos pontuais
souslednost časová	dependência/concordância temporal
věty vedlejší	orações subordinadas
obsahové	orações completivas/substantivas
okolnostní	orações adverbiais/circunstanciais
časové	o.s.a. temporais
měrové	o.s.a. proporcionais
podmínkové	o.s.a. condicionais
přípustkové	o.s.a. concessivas
účelové	o.s.a. finais
srovnávací	o.s.a. comparativas
způsobové	o.s.a. modais
vztažné	orações relativas/adjetivas
vid	aspecto
body	pontos
kulminované procesy	processos culminados
kulminace	culminações
procesy	processos
události	eventos
stavy	estados
způsob	modo
imperativ	imperativo
indikativ	indicativo
konjunktiv	conjuntivo

10. CVIČENÍ

1. Doplňte tabulku o správné tvary

	1. ps.sg. presente do indicativo	2.ps.sg. futuro simples indicativo	3.ps.sg. imperfecto indicativo	1.ps.pl. pretérito perfeito composto	3.ps.pl.pretérito mais-que-perfeito simples indicativo
ser					
estar					
pôr					
querer					
poder					
ir					
dar					
saber					
vir					

	1 ps.sg. presente conjuntivo	2.ps.sg. imperfecto conjuntivo	3 ps.sg. pretérito perfeito conjuntivo	1.ps.pl. futuro conjuntivo	3.ps.pl. pretérito mais- que- perfeito conjuntivo
trazer					
ver					
ler					
fazer					
dizer					
perder					
pedir					
dormir					

2. Vyber správný tvar

1. Só esperava que ele dissesse/tenha dito a verdade.
2. Se já leste/tenhas lido o livro, traz-mo amanhã.
3. Não saio daqui até que vocês terão tomado /tenham tomado uma decisão.
4. Talvez o doutor já chegou/tenha chegado à reunião.
5. Receio que ela partiu/partisse/tenha partido para o estrangeiro.
6. É provável que ele ficou /ficasse/tenha ficado doente depois de tudo o que comeu.
7. Duvidava que vocês se arranjaram/tenham arranjado/tivessem arranjado quando eu chegar/chegasse/cheguei.
8. É possível que ele a ofendeu/tenha ofendido com o que lhe disse.

3. Doplň správný tvar slovesa:

1. Espero que amanhã _____ (estar) bom tempo.
2. Dissemos que tu não _____ (poder) ficar mais tempo.
3. Ele disse-me que te _____ (dizer) toda a verdade. Mas segundo o que dizes, é provável que não _____ (saber) tudo.
4. Receio que _____ (perder) na cidade. Ainda não voltaram!
5. Proíbo-te que me _____ (falar) com esses modos.
6. Tinha muita pena que ele afinal não _____ (conseguir) vir.
7. Se o marido da Ana _____ (ser) despedido, teriam de mudar para o Porto.
8. Que o lugar onde vivemos (ser) _____ para sempre o nosso lar!
9. Oxalá eles _____ (encontrar-se) com o Sr. Ramos!
10. Dizes que está resolvido? Quem me dera que _____ (ter) razão!
11. Tomara que não _____ (chover)!
12. Quero que assim _____ (ser)!
13. O médico telefonou-me que seguindo à risca a medicação, a febre _____ (dever) baixar e dentro de 3 dias.
14. Talvez leões e galos se _____ (rir-se) em segredo.
15. Ou talvez estes versos _____ (ser) só o enredo de dez rios, dois astros, a névoa de uma casa.
16. Todas as vezes que _____ (errar) uma conta, tens de fazer tudo de novo.
17. Enquanto não _____ (pôr) os óculos, continuas com dores de cabeça.
18. Se vocês _____ (querer), podem passar cá o fim-de-semana.
19. Assim que _____ (chegar) a casa, vou-me deitar. Estou estafada.
20. Vem amanhã trabalhar? Depende de como me _____ (sentir). Se _____ (estar) melhor, vou. Se _____ (ter) febre, continuo em casa.
21. Enquanto _____ (ser) bem tratado, não vejo razão para me despedir.
22. Tratem do assunto conforme _____ (querer).

4. Vyberte z nabídky správný tvar.

1. É possível que hoje ainda chova/vai chover.
2. Era bom que venham/viessem a tempo.
3. É provável que se atrasasse/se tenha atrasado/se atrasou.
4. É importante que leiam/leêm o artigo.
5. Era necessário que aprenda/aprende/aprendesse línguas.
6. Basta que deixe/deixa aqui o número de telefone.
7. Seria conveniente que primeiro vêem/viram/vissem o filme.
8. Era natural que esteja/está/tenha estado/estivesse/estava cansada depois de trabalhar o dia inteiro.
9. É possível que chegam/cheguem/chegassem/tenham chegado a casa.
10. Seria melhor que não comas/comes/comesses/tenhas comido tanto.
11. Era natural que está/esteja/estivesse com frio.
12. Disse que tinha encontrado/encontrou/encontres o Pedro lá.
13. É necessário que fará/faça a dieta.
14. Era provável que ficam/fiquem/ficassem/tenham ficado em casa.
15. Mesmo que haja/há bom tempo, ficam em casa.
16. Mesmo que chova/chove/chovesse/choveu, fomos ao futebol.
17. Embora não sabe/saiba/soubesse/sabia as línguas estrangeiras, nunca não tinha problemas quando viajava.
18. Caso seja/é/será/for necessário, vou falar/falasse com o advogado.
19. Embora ela seja/é/fosse/era uma excelente funcionária, sempre se atrasou/se atrasava.
20. Mesmo que não o conheça/conheço pessoalmente, falamos/falámos pelo telefone muitas vezes.
21. Possivelmente, o Paulo telefonou/telefone para a Ana.
22. Leva/levou o mapa da cidade caso te percás/perderás na cidade.
23. Caso haja/há bilhetes, compra/comprou dois para mim..
24. Gostasse/gostei sempre deste desenho.
25. Não paguei/pagasse/pagaria/pagava nem que chamassem/chamarão a polícia.
26. Emprestava-ge/emprestei-te/Ia emprestar-te o carro caso/desde que conduzas/conduzirá/conduzisses com cuidado.
27. Até que não estejas/estás/estiveres bom de saúde, não poderás sair/pudeste sair.
28. Vale/valha/valeu talvez a pena salientar a dimensão da fantástica obra.
29. Caso ele venha/virá/vier, encomendamos/encomendámos/encomendaremos mais comida.
30. Q~~A~~inda que encontre/encontra a carteira, é/era natural que não não esteja/está lá o dinheiro.

5. Přeložte.

1. Až budou ukončeny zkoušky, budu moci odpočívat.
2. Jakmile budeme mít prohlédnuté muzeum, půjdeme se podívat na hrad.
3. Jakmile bude ukončena schůze, půjdeme všichni na kávu.
4. Kdybych to býval věděl, býval bych ti to řekl.
5. Kdybych byl tebou (být tebou), nepletl bych se do té věci.
6. Kdyby tu byla, odpověděla by na tu otázku.
7. Kdyby byla ambicióznější, snažila by se najít lepší práci.
8. Kdybyste zítra přivezli auto, mohli bychom si vyjet na výlet.
9. Kdybys našel peněženku se 200 korunami, co bys dělal?
10. Leze po stromě, jak kdyby to byla nějaká opice.
11. On mluví francouzsky jako kdyby byl Francouz.
12. Mluví, jako kdyby všemu rozuměla.
13. Chovají se ke mně, jako kdybych byl jejich syn.
14. Chová se, jako kdyby byla dítě.
15. Ignoruje mě, jako kdybych pro něj neexistoval.
16. Utrácí peníze, jako kdyby padaly ze stromu.
17. Usmál se na mě, jako kdyby mě znal.
18. On není můj šéf, ale někdy jedná, jako kdyby jím byl.
19. Nemáš dnes sice narozeniny, ale jako bys je měl. Vezmi si ten dárek.
20. On nemá rád tresku, ale jí ji, jakoby mu chutnala.
21. Sháněl jsem košili, která by mi dobře sedla.
22. Nekouřím a nikdy kouřit nebudu.
23. Tento týden zahájí prezident svou obvyklou návštěvu země.
24. Tento týden je velká zima, copak bude sněžit?
25. Učitel nechodí do školy, snad není nemocen.
26. Budeš to mít uděláno do devíti hodin?
27. Udělal jsem to a udělal bych to znovu.
28. Zaplatil jsem večeři a zaplatil bych ji znovu.
29. Už jsem ten film viděl a podíval bych se na něj znovu.
30. Mluvil jsem o nich špatně (dizer mal de alguém) a mluvil bych o nich znovu špatně.
31. Jestlipak ta operace dopadla dobře?
32. Kdo ASI vyhrál ten konkurs?
33. Býval bych i přišel.
34. Pročpak se ten Jan ASI nerozloučil?
35. Řidič zřejmě usnul a narazil s autem do svodičů na dálnici a poté se převrátil.
36. Copak asi způsobilo tu nehodu?
37. Znovu mu pomůžeme.

38. Požádá Tě o prominutí.
39. On to udělá tak, jak jsem mu řekl.
40. Zajímalo by mě, jak vypadají ty katalogy.
41. Cítil bych se lépe, kdyby mohl mluvit s lékařem osobně.
42. Oni ti to přinesou.
43. Zítra jej navštívím.
44. Býval bych to napsal.
45. Býval bych se oženil, kdybych našel tu správnou nevěstu.
46. Zítra to obdrží.
47. Bude ti lhát.
48. Řekl bys mi pravdu?
49. Zatelefonujeme mu zítra.
50. Zaplatil bych ti to, kdybych měl peníze.
51. Udělám to o víkendu.
52. Dám mu to.
53. Neřekneme mu to.
54. Byl bych to býval přinesl.
55. Přineseme to zítra.
56. Do příštího týdne budu mít vše přečteno.
57. Zazpíval bych mu ji.
58. Býval bych to zaplatil.
59. Koupili bychom to, ale nemáme peníze.
60. Řekla, že s ním nepůjde do kina, protože nemá čas.
61. Do desáté hodiny to bude mít dokončeno.
62. Stěžovala si, že jí nic nepřipravili.
63. Zeptala se mě, jestli přijde manžel taky na večeři.
64. Myslel jsem, žeš říkal, že je to tam drahé.
65. Vyprávěl, že každý den ráno vstával a chodíval pracovat na pole /ao campo/.
66. Řekla, že bude pro ní potěšením se mnou pracovat.
67. Myslela si, že utratil všechny peníze.
68. Řekla, že neměla čas si vše připravit.
69. Zeptala se mě, zda půjdu s nimi na večeři.
70. Stěžovala si, že neumí pracovat s počítači.
71. Zatelefonovala, aby se zeptala, jestli jsme mu to řekli.
72. Řekla, že pro něj udělá vše.
73. Říkala, že byla pozvaná na oslavu.
74. Nevěděla, zda ji pozvou.
75. Napsala, že nás navštíví.

76. Myslela si, že festival začíná až koncem měsíce.

77. Ptala se, kolik lidí přišlo.

78. Nevěděla, proč se ptáš.

79. Řekla, že budou mít malé zpoždění .

80. Oznámila nám, že se bude vdávat.

11. Klíč k řešení

Cvičení 1

	1. ps.sg. presente do indicativo	2.ps.sg. futuro simples indicativo	3.ps.sg. imperfecto indicativo	1.ps.pl. pretérito perfeito composto	3.ps.pl.pretérito mais-que- perfeito simples indicativo
ser	sou	serás	era	temos sido	foram
estar	estou	estarás	estava	temos estado	estiveram
pôr	ponho	porás	punha	temos posto	puseram
querer	quero	quererás	queria	temos querido	quiseram
poder	posso	poderás	podia	temos podido	puderam
ir	vou	irás	ia	temos ido	foram
dar	dou	darás	dava	temos dado	deram
saber	sei	saberás	sabia	temos sabido	souberam
vir	venho	virás	vinha	temos vindo	vieram

	1 ps.sg. presente conjuntivo	2.ps.sg. imperfecto conjuntivo	3 ps.sg. pretérito perfeito conjuntivo	1.ps.pl. futuro conjuntivo	3.ps.pl. pretérito mais- que- perfeito conjuntivo
trazer	traga	trouxesses	tenha trazido	trouxermos	tivessem trazido
ver	veja	visses	tenha visto	virmos	tivessem visto
ler	leia	lesses	tenha lido	lermos	tivessem lido
fazer	faça	fizesse	tenha feito	fizermos	tivessem feito
dizer	diga	disses	tenha dito	dissermos	tivessem dito
perder	perca	perdesse	tenha perdido	perdermos	tivessem perdido
pedir	peça	pedisse	tenha pedido	pedirmos	tivessem pedido
dormir	durma	dormisse	tenha dormido	dormirmos	tivessem dormido

Cvičení 2

1. Só esperava que ele **dissesse** a verdade.
2. Se já **leste** o livro, traz-mo amanhã.
3. Não saio daqui até que vocês **tenham tomado** uma decisão.
4. Talvez o doutor já **tenha chegado** à reunião.
5. Receio que ela **partisse/tenha partido** para o estrangeiro.
6. É provável que ele **ficasse/tenha ficado** doente depois de tudo o que comeu.
7. Duvidava que vocês já se **tivessem arranjado** quando eu **cheguei**.
8. É possível que ele a **tenha ofendido** com o que lhe disse.

Cvičení 3**Řešení:**

1. Espero que amanhã **esteja** bom tempo.
2. Dissemos que tu não **podias/ poderias** ficar mais tempo.
3. Ele disse-me que te **tinha dito/dissera/disse** toda a verdade. Mas segundo o que dizes, é provável que não **saiba(s), tenha(s) sabido/soubesse(s)** tudo.
4. Receio que **se tenham perdido/se perdessem** na cidade. Ainda não voltaram!
5. Proíbo-te que me **fales** com esses modos.
6. Tinha muita pena que ele afinal não **conseguisse/ tivesse conseguido** vir.
7. Se o marido da Ana **fosse** despedido, teriam de mudar para o Porto.
8. Que o lugar onde vivemos **seja** para sempre o nosso lar!
9. Oxalá **eles se encontrem** com o Sr.Ramos!
10. Dizes que está resolvido? Quem me dera que **tenhas razão!**
11. Tomara que não **chova!**
12. Quero que assim **seja!**
13. O médico telefonou-me que seguindo à risca a medicação, a febre **devia/deveria** baixar e dentro de 3 dias.
14. Talvez leões e galos se **se riam/ se tenham rido/ se rissem** em segredo.
15. Ou talvez estes versos **sejam** só o enredo de dez rios dois astros a névoa de uma casa.
16. Todas as vezes que **errares** uma conta, tens de fazer tudo de novo.
17. Enquanto não **puseres** os óculos, continuas com dores de cabeça.
18. Se vocês **quiserem/ querem**, podem passar cá o fim-de-semana.
19. Assim que **chegar** a casa, vou-me deitar. Estou estafada.
20. Vem amanhã trabalhar? Depende de como me **sentir**. Se **estiver** melhor, vou.
21. Se **tiver** febre, continuo em casa.
22. Enquanto **for** bem tratado, não vejo razão para me despedir.
23. Tratem do assunto conforme **quiserem**.

Cvičení 4.

1. É possível que hoje ainda **chova/vai chover**.
2. Era bom que **venham/viessem** a tempo.
3. É provável que se **atrasasse/se tenha atrasado/se atrasou**.
4. É importante que **leiam/leem** o artigo.
5. Era necessário que **aprenda/aprende/aprendesse** línguas.
6. Basta que **deixe/deixa** aqui o número de telefone.
7. Seria conveniente que primeiro **vêem/viram/vissem** o filme.
8. Era natural que **esteja/está/tenha estado/estivesse/estava** cansada depois de trabalhar o dia inteiro.
9. É possível que chegam/**cheguem/chegassem/tenham chegado** a casa.
10. Seria melhor que não **comas/comes/comesses/tenhas comido** tanto.
11. Era natural que **está/esteja/estivesse** com frio.
12. Disse que **tenha encontrado/encontrou/encontres** o Pedro lá.
13. É necessário que **fará/faça** a dieta.
14. Era provável que **ficam/fiquem/ficassem/tenham ficado** em casa.
15. Mesmo que **haja/há** bom tempo, ficam em casa.
16. Mesmo que **chova/chove/chovesse/choveu**, fomos ao futebol.
17. Embora não **sabe/saiba/soubesse/sabia** as línguas estrangeiras, nunca tinha problemas quando viajava.
18. Caso **seja/é/será/for** necessário, **vou falar/falasse** com o advogado.
19. Embora ela **seja/é/fosse/era** uma excelente funcionária, sempre **se atrasou/se atrasava**.
20. Mesmo que não o **conheça/conheço** pessoalmente, **falamos/falámos** pelo telefone muitas vezes.
21. Possivelmente, o Paulo **telefonou/telefone** para a Ana.
22. **Leva/levou** o mapa da cidade caso **te percas/perderás** na cidade.
23. Caso **haja/há** bilhetes, **compra/comprou** dois para mim.
24. **Gostasse/gostei** sempre deste desenho.
25. Não **paguei/pagasse/pagaria/pagava** nem que **chamassem/chamarão** a polícia.
26. **Emprestava-te/emprestei-te/Ia emprestar-te** o carro caso/desde que **conduzas/conduzirá/conduzisses** com cuidado.
27. Até que não **estejas/está/estiveres** bom de saúde, não **poderás sair/pudeste sair**.
28. **Vale/valha/valeu** talvez a pena salientar a dimensão da fantástica obra.
29. Caso ele **venha/virá/vier**, **encomendamos/encomendámos/encomendaremos** mais comida.
30. Ainda que **encontre/encontra** a carteira, **é/era** natural que não **não esteja/está** lá o dinheiro.

Cvičení 5.

1. Quando tiverem terminado os exames, vou poder/poderei descansar.
2. Quando tivermos visto o museu, iremos/vamos ao castelo.
3. Logo que tiver terminado a reunião, vamos todos tomar um café/iremos todos tomar um café.
4. Se o tivesse sabido antes, ter-to-ia dito (tinha-to dito)
5. Se eu fosse a ti, não me meteria (não me metia) no assunto.
6. Se ela estivesse aqui, responderia (respondia) a esta pergunta.
7. Se ela fosse mais ambiciosa, tentaria encontrar um melhor trabalho.
8. Se amanhã trouxessem (o) carro, poderíamos (podíamos) ir passear.
9. Se encontrasses uma carteira com duzentas coroas, o que é que farias (fazias)?
10. Sobe as árvores como se fosse um macaco.
11. Ele fala francês como se fosse um francês.
12. Fala como se entendesse/percebesse tudo.
13. Eles tratam-me como se fosse o filho deles.
14. Porta-se como se fosse uma criança.
15. Ignora-me como se não existisse para ele.
16. Gasta dinheiro como se caísse das árvores.
17. Sorriu para mim como se me conhecesse.
18. Ele não é o meu chefe mas às vezes porta-se como se o fosse.
19. Hoje não fazes anos mas é como se fizesses. Toma-lá esta prenda.
20. Ele não gosta de bacalhau mas come-o como se gostasse dele.
21. Estava à procura de uma camisa que me ficasse (sentasse) bem.
22. Não fumo nem nunca fumarei.
23. Esta semana o presidente iniciará a sua visita habitual pelo país.
24. Esta semana tem estado muito frio. Será que vai nevar?
25. O professor não vem às aulas. Será que está doente?
26. Tê-lo-ás feito até às nove horas?
27. Eu fi-lo e fá-lo-ia (fazia-o) outra vez.
28. Paguei o jantar e pagá-lo-ia (pagava-o) outra vez.
29. Eu já vi o filme e vê-lo-ia (via-o) outra vez.
30. Disse mal deles e diria (dizia) outra vez.
31. A operação terá corrido bem? Será que a operação terá corrido bem?
32. Quem terá ganho o concurso?
33. Eu teria vindo (tinha vindo).
34. Porque é que o João não se teria despedido?
35. O motorista teria adormecido, a a camioneta teria embatido nas divisórias da auto-estrada e, conseqüentemente, teria capotado.

36. O que é que teria originado o acidente?
37. Ajudá-lo-emos(ajudamo-lo, vamos ajudá-lo) outra vez.
38. Pedir-te-á desculpa(s).Vai pedir-te desculpa(s).
39. Ele fá-lo-á (vai fazê-lo, fá-lo) como eu lhe disse.
40. Interessar-me-ia ver os catálogos. Interessava-me ver os catálogos.
41. Sentir-me-ia melhor se pudesse falar com o médico pessoalmente.
42. Eles trar-to-ão. Vão trazer-to. Trazem-to.
43. Visitá-lo-ei amanhã (visito-o, vou visitá-lo).
44. Tê-lo-ia escrito.
45. Ter-me-ia casado se tivesse encontrado a noiva certa.
46. Recebê-lo-ão amanhã.
47. Mentir-te-á.
48. Dir-me-ias a verdade? Dizias-me a verdade?
49. Telefonar-lhe-emos amanhã. (Telefonamos-lhe, vamos telefonar-lhe).
50. Pagar-to-ia se tivesse dinheiro (Pagava-to).
51. Fá-lo-ei no fim-de-semana. (faço-o, vou fazê-lo).
52. Dar- lho-ei. (dou-lho, vou dar-lho).
53. Não lho diremos (dizemos, vamos dizer).
54. Tê-lo-ia trazido. Tinha-o trazido.
55. Trá-lo-emos amanhã.
56. Eu tê-lo-ei lido até a próxima semana.
57. Cantar-lha-ia.
58. Tê-lo-ia pago.
59. Comprá-lo-íamos, mas não temos dinheiro.
60. Disse que não iria com ele ao cinema porque não tinha tempo.
61. Até às dez horas tê-lo-á concluído.
62. Queixou-se que não tinham preparado nada.
63. Ela perguntou-me se o marido (dela) também viria ao jantar.
64. Pensava que tinhas dito que era caro lá.
65. Contou que cada dia se tinha levantado e tinha ido trabalhar ao campo.
66. Disse-me que trabalharia comigo com muito gosto.
67. Pensava que tinha gasto todo o dinheiro.
68. Disse que não tinha tempo de/para preparar tudo.
69. Ela perguntou-me se iria jantar com eles.
70. Queixou-se que não sabia trabalhar com os computadores.
71. Telefonou para perguntar se lho tínhamos dito.
72. Ela disse que faria tudo por (para) ele.
73. Disse que tinha sido convidada para a festa.

74. Não sabia se a convidariam/iriam convidar/iam convidar/convidavam.
75. Ela escreveu que nos visitaria/iria visitar/visitava.
76. Ela julgou que o festival iria começar só no fim do mês.
77. Ela perguntou quanta gente tinha vindo.
78. Ela não sabia porque perguntavas.
79. Ela disse que chegariam um pouco atrasados.
80. Ela avisou-nos que iria casar.

Bibliografie

- ASSIS, Wilem. *Linguística e estilo*. São Paulo, 1964.
- BARRETO, Mário. *De gramática e de linguagem, II*. Rio de Janeiro, 1922.
- BEČKA, Josef. *Slovo, jeho význam a užití*. Praha, 1968. \$
- BECHARRA, Evanildo. *Moderna Gramática Portuguesa*. Rio de Janeiro, 2001.
- BLIKSTEIN, Izidoro. *Linguística e comunicação*. São Paulo, 1970.
- BUĎA, Jan. *Colocação do adjetivo*. Diplomová práce. Brno, 2013.
- CÂMARA, Mattoso Júnior. *Contribuição à Estilística Portuguesa*. São Paulo, 1997.
- CRESSOT, Marcel. *O Estilo e As Suas Técnicas*. Lisabon, 1947.
- CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley. *Nova Gramática do Português Contemporâneo*. Lisabon, 1999.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*, Praha, 1997.
- ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc, 1996.
- ERHART, Adolf. *Úvod do jazykovědy*. Brno, 2001.
- FINDRA, Ján. "Štýléma a paradigmatica štylistiky". in *Sborník prací filozoficko-přírodovědné fakulty Slezské Univerzity v Opavě, řada jazykovědná*, (D2), Opava, 2002.
- FONSECA, Joaquim. *Linguística e texto/discurso. Teoria, descrição, aplicação*. Lisabon, 1992.
- FONSECA, Joaquim. *Pragmática Linguística. Introdução, Teoria e Descrição do Português*. Porto, 1994.
- FONSECA, Fernanda Irene. *Gramática e Pragmática. Estudos de Linguística Geral e de linguística Aplicada ao Ensino do Português*. Porto, 1993.
- GRADIM, Anabela. *Manual de Jornalismo, Livro de Estilo de Urbi et Orbi*. Beira e Covilhã, 2000.
- GREPL, Miroslav. *Jak dál v syntaxi*. Brno. 2011.
- GREPL, M. a kol., *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, 1995.
- HAMPL, Zdeněk. *Stručná mluvnice portugalštiny*. Praha, 1972.
- HOFMANOVÁ, Jana. *Stylistika a...* Praha 1997.
- HRICSINA, Jan. *Vývoj modotemporálních paradigmat u portugalského verba finita z diachronního hlediska* (doktorská disertační práce). FF UK, Praha, 2006.
- HRICSINA, Jan. „O estudo diacrónico da evolução dos paradigmas modotemporais do verbo português“. *Écho des études romanes*, vol. IV/Num. 1, České Budějovice, 2008, (str. 87-88).

- CHLOUPEK, Jan. *Stylistika češtiny*. Praha, 1990.
- JINDROVÁ, Jaroslava : “Modotemporální a aspektuální význam portugalského složeného perfekta. Studie z korpusové lingvistiky” in: *Korpusová lingvistika*. Praha, 2011, svazek 1 Intercorp, (s. 219–230).
- JINDROVÁ, Jaroslava. *Fázové perifráze v portugalštině*. Dizertační práce. FFUK v Praze, 2013.
- KRČMOVÁ, Marie. “Mluvenost a psanost jako slohotvorní činitelé” in: *Linguistica online*. září, 2005. www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/.
- KRČMOVÁ, Marie. “Příznakovost a její specifika v morfologii.” in *Linguistica online*. Brno, 2005, www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/.
- LAPA, Manuel Rodrigues. *Estilística da língua portuguesa*. Coimbra, 1984.
- LOTKO, Edvard. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc, 2005.
- MISTRÍK, Jan. *Štylistika*. Bratislava, 1985.
- NEVES, Maria Helena de Moura. *Guia de Uso do Português - Confrontando regras e usos*. São Paulo, 2003.
- OLIVEIRA, Fátima, „Questões sobre Modalidade em Português“ in *Cadernos de Semântica* n.º 15, 1993.
- OLIVEIRA, Fátima, (em coautoria L.F. Cunha, S. Matos e A. Gonçalves) „Verbos de Operação Aspectual em PE e em PB: Semântica e Sintaxe“ in *Atas do Colóquio especial „Português Europeu - Português Brasileiro: Unidade e Diversidade no virar do milénio“*, Abralim, Fortaleza, Brasil., 2002.
- OLIVEIRA, Fátima, “Sobre os tempos do conjuntivo.”, in *O fascínio de linguagem. Homenagem a Fernanda Irene Fonseca* (109-118), 2003.
- OLIVEIRA, Fátima, “ Sobre a iteração do Pretérito Perfeito Composto em Português Europeu” Fátima Oliveira iveira, F. & Leal, A. – in *Revista de Estudos Linguísticos da Univerdade do Porto - Vol. 7 – 2012*.
- SOARES, Isabel Maria Pardal Hanemann. “Contextos de ocorrência do nome próprio com e sem artigo definido: Qual o estatuto do artigo?”, em *Actas do XV encontro nacional da APL*, Faro, 1999.
- SPITZOVÁ, Eva. *Morfología española*. Praha, 1990.
- SVOBODOVÁ, Petra. Verbální flexe v 1. os. j. č. minulého času prostého a její zeměpisné varianty na území kontinentálního Portugalska.
- ŠABRŠULA, Jan. *Úvod do srovnávací stylistiky*. Praha, 1972.
- ŠABRŠULA, Jan. *Teorie praxe překladu*. Ostrava, 2000.
- ŠEVČÍKOVÁ, Magda. *Funkce kondicionálu z hlediska významové roviny*. Praha , 2009.
- ŠLOSAR, Dušan. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, 2003.

TLÁSKAL, Jaromír. *Fonetika a fonologie současné evropské portugalského*. Praha 2006.
 VILELA, Mário. *Gramática de Valências: Teoria e aplicação*. Coimbra, 1992.
 WOLF, Mauro. *Teoria de Comunicação*. Lisboa, 2003.
 ZAVADIL Bohumil. Čermák Petr. *Mluvnice současné španělského*. UK, Praha. 2010

Hromadná díla:

Áreas Críticas da Língua Portuguesa. João Andrade Peres, Telmo Mória. Lisbon, 1995.
Análise de comunicação, Estilística a análise textual. Maria Beatriz Florido, Maria Emília Duarte da Silva, Joaquim Fonseca. Porto, 1981.
Dicionário de Termos Linguísticos. Associação Portuguesa de Linguística. Lisbon, 1987.
Gramática e Ensino das Línguas. Jorge Morais Barbosa, Joana Vieira Santos, Isabel Lopes, Ana Paula Loureiro, Cristina Figueiredo. Lisbon, 1999.
Gramática da Língua Portuguesa, Maria Helena Mira Mateus, Ana Maria Brito, Inês Duarte, Isabel Hub Faria et col., Lisboa, Editorial Caminho – Coleção Universitária / Série LINGUÍSTICA), 1989/ 2003.
Introdução à Linguística Geral e Portuguesa. FARIA, Isabel Hub,, et. alii. Editorial Caminho, Lisbon, 1996.
Dicionário da língua portuguesa Contemporânea, Academia das Ciências de Lisboa, Lisbon, 2001.
Linguística. Revista de Estudos Linguísticos da Universidade do Porto, Porto, 2006.
Livro de estilo, Público, Comunicação Social. Lisbon, 2005.
Nova Gramática do Português Contemporâneo. Cunha, Celso a Cintra Lindley, Lisbon, 1985.
Pontuário Ortográfico e guia da língua portuguesa. Magnus Bergstrom, Neves Reis, Lisbon, 2002.
Stylistika současné češtiny. Čechová, M., Chloupek, J., Krčmová, M., Minářová, E. Praha, 1997.
*Jak se počítají substantiva v češtině: poznámky ke kategorii čísla**
Gramática do Português, Fundação Calouste Gulbenkian, Lisbon, 2013.
 Jazykové korpusy:
www.linguateca.pt
www.corpusdoportugues.org.
www.intercorp.cz

Morfologie současného portugalského jazyka II

Sloveso

Iva Svobodová

Vydala Masarykova univerzita v roce 2014

1. vydání, 2014

Sazba: ASTRON studio CZ, Veselská 699, 199 00 Praha

ISBN 978-80-210-7042-4